

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA

35

[Årg. 13]

FOLKPEDAGOGISKA STIFTSSTATUTER

UTGIVNA AV

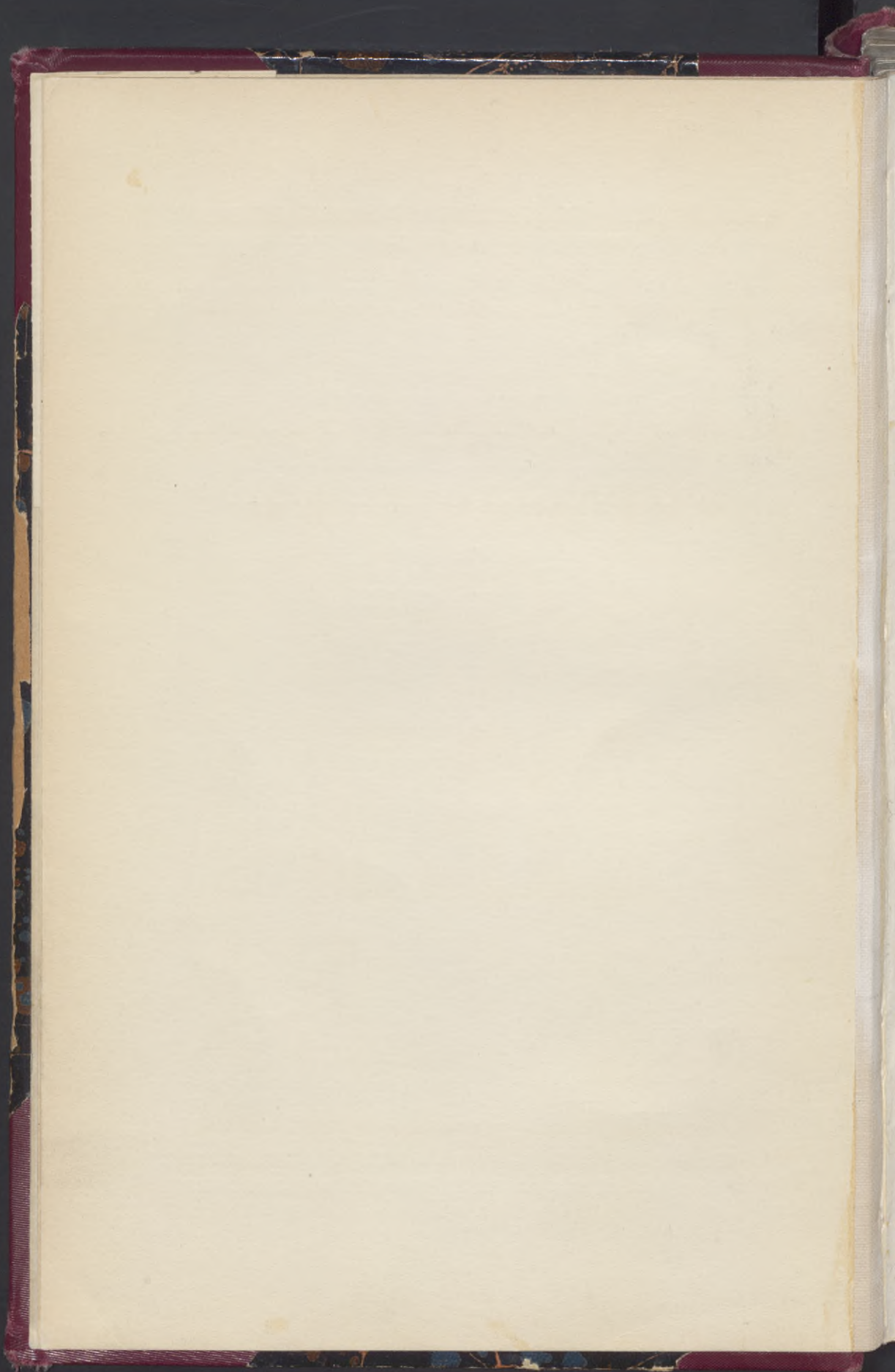
B. RUD. HALL

II.

PÅBUD INOM DET NUTIDA
SVERIGES GRÄNSER

LUND 1932 / AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1932] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. XII]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[Serievolym 35] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Årsvolym 1]

FOLKPEDAGOGISKA STIFTSSTATUTER

UTGIVNA AV

B. RUD. HALL

II.

PÅBUD INOM DET NUTIDA
SVERIGES GRÄNSER

Bilaga: Joh. Rudbeckius rör. Estland.

DISTRIBUTION: C. W. K. GLEERUPS BOKFÖRLAG, LUND

ÅRSBERÄTTELSE FÖR 1932
FÖRSTAVANDE
FÖRSTAVANDE
FÖRSTAVANDE

FOLKPEDAGOGISKA STIFTSSTATUTER

Anm. Ur flera källskrifter återgivas här blott de delar,
som avse folkundervisningen och folkuppfostran.
Ekonomiska bidrag hava lämnats ur statsmedel och av
Sveriges allmänna folkskollärareförening.

UTGITT AV
SVERIGES GÄSSER

Redigerad av: Redaktionsrådet

LUND 1932

Aktiebolaget Skånska Centraltryckeriet

Uppsala stift.

Synodalbeslut i ärkestiftet 1595 (under Angermanni chefskap).

Enda kända urkund rörande detta möte; avskrift i Växjö gymn. bibl.; bunden i samma band som hertig Karls kyrkohandbok 1602. Saknas i H. Lundströms avtryck Sv. Synodalakter I (jfr aa s. 7). Av anteckning i domkapitlets protokoll och av årtalet å avhandlingen De peccato att döma är det tänkbart, att prästmötet blivit uppskjutet från 1594 till 1595. Ordet Capittel visar, att det ej är fråga om kyrkomötet 1595.

Beesluuth i Vpsala Capittel durante Synodo, Anno etc. 95.

1. Skall effter Ordningen afläggias vthj döpelsens handel salt och liuus, men klädet skal ännu til förhöör behållet bliffwa.

2. Bönedagarna skola om Fredagen hållas öffuer heela året, vthan i Wåhrandenne, Höö- och Kornandenne skal på 4 eller 5 wickor vppehållet bliffwa, men när någon helgedag är i wekunne, bliffuer ingen helgedagz prædican.

3. Alla kånor som affla barn i hoordom skole effter 7. framfarne wickor bethee sig Församblingenne, och sedan bliffua wid kyrkiödören i trj sundagar sampt och han, förra än han bliffuer intagen, huilket skee skal när mästa Folchet är tillstädhes.

4. Barnen schola komma til Offers för prædican, vnder Evangelij eller throones vpläsningh.

5. All Skrifftermhål skola skee förra än Mässan begynnes.

6. Oächta Barn skola döpas om Lögerdagen, eller effter Mässan om Sundagen.

7. Löösekonor, böthe kyrkionne en dal. och prostenom en vns, Sammaledes schal och han ljka myckit bööta.

8. The som druckna komma til kyrkio, skola kastas i kistan, och icke vthslippa förra, än the en daler till kyrkionne giffruit haffua

Ur Joh. Baazius d. y:s stadganden 1678.

RA Prästeståndets arkiv J IV n:o 88. Urkunden utgör delvis ett referat av besluten å 1678 års synod; dennas acta (men ej föreliggande stadgande) finnas avtryckta i H. LUNDSTRÖM Synodalakter I s. 145—157. Där (sid. 157) återges varken protokoll eller stiftsstatuter från 1680 års synod. De senare äro avtryckta i [E. EKOLM] Svenska kyrkohandlingar I Sthlm 1770 s. 113—125. Överst på förstnämnda handling är senare tillskrivet: Erche Biskopen Bazii bref och yttrande öfwer åtskillige måhl uti Religions och Kyrckiosaker. Upsala den 4 Dec: 1678:

Plurimum Reverendi Domini ac Viri in inclyta ac primaria hac Diœcesi Upsaliensi, Præpositi Dignissimi, Fratres in Christo; Fautores ac amici syncerè dilecti et multum honorandi.

Premissa amicissima Salutatione, så kan iag eij underlåta V.V.C.C. et R.R. Wänligen att påminna om det som uti vår senaste sammankomst *discurrerat* blef, till en god *disciplins* och Christelig ordnings erhållande i våra församlingar. Och såsom der wore åtskillige *puncter*, der af V.V. C.C. et R.R. begärte afskrift, Altså will iag hafwa dem samma V.V. C.C. et R.R. wänligen *Communicerat*...

6) En lengdth må lefuereras på delinquenter. jtem bötzpeng:r. Begäres wänligen att *Rev:di D:ni Præpositi* wille alla Distingsmarknader lefwerera in till *Consistorium*, hwar för sitt *Contract* en längd på alla *delinquenter*, som året näst tillförne hafwa sig på något sätt försedt, och hafwa derföre måst undergå *Censuram Ecclesiæ*, antingen med uppenbara skriffth uti grofwa synder, heller att the hafwa plichtat med penningar uti ringare synder och förargelser. Här hoos är till att påminna att *Rev:di D:ni Præpositi* icke taga penningar för uppenbara Skriffth, utan effter all möjligheet *disponera* syndarne att *publice* tee sin bättring, och församlingen försona för förargelsen; och gifwa hellre *in pios usus* desse mindre penningar, effter som han för mågan hafwer. Skulle der och wara sådan *Consideration*, att V.V. C.C. et R.R. tykte någon skulle slippa och stå offenteligen på bättrings rummet, så *referera* V.V. C.C. et R.R. *Casum* till *Consistorium*, hwarest *resolveras* skal huru man med den syndaren eller synderskan skal *procedera*. Hwad som plicht penningarna wijdkommer som reda äro fallne, dem kräfia *Rev:di D:ni Præpo-*

sili in, och enteligen lefwerera dem till *D: num Notarium*, och längden der på till *Consistorium*.

9) Dechnar må eij siunga Lexan på Predikestolen. V. V. C.C. et R.R. Wille och hoos sig och sine *Contractister* afskaffa, att lexan siunges på predikestolen, ty mången yngling stijger dijt, som aldrig sedan blifwer präst, hwilket är det H. rumetz misbruk; utan är han Präst som siunger *Lexan*, så gör han det på predikestolen, men gåssar och ynglingar göra det i *Chordören*, eller uthe på gången; Och kanske att man näst för Helgen låter församlingen detta wetta, att de så mycket mindre undra der uppå.

12. Om Bönedagar. Såsom Kongl. Maj:tt will nådigst att de store Allmänne bönedagar, skola hållas med största alfwar & *Solennitet*, så är det tienligt att en boot psalm siunges på Predikestolen.

Den longe Præfation. Om Store Hgtijds dagar mässas och den längre *præfation* till *Sacramentum altaris*. Om Dymmelweckan *itereras* hela *passion* på Skiärtorsdagen, och långfredagen, Och det gifz *Ecclesie* tillkänna, att der någon hade intet kunnat komma så ordentligt till stüds om hwar Fredag i Fastan, och som då söker till kiörkian, så får han den gången höra hela *passionen* halfparten på hwardera dagen predikas.

14. Om Herrens Nathwardh. *Pastores* måste och warnas, att de icke sättia någon ifrån Herrans nattward, för det att han är Prästen något skyldig; ty det kan han sökia af honom med något annat godt och tienligt fog; men elliest böra de wara waaksamme, att icke grofwa syndare stämpla sig fram, och att de som äro beryctade för någon swår misgerning måste först *purgera* sig, för än de komma der till.

16) *Brudefolch*. Om någon brud är hafwande och döllier det, så måste ifras så mycket mera, och den hårdare plichta, det borde och afskaffas att de finge Chronor, som bekänna sig, fast än håret är upbundet; ty hon hafwer förr stött Cronan af sig, och förlorat sin Jungfru krantz; doch skulle man tåhla den oseden någorstädes, till des allmännelig ordning blifwer giord, så bör Cronan sättias af henne, så länge hon wijes, som de på några orter hafwa begynt att bruka, de som intet willia det göra, utan heller willia gå utan Crono, skola wijas uthi Hufwudkläde, men ingen mössa måste de hafwa.

18). *Giästebudh moth högtijdz dagar.* Såsom det misbruket med Gästebods anställande emot högtijden /: således att begrafningar bröllop, och barsööl sättias på den söndag, som hafwer Helgedag effter sig :/ förnimmes icke ännu aflagt wara, som doch ganska förargeliget och skadeligit är, så will *V.V. C.C. et R.R.* hafwa gran acht der uppå, att sådant misbruuk här effter ingalunda må tillåtas.

20) *Förhör mz wngdomen.* Till ungdomens *information* uthi deras Christendom, will äntligen fordras en likformig *Method* uthi alla församlingar i Stifftet; om hwilketz författning man will wara bekymbrat. J medler tijd måste *Cathechismi* predikan om Fredagarne, och des förhör om Söndagarne flitigt idkas, när dagarne förlä[n]gas.

21) *Om Scholer och Gymnacier.* Emedan man wäl noggsamt befinner, och synnerligen af nyligen hållne *Examine Ordinandorum* erfarit är, att de *studiosi* som i Scholor och *Gymnasier frequenterat* hafwa, äro mästedels bättre grundade i sina *Studier*, än de andra som straxt blefwa sände till *Academien*; ty håller man för ett nyttigt och helsosamt rådhwara, att *R:di D:ni Fratres* uthi *S. ministerio* bruka detta Kongl. *beneficio* för sine barn, att låta dem gå de nemlige ordentlige *public exercitierne* igenom, och dertill sina åhörare som barn hafwa intala. Hwar igenom man förmodar mycket mera frucht och *profect* skaffas.

22. *Terminus Synodi.* Om *terminen* till nästkommande *Synodum*, påminner man sig wäl hwad som sidst aftalt blef, men då man effterseer, finnes den tiden främst *in Junio* tillkommande år, wara af Pingeshögtijden *occuperad*; Att taga långt tillbaka i *Maijo* synes intet lägligit, för brist på hästbeet, wijd ändan på *Majum* infaller gångdags weckan, tå hwar och en behöfwer wara hemma, och sitt embete upwacta, effter Pingeshelgen lærer förmodeligen Stoor Bördags *Celebration* påbuden blifwa, och att dröija till Missommarstijden faller någon olägenheet för höanden skull: ty hafwer man welat med *V.V. C.C. et R.R. Communicera*, om man icke denne gången beqwämligare må flyttia *Synodi terminen* till först i *Sept:* månad, då inbergningen lærer wara förbij, som man will hoppas.

24). *Om Prästernas kläder.* Den Alfvarsamheet som till Prästeståndet fordras består fuller i lefwerne fönämligast, doch

tienar och der till en alfvarsam drächt, den man gerna [bortklippt: will hafwa?] *conserverat*, och här med förmanat de Präster som wijsa den otienligheet och fläderachtigheet uthi *habiten*, hafwa pej råck på resor, bruka långt håår, hals duuk, grå kappor, och annan otienlig klädbonat, der med de gå på predijkstolen, heller och utan kappor, att de sådant änteligen ombyta och rätta, så framt de willia wara sig bekände i Prästeståndet

27. Om dhe födde, Döde och Brudefolh. Det och en wacker sedh är, som de bruka i somblige Stifft, att man uthi en serdeles book anteknar alla de barn som inom församlingen födas till werlden, huru många brudar som wijas, och huru många lijk iordas, ifrån det åretz begynnelse och till ändan, och hwar anteknas wijd sitt namn, om fördenskull *V.V. C.C. et R.R.* wille antaga samma sed, och der till sätta sina *Contractister*, tycktes de det göra, som Församlingen skulle wäl behaga, när de om Nyårsdagen finge förnimma, hwad som hade händt och sig tilldraget det förlupna året.

V.V. C.C. et R.R. S. et off. a.

Johannes Baazius

Linköpings stift.

Nic. Hermannis synodalstatuter.

H. Reuterdahl Statuta synodalia, Lundæ 1841 s. 57—58. Nic. Hermann var biskop 1374—1391.

Om prästernas förkunnelse.

Vi förordna strängeligen, att I skolen undwika frässerier och dryckenskap, då ju dryckenskap medför själens vanmakt och framkallar lustans retelser. Hållande Eder oklanderliga i ord och seder och framställande för andra ett mönster i hedrande wandel och renlewnad skolen I predika för edra underlydande om wad till själens frälsning hörer, genom att på söndagarna för dem uppläsa Herrens bön och den apostoliska trosbekännelsen jämte Ave Maria och Tio Guds bud samt de sju barmhärtighetens verk och annat, som Guds mildhet kan ingiva Eder, vidare genom att förmå dem göra bot för sina synder och giva allmosor eller utöwa andra

barmhärtighetsverk samt att redligen avgiva tionde, som Gud förbehållit sig av alla till tecken på sin allmakt, påvisande för dem de själafaror, som hota den oredlige tiondegivaren. Det skall kungöras för dem, att ingen av dem på påskdagen skall få tillträde till Herrens bord, förrän han själva den timme, då kommunicerandet skall ske, sannfärdeligen vittnar, att han redligt erlagt sitt tionde.

Statuter i Ö. Stenby 1619.

Ö. Stenby, Linköp., Vadstena landsarkiv K I 1 s. 257—260 (131—132 v:o). Formellt sett avsåg stadgandet blott detta pastorat men är dock betydande för vad kyrkan äskade även i avseende å andra pastorat eller i hela stiftet. Kylanders sockenstadga, inskriven a. a. s. 261 o. f. (133 o. f.) är avtryckt *Gullstrand* Sockensjälstyrelsen s. 140 (jfr 33, 53, 54). Jfr Stenbyvolymen s. 324 o. f., 337 o. f. (165, 172).

Thetta Eftherskrefna stadgades af Reverendissimo Episcopo, M. Jona Kylandro, vthi then visitatione som skedde Anno 1619 in Decembrj, och wart af församblingerna samtyckt och bejakat.

1. *Till Schola.* Församblingenes inwånare skola holla sina barn flijtigt till *Schola*, eller låta them lära hema hoos Klockaren eller nogon annan.

2. *Morgon och Afftonböner.* Att afton och morgon skall siungas gudfruchtige psalmer och läsas gudeliga böner, till att afwenda eller lindra thet stora syndastraff som förhanden är.

3. *Process medh vppenbara syndare.* Finnas vppenbara grofwa syndare i församblingen them skall Pastor först enskligen förmana, andra resan skall han taga 2 eller 3 af församblingen medh sigh bättrar han sigh icke, ta skall hollas sockastempna och thet klaga församblingen, kan thet icke hielpa tå skall han vtheshlutas, och alla the som omgå med honom, eller honom förswara skola böta 5 marker. Welia icke församblingenes lemmar warda prestenom bijsständigige, tå skall them neekas tiensten in til så lenge the sigh retta och bättra.

4. *Möjeqvellar Brotteme öl.* Förbödz Möjeqvellar och tillsades att brutemman skall icke göra longt Brutemmeöl, och tå the komma i bröllopszgården skola the gå tjdiligen till sengh,

Ej Brennewijn om Söndagz morgen. och holla sigh ifrå Brennewijns drijck om Söndagz Morgonen, kommer nogon drucken i kyrkion han böte 6 marker.

Tijdeligen till kyrkio. Till Kyrkion skola the komma tijdeligen tå samman är ringt, kommer nogor seendt med brud eller christningebarn the skola stå ther så lenge at tiensten är vtthe, och sedhan skole the wijas, barn christnas, och hustru tagas i kyrkion.

Festningafolk. Festningafolk elle the som ära i Jordefärd skola och tijdeligen komma att icke görs gny och buller tå the komma sendt, therigönom både Predikant och åhörare warda hindrade, och vthi sin gudeliga sinne förstörda.

Dricker vnder Predikanen. Dricker nogon under Predikanen, han böte en daler. När måltijd skeer vthi huset, skall om aftonen gömas mathen och thereafter skee tacksegelse, then sådant icke gör han böte itt mat fatt *medh* al tilbehör till kyrkiones bygningh:

Spiller ööl och maath. Spiller nogon öll eller maath af föracht han böte efter som gierningen är stor och grof, till socknekyrkjan.

5. *Edebuker Dubblare.* Edebukar och Dublare skola med witne beslås och böta första reesan 1 marker, Andra 2 marker och dhe som sigh icke bätra förwijisas

6. *Om bygningar.* Om bygningar är så beramat att socknestempna skall hollas om hösten, och rådslås om alla bygningar hwad ther kan behöfwas och påleggias. Tredskes nogon han böte — 3 marker, och vpfylle dagzwerken eller annat som försummat är, Torpare, och ther 2 ära på gården, skola alla hielpa lijka till bygningh: Sammaledes skola och innesfolk hielpa till med, efther the wilia alla hafwa ena tienst.

7. *Testement.* Testemente skall gifwas till kyrkian efter hwars och ens förmågo, och skola Kyrkiowerdena thet vtkrefwia, och therföre skall rekenskap göras, ena reesa hwart åhr. Och skola kyrkiones Peningar och wijngäll icke vtlänas, vthan förwaras.

8. *Dödas been.* The dödas been skola i begrafninghar hederligen åther nederleggias: Och the som nu liggia i beenkistan nedergrafwas.

9. *Studenter.* Är bewilliat årligen att hielpa Studenter.

10. *Visitatio.* The som wore borta tå Visitatio skedde, och icke läte sigh förhöra, skola böta för olydno 1 mark

11. *Bönedagar.* Bönedagar skola hollas. Om tå icke kommer

itt hion af gården, skola the som borta ära böta hwar och en
fyra öra.

12. Skall ransakas om Inventario så att thet oskrefna skrif-
wes, och thet skrefna skall wärderas för dödmål skull.

Linköpings och (eller) Skara stift, Skövde och (eller) Göteborgs superintendentior? Stadga av Sylvester Phrygius.

Linköpings stiftsbibliotek Mskr. J 23 s. 45—50. En avskrift av denna
avskrift, vars början saknas, har översänts av numera rektor *R. Gull-
strand*, Nyköping, förf. till »Bidrag till den svenska sockensjälvstyrelsens
historia under 1600-talet.» Phrygius (född i Kalmar 1572, död 1628) var
poenitentiarius i Linköping (1603—1610) och det ligger nära till hands,
att han avfattat stadgan under denna tid, det är ju ock där stadgan
nu påträffats av G., som dock i stiftets sockenhandlingar ej funnit den
åberopad eller antydd. Så är däremot fallet i vissa västgötaförsam-
lingar, som hört till Hertig Johans furstendöme, över vilket Phrygius
var superintendent 1612—1618. Sålunda avkunnades i Varv (K 11) ^{2/3}
1656 domslut å sockenstämma med direkt hänvisning till stadgans
kap. II § 2, 26. Då tillhörde församlingen Skara stift. Phrygius blev
den förste superintendenten i Göteborg (1620—1628). — Jfr *R. Hall
Rudbeckii kyrkodisciplin* I s. 153, 192.

... nor Soken och wil haffua stolarum eller begraffningz platz
wid sätes kyrkiann eller en annor kyrkia ther i gellet skal Testa-
mentet bytes til Tweskefftes them emellan (och när then kyrkian
vthi hwilken sockn han icke boandes är) behöffuer Bygningz hielp
skal hielpa ther til halff parten emot then ther insoknes bygger,
och ware förplichtat hema hoss sin egen soknakyrkia göra bijstånd
han lika som andra grannar.

7 Ingen skal inleggias vthi någor kyrkia eller wåpn huss an-
tingen winter eller sommar vndantagandes kyrkeherden eller hans
wårdnat såsom och sädwanligit är öffuer hela Sweriges Rike och
aff ålder waret haffuer vthan han haffuer giffuit it förnemligit
Testament [til] kyrkian, oansedt griffen kan wara antingen för be-
graffningen eller sedan bepryd med någon steen.

8 När någor Ecta maka döör och then igen leffde bliffver
aff obyttan deell tildelt någon lickstool til sin kyrkioherde för sin

lägerstad: skola arffuingarna icke wara mechtige at dela sigh thet emellan vthi arffskiffte, vthan thet måtte ther wid bliffua såsom tilförne affwitnat bleff, med mindre at thet vthi theras fatigdom är förtärt.

9 Är godwilligen belåffuat at socknefolket med flijt skola hwart år när Gud teckes welsigna landet med ymnigh årswext göra tillsamman vthi it wist rum, tå tienden vpbärs, någon spannamål til kyrkionnes vprättelse efftr som hwarion och enom teckes.

10 The som icke haffua effter föregågna förmaningar och sin egen löffte något förbättrat sina kyrkior kyrkiog[årdz]murar och kyrkiogårdz balkar, skal kyrkioherden wid them vppholla med Gudz tiensten til thes the begynna sådant fulborda.

11. Ther flere kyrkior äro än nödtorfften kreffuer och alm[ongen] icke wil vprätta och förnya them, vthi sådana skal ingen Gudz dienst hållen bliffua för än the haffua giordt något til saken.

12 Flytter någor vthur thet ena gellet in vthi thet andra: til stä[djes] icke begå Herrans H. Natward för än kyrkioherren haffue[r] ransakat och sedt hans bewijss, huruledes the sig föreholle[t] haffua ther the til förne bodde

13 Krigzmän, Embetz män Jnhuses folk som ingen tiende in föra vthi kyrkioherberget, giffue til winnhol i then s[ohn] the tilhol haffua hwart år 4 öre, och til kyrkionnes by[g]ning 4 öre för uthan dagzwerker: och kyrkioherden i offerröre 1 m[ark] penningar.

14 Är aff the frommaste församblingar bewiliat at på stora högtides dagar, Bröllops högtider, marktnars dagar eller eliest när något fremmande folk är tilstädes skal bliffua omgonget med kyrkiopungen til kyrkionnes Bygning.

15 Här effter skal icke predicanten bliffua bemöd aff någon om söndagz morgonen eller på the dagar han är bered til at predica, at besökia någon siuker med Herrans högwerdiga natward, för än Gudz tiensten endat är. Såsom och ingen öffuerlöper honom med någre ärender när han skal gå til predikestolen: vthan ther någor haffuer sigh til at rådfråga hos predicanten, skal han wara förplichtat när tjänsten ändat är giffua hwarion och enom swar, för än han går til måltid

16 The som wela haffua swar på några Capitels saker skola om onsdagarna ganska tideligen och fastande låtha sig finna på the

run som sådana saker skola vthrättas. Men the som skola vndergå skriffit om lögerdagz eller tordz dagz afftonen måste the wara ther tilstädes.

17 The som leffua vthi oendeligt haat, longlige trätter och oförsoonlige wrede, såsom och the som öffua sig vthi Gruffueliga laster, sedan the äre offta och fliteliga förmante, både aff the ras kyrkioherder och the ras förmän och the sig icke bättra wilia skola effter Christi befallning och Pauli lära banlysas och bliffua diefflo- men öffuerantwardade.

18 The Ectenskap och troloffningar som göras i afftonsnack och ölzmotto skola här effter wara ogille Jngen skal lättferdeligen vthläffua Ectenskap med mindre han haffuer tilförne wel besport om skylskap eller andra hinder, hwar sådant icke skeer förorsakar sigh afi mykit ondt, stoort omak och bekymmer.

19 När troloffningar göras. skola beggie personernar som Swe- riges lagh förmälar haffua några med sigh på hwar sin sidan, och sedan haffua sin kyrkioherde eller hans Cappellan ther vthöffuer, effter kyrkioordningens lydelse — i kyrkian.

20. The fästämör som tiggia ost, hör vil *etc.* och sedan för ingen orsaak wilia fulborda Ectenskapet med sine fästämän, skola mista alt thet the tigt haffua, och icke tilstädias til sacramentet för än the haffua lagt thet ifrå sigh. Then ene halffdelen til kyr- kian, och then andre til the fattige i socknen. Doch öffuerhetennes saak oförkränckt, och intet bliffua tillåthen at komma i Ecten- skap, för än the ras fästämän är försörgd, och the sedan ther til förloft haffua.

21. Tree söndagar skal lysas för them som wilia giffua sig i Ectenskap antingen the haffua sig trolåffuat eller eij, på thet kyr- kioherden kan sig förspöria om någor hinder äro på ferde.

22. At soknefolket äre icke allenast sina siäla sörgare lydige til at affskaffa sådana Ectenskap som offta plägar bindas emellan fast olika personer till ålder *etc.* vthan och så mykit them ståår til görandes sådant förhindra, ty förfarenheten lærer at sådana Ech- tenskap äre sällan lyksamme.

23 Här effter skal then dagmeszan på the stora högtider inge- städes hollen bliffua, effter mökit drickeri sig ther aff förorsaker, nädan annerstädes guds tiensten holles: Bliffuer och igenom itt så- dant rennande som kyrkioherden haffua skal, mykit trösteligt til- baka sat vthi predikningen.

24 Skal icke heller almogen här effter /: såsom här til skedt er :/: så för mökit hasta med theas begraiffningar, vthan kyrkerherder skal bliffua påmint dagen eller afftonen tilförne, på thet han kan sigh i medeltijd bereda, til at göra en sådant predikning-en som kommer öffuerens med närwarandes affall.

25 När barn skola christnas eller hustrur kyrkioledas skal icke kyrkio tiensten bliffua niderlagt vid then kyrkian i gellet til hwilken tidegerden tilförna lyst är, vthan the skola begiffua sigh dijt som messan faller.

26 När någon löskekona skal kyrkio ledes, moste hon icke inledas genom then dörran, som erliga dannequinnor inledas, vthan :/ ther som så lägenhet är /: bliffua genom then norre dörren, vthan Handtagningh med en skarp förmaning inwijst effter thet sätt som ståår anteknat vthi then förbättrade handboken om löske konar

27 Effter många aff almogen skiuta ther vppå at the gåå til andra kyrkior om sabbatz dagen som nämbre äre och bliffua vnder thet skenet hemma ifrå Gudz tiensten. Ther före skola the här effter sökia then kyrkian hwar vthi Gudz tiensten bliffuer i gellet.

II. Capitel.

Jneholler straff och böter hwilka skal them bliffua pålagt som motwilligen goda ordningar vthi församlingen öffuerträda.

1 Then som högmodeliga wånwyrdar sin kyrkioherde eller vthan orsaak trätter på honom skal böta sedan prosten ransakat haffuer — 3. daler. Men ther någor haffuer något emot predicanterna, skola the bliff[ua] anlagade hoss theas förmän effter lagboken.

2 Slår någor eller vndsäger kläckaren, kyrkiowerdern[e] eller kyrkiones men, som på kyrkiones wägna något vpkreffia eller böter vptaga skole, böte 6 m[ark], och th... icke wil med godo vtläggiat, skal messefal bliff[wa:] böte och sedan therföre — 3 m[ark]

3 Tre gångor skall ringias til tidegerd, män ther någor tager i kläckosträng vthan kläckarens förloff böte 4 öra.

4 The som vthan lagliga orsaker äre borto aff S:kyrkior om söndagar eller helgedagar böte första gången 3 öra, sedan dubbelt vp.

5 Ther icke it hion åt minsto hwar bönedag kommer aff hwar gård til kyrkian böte hwsbonde eller matmoder — 2 öra.

6 Stå eller gå någre på kyrkiegarden eller annosteds vthan före på torget eller och löpa i kläckarestugon och haffua fåfengt taal eller spela kort, terning etc. vnder Gudz tiensten eller predican böte hwar thera 12. öra första gången och sedan dubbelt vp.

7 The som aff ijdle motwilighet och tredzka icke komma för i kyrkiann än predicanten är stegen på predike stolen böter försté gången — 1 mk och sedan dubbelt vp.

8 När odöpte barn eller kyrkegångz hustror komma til kyrkian predicanterna owitterligit sedan gudztiensten är börjat, skole the stå wid kyrkiodörren til thes gudz tiensten är ändat och böte hon som bär barnet — 1 m[ark]hwilken skal bliffua vthlagt för än hon inled bliffuer.

9 The fästemör, som icke äre så laglige troloffuade som föret: är i thet första capitel, vthi predicantens och godemäns närwaro, skole ingelunda vnderstå sikh at tiggia ost eller annat. Utan ther the haffua något församlat tilhopa skola the altsammans haffua förwerkad och sedan böte — 2 daler.

10. The som öffuer it åhr effter laga troloffning dröia med bröllopet böte en koo til kyrkian, och skola predicanterna ingen troloffua med mindre the som troloffuas settia löffte för sikh om en wiss bröllop tid.

11. The som häffda sina fästemöör för än bröllopet är ståndet effter kyrkeordningens innehollelse såsom och aff hela Ricksens presterskap vthi alla Ricksdagar är beslutet skola böta — 2 daler och skal hon bära hwarken crona eller perlelad på sin hedersdag. Samma lagh ware och om them som taga sina fästemöör hem til sig och dröia lenge med bröllopet.

12. Bäär brud Crona och föder barn för än tidh, skal icke bliffua kyrkioled effter barn för än mannen haffuer böt 1 daler för crono brutt och 2 daler för thez han henne häffdat haffuer för än kyrkionnes band ther öffuer kom.

13. The mäns personer som icke wilia ächta the quin folk som the belägrat haffua böte — 2 daler, när saken är lagfört och the haffua vndergåt skriff: lönskekonan 3 mk eller och 3 dagzwerke på sin egen bekostnat til kyrkian, om hon icke penningar haffuer.

14 Löskakonor när the bliffua annerstädz kyrkioledde, skal wara ogilt wid theras soknakyrkior och böte — 1 m[ark].

15 Ränna ähta qvinnor eller lönskekonor någorstädz för än [de] ärhe kyrkiogägne böte — 1 m[ark].

16 Säljer någor öll, brennewijn antingen i städer eller på landzbygden vnder gudztiensten böte — 8. öre och miste ölet och brennewinet. Men görs thet julahögtijd, påskahögtijd eller pingesdagz högtijd bliffue straffat effter K. Matz mandaat thet är — 40 m[ark].

17. Fyller sig någor vnder predikningen eller kommer drucke[n] i kyrkian böte förste gången — 2 m[ark], andra 4 mk, samma lagh ware och med alla them som dricka sig öffuer fulla, när the fölia sina döda til begrafning.

18 Dö barn odöpt genom föräldrarnas försummelse eller för gästabodh skuld skola [dessa] vndergå tilbörlich skrift effter kyrkiordningen och böte — 4 mk.

19. The personer som vpkasta någon graff mädan gudztiensten holles böte hwar therä — 4 öra.

20 Öm öffuermagar göra fool eller åwerkan vnder tidegerden på hestar, redtyg eller åketyg, miste Ryghuden aff föräldromen vthi kyrkioherdans och kyrkiowärens närwaro, vprätta skadan och föräldrarnar böte — 1 mark för the icke bätier them vptuchtat haffua. Män göra thet andra drängiar vprätte skadan och böte — 3 mark. gör htz gifter bonde vprätte skadan och böte — 9 mark.

Gör någor speleplatz aff kyrkiogård med skuthals skiutande med klot och Jernlodt, med brennebål och kasebål böte 6 öra hwar therä, Män slår någor hool på glassfenster vprätte skadan och böte 1 mark gör thet öffuermager miste huden som för är sagt.

21 Öffuer sigh någor vthi groffua eder och bannor böte 4 mark första gången och sedan dubbelt vp.

22 The som vnder predikningen sqwaldra, tasla, tala ropa, skiuffua och rymma hwar andra, slå hwar annan fästeduntar, bulra med fötterna eller renna vthur kyrkan vthan orsak: vndantagandes quinnor som olätigh barn haffua eller swage ärhe böte förste gången — 4 öre. sedan dubbelt vp. gör någor som drucken är buller och man måste leda honom vth: stånde 2 wekor wid kyrkiödörrenn och böte 6 mark kommer han flere resor igen straffas dubbe[1]t.

23. The som säffua vnder tidegerden böta 4 öra, the som gå

oskrifftade eller stielä sikh fram oförhörde vthi vår christelige huf-
fuedstyckers artiklar på the tijder om århet the förhöras skola til
H. natward, böte första gången 4 *mark* sedan dubbelt. Tilbiuder
sikh någon til at skriffas wid duken bliffue affwist och böte 4
öre.

24 Banna och bespotta barn och legefolk föräldrar swär ell.
swäro, hwsbonde eller matmoder, stånde naken offuer båda axlanar
en söndag för socknakyrkiodörren vndergå skrift och böte 6 *mk*.
Men the som slå och fara illa med sina föräldrar schola när saken
är lagfört stå wid sin socknakyrkiodör 1—6 wekor och när the haffua
vndergå skrift och sletet Rijs skola the böta 9 *mark*.

25 The som giffua kläkenampn eller skriffua skamwisor. böte
2 daler och miste huden wid kyrkiodörr[en.]

26. The som vpricka the böter som vptagas vthi gälasy-
ner och skalbudz försummelse, böte hwar thera som med war —
4 *mark*.

Giffuer någor i drickenskap faseliga gastaroop och dieffuul-
skri ifrå sig, så att sool och måne öffuer och vnder them må
bleckna och Jorden remna vnder fötterna på them böte — 2 daler.

27. Mandråpare, hoorkarlar, tiuffuar *etc.* när the ärhe benåd-
de aff öffuerheten til liffuet skole vndergå skrift och sedan böta
til kyrkio — 6 *mark*.

28 Bliffue några beslagne at the sökia truldjeflar spä-
qwinnor eller andra trulpackor *etc.* eller låtha sig til sådan red-
skap aff andra för skicka skola stå vthi wäpnuset för kyrkio-
dörren i 6 wekor vndergå skrift och böte — 9 *mark*.

29 Omgåss någon medh wantro och bruka affguderij, wi-
skepelse och skröpe, läsningar och signerij antingen på åker el-
ler äng, humblegårdar eller gädnot, boskap eller människior, skola
vndergå skrift och böta första gången 4 *mark* och sedan dub-
belt vp.

30 Besöker någor thesse källor om hielp och läkedom emot
siuckdom på människior och boskap, såsom ähre S. Elins i Sked-
wij S. Ingemo i Dala. S. Spiritus i Angeltorp S. Thomæ i Bot-
nared vndergå skrift och böte 9 *mark*.

31 The som aff ijdell tres[k]het icke wilia komma tilstädes
vthi wisjteringz tijd eller sikh vndersticka på något sät vthan
orsaak skola böta 3 *mark*

[Efteråt är följande skrivet osäkert är om det hör till Phrygii stadgar.]

Kyrkiowerders och kyrkionnes 6 mäns Edh.

Jag beder migh så Gudh hullan och hans helga ord At jagh effter mit bästa forstånd och Samvet skal vthan någons persons anseende acta kiorkionnes gagn och bästa. Alt mit arbete på åker och äng komme migh intet til godo eller gangn om jagh vpsåteliga bliffuer kiörkione otrogen.

Skara stift.

Stadga c:a 1615.

K 23 UUB, mot slutet; avskrift. Ur prof. And. Frigells papper 1898. Efter en Copia i Österplana Kyrkobok afskrifvet af I. C. — Detta är senare antecknat i avskriften i K 23 UUB.

Thesse effterföljande puncter i alla Församlingar föreställas och ther efter bötas, som här effter anteknat är:

1 o The som affguderi och signelse söka, så vel som then som signar. när the thermedh beslagne varda, böta ther före sin Sockna Kyrkja penningar — 1. daler.

2 o The som hafva en ond vana till att missbruka Herrans namn och the som höra andra sverja och medh them fjilja giffva för hvar gång penningar — $\frac{1}{2}$. mark.

3 o The som Gudz ord försumma och äro utan laga förfall, böte för hvarje reso the ther medh beslagne varda, penningar 3 m:r effter laghen, vidh Capitil 58 Esaia.

4 o The som Sacramentit föracta och icke åtminsto fira resor ther till gå om årit, endogh the tillbörlighen påminte varda, böte till Sochnakyrckjan penningar — 1. daler.

5. Mandråpare och hoorkärlar när the vidh Domkyrkian skriff tagit haffva, böte till sin Socknakyrkia penningar — — 2. daler.

6. The som sina Föräldrar banna eller slå, skola vidh Domkyrkian skriff tagha och vidh sin Socknakyrkia böte — 2. daler.

7. The som lagligha trolloffning rygga och ickie förlikas vela, skola för Capitils Dom laglighen åtskilde varda och haffve så then parten, som bråtliggh är förverkat sina gåffuor och om Festemöen haffver ysta låtit eller andra partzeler samman tigt, skola vara under Hospitalit förbrutna.

8. Löska karlar eller Drengiär, som sigh medh boleti besmittat haffva, när the hoos Præpositum skriffit taghit haffva, skola sedan hvar i sin egen kyrkia aff sin egen Kyrkioherde öpenbarlighin i Församlingen intaghin varda. Men när the andra eller tredie reson igen komma, skola the till Domkyrkian och the skriffit tagha och giffva till sin Sockna kyrkia penningar — 1. daler. — Medh bolerskor skall i lika måto handlat varda och samma böter till Kyrkian giffvas.

9. Tjuffvar när the benådde varda skola och vidh Domkyrkian skriffit tagha (effter thes synd så högt reknas som andra högmålis missgerningar) såsom och giffva till Socknekyrkian penningar — 2. daler.

10. The som giffva androm noghor kleke namn eller annorspåt giöra böte till Socknakyrkian penningar — $\frac{1}{2}$. daler.

11. Mulabetis sampt skogs korn och gärde syns bråt, som Sockna bönderna plägha misbruka till drickenskap, skall giffvas till Kyrkiones byggning.

12. Faddrar eller vitnesbörd till dopet, skall vara ärlighit folk och the som thepå förstånd haffva.

13. Ther noghre i Kyrkian, Kyrkiogård eller Kyrkio vägh tretta, bannas eller perlementa, skola förutan thet the för retta varda saakfelta giffva till sin Socknekyrkia penningar 1. daler.

14. Effter allmoghennu så allment hela landet öffver medh tionden så retrådelighen icke handlar och umgår, som sigh medh retta borde, skall Kyrkioherden them medh Gudz ord flitelighen och alvarlighen förmana, att the honom rettighen utgiöra och the som ingen förmaning setta eller lyda vela skola ifrå Sacramentit affsatte och förholdne varda till thes the sigh retta och bettra vela.

15. Then osedh som pleghar vara medh hjelper, som sammankallas på Lördaghar, ther medh Söndaghs prædican varder försummad, skall affskaffas och then thet motviljelighen föractar böte till sin Socknekyrkio penningar 3. mark.

M. Paulus Pauli *Episcopus* Scha

et

Capitulares.

Ur 1642 års synodalstadga.

Linköpings stiftsbibliotek Teol. 67 n:o 47.
Biskop var Jonas Magni Vex. 1640(1641)–1651.

*Puncta ventilata in Synodo anniversaria Scarensi 5 Julii
An. 1642.*

...V The som gå besofne till kyrkan medh Krono, krantz och utslagit håår och säja liqwäl rem esse integram, The skole böta 3 Rdr till tweskiftess Sochna kyrkan och Consistorio, hwart halfparten. Men bekenna the sigh, och hon /: then besofna :/ gåår uthan Chrono, Krantz och utslagit håår, måge the böta två dlr gådt mynt till Tweskiftess, som för är sagt: willia the ej bötet uthläggia, blifwe hustrun efter barnsengs bördh uthan kyrka till thess böten uthtagne äro.

VIII Presterne skole wara flijtige i sitt kall och embete; i synnerheet skola the lära och examinera ungdomen Catechismi läro och öfningz stycker, tagandess sigh ther till wissa tidher, antingen före eller efter predikan om Söndagar och högtijdessdagur; wilia icke föräldrarna hålla sijn ungdom till att komma till lärdom och förhör, skola the hållass ifrån Sacramentet, till thess the i saken sigh betänkia —

X. Prestmän skole beflijta sigh om ett Christeligit leffwerne, som skickar sigh medh lärana. Item, att the medh klädebonat ingen förarga. Item hålla sigh och sijne hustror måtteligen i kläder, maat och dryck, hålla sigh nöchter och stilla efter Pauli förmaningh till een merkeligh eftesyn.

XI. Ordinandi skole hålla sigh skickeligen i synnerhet i leffwernet, frågar man efter theas lärdom alz inthz. äro the skickelige måge the flitigt recolera sina studier och komma till examen om Mårnesso tijdh.

Stiftskonstitutioner 1647.

ULA. UDA. Spegelska Manuskriftsaml. I. IV: 2. Avskrift från slutet av 1600-talet eller början av 1700-talet. (Biskop var

Jonas Magni Vex. 1641–1651).

Ett avtryck ingår i Skara stifts tidning 1814.

Några nyttiga stadgar af Episcopo Scarensi Doct. Jona och Consistorio Scarensi författade och til största delen uti förgångne

synodo approberade, men nu för en rättelse til stiftsens prästerskap utskickade til vidare förbättring etc. A:o 1647 mense Octobri.

Cap. I.

1. Medan Gud är ordningens herre och wil at alting skal ärligen och skickel[ige]n tilgå såsom uti the heligas försambling, ty skola Contractuum Præpositi såssom trogne bestälte tilsynsmän under Episcopo och Consistorio och thenna delen af Herrans Guds embete them betrod, trol[ige]n förrätta och effterkomma, hwilken deel består förnämligast uti thessa stycken:

1) at præpositus med en prästman af sit contract hwart år visiterar til thet minsta en gång alla prästegäld i sit contract til at förhöra soknefolket theras catechismum och christendoms stycken och förnimma, huru pastores theras embeten förestå med lärande och catechismo repeterande och andra saker effter giordan ordning. Såssom ock huru the med et skickeligit lefwerne sig förhålla både hema uti theras hus så ock hos androm, at en lärare ingom uti någon måtto gof[w]e förargelse, på thet Herrans embete må blifwa ostraffat.

2) Skal præpositus grannel[ige]n ransaka och effterfråga, om någor är uti församblingen, som långligen sig håller ifrå sin soknekyrka, ifrå Guds ord och sacrament, om någor brukar truldom och widskepelse, öfwar sig uti oförsonlige trätor, uti eder, bannor, och Guds namns missbrukande, uti uppenbart horerij och boleti, med oskickelighet uti kyrkan och kyrkegårdar, framhårdandes obotfärdel[ige]n emot prædikoembetets helsosamma förmaning.

Tå skal præpositus sådana förargelige menniskior med pastoris och församblingenes samtycke judicialiter gör[ige]n och uppenbarl[ige]n afsäja, at the äro och skola wara utslutne af Guds församblings gemenskap och frihet, til thes the sig görlig[en] bättra effter Apostelens dom, 1 Cor. 5:13: Drif[we]r ock sielfwa then ut ifrå Eder, som onder är: dock så at the må stå uti wapenhuset eller hwarest the kunna höra Guds ord.

3) Skola præpositi til at visitera helst utwälia then qvadrantem anni, som är emellan Michaelis och Julatiden, at the med thet samma hålla prosta ransakning om tionden, huru han är blefwen

afräknat på markenne och bepröfwat på loganom. Tå måste sexmännerna effter en swuren eed bekänna och nämpna, huru mycket hwart heman bör utgöra för tionde effter uträkningen och effter profwet; hwilkas bekenelse och utsäjelse at pröfwa tager præpositus för sig pastoris tertialis längd och pröfwer, huru sexmännernes räkning kommer of[w]e[r]ens med pastoris tertial. Thenna ransakning skal ske uti hela församlingens närwaro, såsom it witne om al sanning öf[we]r hwar och en. Sådant afskrifwes och föres til register, effter hwilket tionden skal både ingöras uti kyrkoherbergen såsom ock ther effter ransakas, huru rät tionde är af hwarjom inlef[werera].t.

4) Så måste præpositus låta befalningsman och lendsmannen weta och them tilsäja, när han hwar och en församling wil visitera, at the uti samma tionde ransakning må wara med tilstädes, effter tiondeordningens innehåll g[j]ord 1638. Så bör ock tionderegistren icke så strax af pastore underskrifwas och förskickas sin kos, förr än tionden är ingiord uti kyrkoherbergen. Ty ther igenom lida the stort meen och orätt, hwilkom tionden är förlänt, effter wäl mycket anteknas och skrifwas them uppå, ther dock många sielfswördingar uti församlingarna finnes, som intet ingöra i kyrkoherberget, om icke Landshöfdingen och Befalningsmännen här til göra sit bistånd: såsom lectores gymnasii här til hafwa förnummit med theas skada.

5. Præpositus ransaker ock uti visitatione, huru rätrådeli[ge]n hwar och en af åhörarne utgöra kyrkoherden theas qwecktionde och andra theas skyldigheter, med then förmaning, som ther til hörer af Guds ord, om wälsignelse och förbannelse etc.

6. Præpositus ransakar också om pastorum och soknemännernas Bygningar uti Prästegården: som ock antekna alle Capitelsaker uti hwart gäll och them med pastore underskrifwa och strax til Consistorium på it paper förskicka. Såsom ock præpositus med thetsamma inteknar alla exorbitationes af Lärarena eller af åhörarna emot en eller annan ordning, förhielpandes sådant at rätta ock låta thes böte i rättan tid inlef[werera]s, hwarföre måste præpositus beflita sig at hafwa god kunskap, hurulunda hans Contractister theas lärare embete förestå och sig förhålla så wäl uti theas hus som ock uti församlingen; hwartil woro nyttigt at Præpositus låte sin Comministrum eller någor annor besöka theas församlingar, theas öfningar uti kyrkan at förnimma.

7. At prosterna sättia them skriff, som af contractet til them warde förskickade, underwisandes them sit brot af Guds ord och om en san bättring uti hela församlingens närwaro. hwarföre præpositers af them en penning bekommer, effter hwars och ens förmögenhet och goda wilia. Til häradsprosten at taga underwisning effter kyrkoordningen skola förskickas föräldrar, som komma uti skada för sine barns död af wåda. Item bolare och bolerskor, när the förste gången falne äro, hwilka præpositus beflitar sig at öf[we]rtala til ektenskap, om personernes likhet så tilsäger. Om thet icke kommer til ektenskap, drif[we]r præpositus med pastore ther uppå, at the måtte politice warda straffade och sedan taga skriff och aflösning publice uti församlingen effter kyrkoordningen.

8. När præpositi visitera på tiden som sagt är, måste the beställa om domkyrkotunnorne med pastore uti alla församlingar, at the tagas af then bäste spanmålen och af pastore eller kyrkwardarne försäljas effter högsta wärdet, som gälla kan: at p[en]nin]g[ar]na genom pastoris flit och åhoga inlef[werera]s til domkyrkan alrasist til påskatid, hwilket, om icke skeer, skal pastor citeras til consistorium och blifwa ther så länge uti arrest, til thes the warda för hans församlingar betalte, såsom thet sker i Upsala stift och annorstädes.

9. Skola præpositi, när the visitera hafwa en noga inspection på the Pædagogier, som i thes contracter finnas, examinerandes thes lectioner och förnimmandes om thes flit, profectu eller försummelse, gifwandes ther om altid Episcopo och Consistorio tilkenna, at the må skaffa ther bot uppå.

10. Om något warder utskrifwit af höga öfwerheten eller aff consistorio, hwilket at förnimma contractisterna böra wara tillsammans, tå skola the wara præpositi stämning lydige sub poena privationis aut sub multa pecunaria pro arbitrio Consistorii solwenda. Hwar ock någon skriff utsendes til prästerskapet, ther icke bör länge blifwa försummat, hvilken henne hos sig haf[we]r öf[we]r 2 dagar, skal böta 2 : /: smt för hwar dag.

11. Finnes någon försummelse hos præpositum eller swaghet, at han icke med tilbörliq flit the föreskrefne puncter wil eller kan effterkomma, skal han uti synodis warda tiltalat ock eliest skriffiligen wara förmanat: fölier ingen bättring, så måste man en annan uti samma ställe förordna.

Cap. 2.

De pastorum investitura et officio.

1. När en prädikant hafwer en laglig kallelse til it gäll och församling, skal han ther warda solenniter introducerat af episcopo eller af consistoriali eller af contractistitis sielfwa investiera sig, til it witnessbörd öf[we]r them.

2. Skola pastores hålla twänne böcker uti Pergament inbundne. Uti then första skal anteknas, 1, kyrkiones inventarium uti messekläder och böcker; Effter uti hwar Soknekyrkia bör wara en Handbok, en Sångbok, en Psalmbok ock Evangeliibook och åt minsto en bibel i hwart Gäll. 2. Kyrkiones Årl[ig]e Inkomster och utgifter så wäl ordinarie som extraordinarie.

3. The barns namn, som döpas om året, dock åtskilliandes äkta ock oäkta barn. Som ock theas Namn, som dö och begrafwas.

Uti then andra booken anteknas 1) prästgårdens inventarium, ordinarii pastoris namn och tiden, på hwilken inventarium och uti hwilka mäns närwaro thet är lef[werera]t och intagit. 2). Alla gårdens hus med theas innareda och af hwem the upbygde äre. 3) Alla ägor uti åkrar, engiar, skog, siögar, qwarnställe etc. 4) Allas theas namn som hoor, lönskeläger, mandrån och andra synder emot Guds bod begåt hafwa som ock, hwarest the kyrkio-plikt undergåt hafwa med thet the gifwit hafwa til consistorium och til theas soknekyrkior.

3. När någon omskiftning sker med nogot gäld, bör Episcopus eller hans utskickade af consistorio och præpositus uti contractet wara tilstädes, hwilka med kyrkones sexmän och med befallningsmannen, om så behöfves, skola hålla husesyn, först öf[we]r prästens egna bygningar effter tiden, som han ther bodt haf[we]r. Om antecessor haf[we]r bygt något öf[we]r till laga bygning, betale successor öf[we]r bygningen och warder räknat för bygning in på successoris år. Komma the icke öf[we]rens om werderingen, tage hus, som them äger, och flötte hwar han wil. Felas något uti antecessoris laga bygning, fülle then felet af nådeåret. Så hålles med thet samma husesyn öfwer soknarnas bygning om the siu laga hus, hwilka soknemännerna böra uprätta uti prästgården, effter Swerikes Lag uti kyrkb[alken] 2:dra cap.

4. Effter Gud ropar væ öf[we]r alla, hwilka Herrans werk göra försumel[ige]n, så måste läraren stå på waken alt jämt om dagen och stå sina wakt alla nätter, at han må förkunna folkena, hwad han af Herrans mun hörandes warder, effter som Herren ock hans ande hafwer sänt honom, och befallat sin ords embete, at han skal lära Jacob sin witnesbörd och uplysa Israel med sin lag. Therföre måste pastor på bygden hålla prädikningar alla söndagar, alla apostledagar och stora fester som ock uti wekan en bönedag på onsdagen eller fredagen. Hafwer pastor flere kyrkior, bör han låta comministrum göra tjänst uti någor af annexarne på söndagarna och uti the stora festis, at Guds ord må rikel[ige]n bo iblant åhörarna och at pastor icke utswälter the hungrogas siälur.

Hwilken pastor, som låter falla gudstjänsten på någon dagen af the stora festis eller på någon söndag, han böte 4 dlr Smt.

Låter någon falla weckopredikning å landet, böte 2 dlr Smt, undantagandes sädesanden. Så måste ock uti städerna om morgon hållas bönestunder uti Herrans tempel och it capitel eller tu af Bibelen upläsas, så at alt må ändat warda på $\frac{1}{4}$ tima, utan om onsdagen och fredagen. Hwilken pastor uti en stad sådana bönestunder aldeles försummar, böte, så ofta han thet gör, 1 flr smt.

5. På alla söndagar hela året igenom måste pastores, strax tå sammaringt är, på $\frac{1}{2}$ timas tid hålla *examen catecheticum* med en wiss rota uti församblingens närwaro, hwilken rota måste tilsagd warda söndagen tilföre samt med thet catechismi stycket som examineras och förhöras skal och helst thet som om fredagen blif[we]r förhandlat, så at fredagspredikningen och söndagsförhöret och examen ordenteliga swära hwarandra, och måste samma catechismi stycke några gånger uti församblingene tilföre upläsas, helst then förra Söndagen strax effter catecheticum examen.

6. Hwilken pastor thenne examen försummar, böte för förste gången 2 dlr smt, för andre gången $\frac{1}{2}$ rdlr, för tredie gången 1 rdlr, undantagandes the stora festis och apostladagar, på hwilka apostledagar folket må wäl gå til sit weckoarbete igen effter gudstjänsten. Kommer någon pastor offtare om året igen med examinis försummelse, citeres han til consistorium.

The åhörare af någon rota, som af motwillighet treskas och

icke wilia sielfwe eller låta sit husfolk komma til förhör emot then H. Andes förmaning, at wij måste altid wara redebogne til at swara hwarjom och enom, som begära, skäl til thet hopp, som är i oss: The samma skola med sit husfolk icke låtas til sacramentet, förr än the sine lärare lydno bewisa, hwilka waka för theras siälar, såsom the ther räkenskap göra skole.

7. Måste förthenskul soknafolket theras gudstjänst ordinarie förrätta uti theras egna soknekyrkior och icke sökia afsides någon husprädikan, mycket mindre låta sig thesammas tildela Herrens natward eller theras hustrur effter barnsbörd intagas i kyrka. Hwilken husprädikant thet gör, sålunda ordinarij pastoris embete sig tilwällandes, han förtiänar at multeras privatione officii. Icke heller är sådane präster tillåtna några familiis synnerligen för huspredikan skul, utan eendels för morgon och afftonböner skul som och för långa och mödosamma wägar, kunna the och gudstjänsten förrätta för thes familiæ husfolk och sombligom för theras barns nödtorfftige information. Dock, om så nöden kräfde, för ålderdomen och swaghet skul, Men utan thesse fal böra alla Familier effterfölia Davids exempel, som säger: Jag wil gerna gå med hopenom och wandra med them til Guds hus. Ps. 42.5. Item jag wil tacka tig uti then stora församlingen och iblant mycket folk wil jag prisa tig. Ps. 95.

8. Medan döpelsen är initiationis sacramentum, genom hwilket barnen warda inympade uti Guds församling, som är Christi lekamen och uptagna uti förbund med Gud, så måste prädikanten såsom församlingens tjänare ingenting låta förhindra sig att komma til kyrkan, när han bod ther om i rättan tid bekommer, til at döpa barnet. Dör barnet odöpt genom predikantens försummelse, böte han en rdr för gången och consequenter dubbelt.

9. Så bör ministerium med al flit afskaffa then oordningen med döpelsen, at döpelsen, extra casum necessitatis och uti oträngde mål administreras hema uti husen och sedan effter en lång tid bäres barnet fram uti kyrkan med modrens kyrkegång, ställes faddrar allenast af then orsaken, at it stort kyrkegångs öl och gästabad må warda anstält, hwaraf fölia thesse oskick, 1), at barnet icke warder döpt effter handbokens innehåll, utan många frågor om barnsens lyffte och förbund til Gud warda låtne tillbaka. 2) At oförståndigt folk therföre göra en åtskildnadt emel-

lan christendomen och döpelsen och säia: barnet är döpt och icke christnat. 3) Slites sålunda dopet såsom uti twänne delar, ändock thet är allenast it dop och en Gud. 4) Skulle wäl wederdöperna styrkia theras wilfarelse här med, at the låta döpa sina Barn annan gången; Hwarföre sådant til at emendera ock föra dopet til sit rätta rum och ordning igen, stadgar man, at then pastor, som andras barn döper utan närwarande witne och faddrar, then som utlåter af handbokens innehåld thet med rätta ther tilhörer med frågor och böner, skal böta til publicum usum 2 rdr. Låter ock pastor sielf på samma sät döpa sina barn hemma extra casum necessitatis böte doppelt. Om rätta nöddop talar man intet, med hwilka så handlas som i handboken förmålas, allenast sielfswåld, egenwillighet och oordning må warda förtagne.

Cap. 3.

De administratione S. Coenæ.

1. När någre af församlingen willia begå Herrans Natward så skal prädikanten skrifftha och aflösa them immediate och strax effter examen catecheticum och ingalunda sedan gudstjänsten är begynt effter handboken med thenna admonitione: »Käre wänner, bröder och systrar i Christo Jesu», mycket mindre medan tron siunges.

2. Hwilken präst, som försumar uti tid besökia någon siukan med tröst och Herrans Natward, när han ther om hafwer bekommet bod, så at then siuke dör utan tröst eller genom prästens drögsål warder så swag, at han ingen skäl kan göra, då skal prästen böta en rdr för sin försummelse til Consistorium och 2 dlr smt til soknakyrkan. Vide Kyrkb. c. 12. Men får prästen soknabod om prädikodag, så hälle först gudstjänst uti församlingen.

3. Hwilken pastor, som sätter af egenwillighet någon af sit soknafolk ifrå H:s Natward utan episcopi och consistorii eller præpositi censur och aldeles utan goda mäns i församlingen wetskap och inrådande, såsom han affecterar dominari in coetu, så böte therföre til publicum usum 3 dlr smt. Kyrkb. 6.10. Item Westerås recess, som finnes uti konung Gustavi Cronica fol. 190, lyder så: »Ingen präst upphålle sacramentet för någrom

antingen för gäld eller annat, utan söke präster och kyrkia sin rätt på ting och stämna. Dock må prädikanten låta en orät-rådlig och otacksam åhörare tiltala och förmana, at han sig för-
liker med sin nästa och sedan ofrar sina gåfwor på altaret.

4. Medan pastorum exempla mycket förmå til åhörarenas gude-
lighet, ty skola the hålla theas hustrur och barn och legafolk flitigt
til kyrkia alla söndagar och bönedagar, dageligen uti huset hålla
Morgon- och Afftonböner för sit husfolk. Såsom och sielfwe med
församblingenes ledamoter gå fram til absolutionem och låta sig
af comministro absolvera och berätta.

Hålle sig och präster med sina hustrur och döttrar uti så-
dana kläder, som thetta ståndet tiänligit är, at the ingom med
lätferdighet gifwa någon förargelse eller Guds straf draga öfwer
sig och andra, sig sielfwom och prästeståndet til förakt och
förwitelse.

5. Prästerna skola icke allenast sielfwa wara goda herberge-
rare, icke giriga och snikna effter slem winning, utan ock så
fliteligen förmana sina åhörare til goda werk och gerningar,
hvilka Gud fordrar såsom fruktan af sine wijnqwistar, och är
then andra wår christendoms deel, dock synnerligen til at her-
bergera godt redeligit wandrande folk effter förmaningen til Ebr.
13:2. Rom. 12:14. 1 Pet. 4:9. Gen. 18 & 19;1, Men hwilken
som befinnes hafwa nekat redeligit folk hus, han skal hållas för
en missgerningsman och slutas af Guds försambling til bättring.

Cap. 4.

Om trolofningar och bröllop.

1. Ändock trolofningar, som ske hemma uti husen, närwa-
rande ärliga Lekmannom, när the ske effter lagen uti Gifft. m.
b. C. 1 et 7., skola räknas gilla. Likwäl synes rådeligit, at tro-
lofningar ske uti kyrkan uti predikantens och Guds församblings
närwaru. Pastor måste 14 dagar tilförene warda om sådana saker
kungjord, at han må sig om theas tilstånd förkundskapa och
lysa til trolofning. Komma personer af andra församlingar, måste
Pastor fo[r]dra beskeed af them ifrån sine förre Kyrkeheedar.
Gör han icke thet och någon oreda effterkommer, böte effter
som saken är til. Gifft. m. b. c. 2, hwilken man, som fäster

twene mannom ena kona eller eno manne två konor, böte 40 dlr smt.

2. Förr att pastor någon trolofning tillåter, måste han förweta sig om bröllofstiden, så at han tager goda löffte för them, at the innan half åra tid och på en wiss benämd tid theas ektenskap wilia fulborda. Om the sådant löffte icke wilia eller kunna framställa, under en wiss förelagd Mulcta ock straff emot then personen, som ektenskapet icke wil fulborda, så må pastor intet hafwa beställa med theas trolofning.

3. Ej må någor præpositus, mycket mindre pastor eller någor lekman fördrista sig at uplösa ektenskap eller trolofning, effter sådana saker höra til Consistoria och til episcopi embete. Gifft. målsb. c. 2 § 1. hwilken thet gör, skal straffas såsom then, som faller uti en annars embete. 1 Pet. 4.15. Han skal citeras til consistorium och gifwa så mycket in usum publicum, som then skyldige parten och trosbrytaren utgifwa bör.

4. Lagläsare skola ock förmås, at the icke lätteliga slita sådana casus och lägermål för penninga böte skul, utan låta först prædikoembetet af Guds ord förmana them til ektenskapet och thes fulbordan, at landet icke med synder, med bolare, horor och horungar til thes undergång warder upfyldt.

5. Then som tager sin trolofwade fästqwinna hem til sig förr än 8 dagar emot bröllopet och icke effter pastoris förmaning låter henne ifrå sig, slutas af Guds församling för förargelsen skul, Hefdar han henne för än wielse kommer, böte 3 dlr smt. Gifft. m. b. C. 2.

6. The som uti trolofningen otidigt sängalag begynt hafwa, så skal bruden, när hon wies, hafwa en dook med krants på hufwudet utan utslagit hår och böta som föresagt är. Men ther skökor komma til ektenskap, som af andra äro besofwe, the skola hafwa it hufwudkläde på hufwudet och en liten krans.

7. Hwar någor brud liuger sig cronan til och fördölier, at hon är hafwandes, så skal hon utgifwa 3 dlr smt, förr än hon kommer i kyrko effter barnet, för theas lögn och förargelse skul, gifwen uti församlingen.

8. Hwilken pastor, som här öfwer icke håller hand, utan tillåter hwarjom och enom at pryda sig utan åtskildnat emellan ärligit och oärligit, tå skal pastor för hwar gång, han sig här

uti försummar, gifwa in publicum usum 3 dlr smt. förutan thet som the brotslige gifwa. Och brudfremman, som bruden emot ordning witterligen prydt hafwer, böte en rdr.

9. När några wilia trolofwas, skal prästen förweta sig om the hafwa lärdt sina christendomsstycken och catechismum. Om the icke sådant hafwa lärdt, skal pastor så länge uppehålla them til thes the sådant lärdt hafwa.

10. Effter Gud hafwer så högt helgat sabbathen, at han hafwer fåt honom til it tekn emellan sig och menniskian, på thet wij lära skulle, at han är Herren, som oss helgar, och Gud hotar för sabbathens ohelgande uptända en eld uti landsens portar, then husen förstöra skal och icke utsläkt warda. Så är rådeligt, at afskaffa alt thet, som sabbathens rätta bruk förhindrar, som är otidiga möqwällar om Lördagen, Slåtöl, Skiäröl, Hugöl och alla otidiga resor, hwar igenom folket blifwer obeqwämt at komma til kyrkio eller något godt ther uträtta, utan the göra förargelser och wäl aldeles uteblifwa. Hwilken wärd, som sådana calatz anställer, at han ther igenom sielf försummar gudstjänsten eller hwar någor antager en resa ifrå sit hus om söndagsmorgonen och icke kommer til någon prädikning, han gifwe til sin soknekyrko 3 dlr smt och hwar gäst, som sig hafwer hindra låtit och giort sig obeqwäm at komma til kyrkio gifwa 1 dlr smt til samma kyrkio.

11. Ingen prästman skal inlåta sig uti ektenskap med beryktade qwinfolk, mycket mindre taga någon skökia eller frilla til äkta. Gör någon thet, så priveres officio et beneficio til it års tid sedan transfereras til it annat rum. Så bör ock en prästman helst hålla sig med sin ordine och stånd med sit gifftermål och taga episcopi råd om sit ektenskap, then som största bekymret och omsorgen måste hafwa hwar och en af them at försättia.

Cap. 5.

De pertinentibus ad forum consistoriale.

Til publicum consistorium höra: 1) alla ektenskaps- och trolofningsåtskildnader; 2) alla grofwa missgerningar såsom mandräpare, horkarlar, horkonor, kättare, meenedare, barnemördare, trulkarlar och the bolare och bolerskor, som flere gånger komma

igen. Sådana förskrifwas til domkyrkan at undergå publicum poenitentiam, hafwandes med sig domarnas sedel om theras förzoning med werldslig öfwerheet.

Ordinarie dies consistoriales äre ordinarie alle onsdagar om wekan, hwarföre the, som Consistorium wilia besökia, måste så ställa sig, at the äre uti domkyrkan på samma dag om morgonen bittida, alrasenast, när klockan slår 8.

Strängnäs stift.

Paulini synodalbeslut 1618, i översättning.

H. Lundström Svenska synodalakter II s. 78—80 upptar den latinska texten, som här i urval återges i nysvensk dräkt av Fil. mag. Fru Yvonne Sörbom.

VII. Erinrades och gillades, att av handlingarna rörande privilegier samt rörande öwer huvud taget alla tillgångar, såväl de särskilda församlingskyrkornas som kyrkoherdarnas och klockarnas, skulle kopior utskrivnas och i domkyrkans förvaringsrum bevaras.

IX. Beträffande dem, som önska ingå äktenskap och ej lärt sig åtminstone tre huvudstycken av katekesen, stadgades, att det icke skall tillåtas dem [att bliva vigda utan vidare], utan först skola de förhöras av kyrkoherdarna och hjälpprästerna, så snart de anmält sin avsikt att inom kort gifta sig; bröllopet skall uppskjutas, tills de lärt sig katekesdelarna. Tillåtelsen till äktenskap gives dem med en allvarlig erinran etc.

X. Angående klockare godkändes och beslöts följande.

1) Vid de olika församlingarnas kyrkor skola anställas helst läskunniga klockare (i främsta rummet komministrar, om platserna äro passande¹⁾), så att man må kunna bättre sörja för ungdomens undervisning i katekesen...

¹⁾ Torde betyda: om de äro så avlönade att de anstå så lärda personer. Jfr biskop Botvidis i Linköping stadgande $\frac{3}{4}$ 1633 [E. Ekholm] Svenska Kyrko-Handlingar I s. 55—56 § 13: Är nyttigt, at goda Klockare-Lägenheter när de falla, bortgifwas af Kyrkoherdarna med Kyrkones Sexmän til Prester som utan bröd sitta, efter Konung Carls Bref, til Biskopen i Strengnäs Anno 1596.

XI. Diverse förmaningar till kyrkoherdar och komministrar.

1. Brottslingar eller uppenbara syndare mottagas icke på en helgdag eller omedelbart före en helgdag eller på en söndag i domkapitlet eller av poenitentiarius utan vid en annan tidpunkt och det i synnerhet mitt i veckan etc. 2) Dessa böra noga anteckna, på vilken dag de avfärda dem. 3) De skola bringa i klar dager omständigheterna vid de brottsligas försyndelser etc.

4) Kyrkoherdar, som bo nära läroverk, böra i tur och ordning närvara vid [och] så omsorgsfullt som möjligt [övervaka] de offentliga skolexamina.

5) Angående tillvägagångssättet vid visitationer beslöts, att prostar och församlingarnas kyrkoherdar såsom kontraktister skola anordna och förrätta förhör med åhörarna i de olika kyrkorna.

XII. Olika undersökningar:

1) Om prostarnas, kyrkoherdarnas och komministrarernas nit, trohet och omsorg att fullgöra sina ämbetsplikter.

Härvid uppläste hans högvördighet herr biskopen doktor Luthers stränga dom och häftiga klagan i företalet till stora katekesen över den prostarnas och kyrkoherdarnas vårdslöshet, som han erfarit vid sina visitationer. Också hans högvördighet herr biskopen klagade över sådan vårdslöshet, vilken han erfarit hos några; dessa erhålla nu förlåtelse och förmanas på det allvarligaste att betänka, att de skola avlägga räkenskap.

2) Angående dem, som ådagalagt olydnad [genom att ej infinna sig] vid katekesförhör och andra tillfällen, beslöts, att om de icke ville hörsamma kyrkoherdarnas och andra fromma församlingsmedlemmars tillsägelser, skulle kyrkans dörrar stängas för dem och därmed [skulle dessa stängas även] för hela församlingen, om nämligen de [förra] voro många. Men om syndarna voro ett fåtal, skulle de utestängas på annat sätt etc. . . .

4) Beträffande kyrkoherdarnas hemliv bestämdes följande.

a) De skola hava bibel och varje dag läsa den med någon kommentar etc.

b) Hemma skola de i närvaro av allt sitt husfolk läsa morgon- och aftonböner samt välsignelsen. Dessutom bör husfolket läsa bordsbön före och efter måltiderna etc.

c) Då de komma hem från sina predikningar, skola de förhöra och utfråga husfolket, vad det lärt under predikningarna. . . .

Joh. Matthiæs förordning 1655.

ULA Askersunds landsförsamling CI första aktstycket.

Förslagh Eller Stadga,

om några Nödige kyrkioärender som synas skola lända gudhi till ähra och Hans församlingh till vpbyggelse på sätt och wijss sammanfattadhe, aff *D. D. Johanne Matthiæ Episcopo* Stregnensi, och sedan *toto Clero in Diocesi* Stregnensi till att *practicera*, öffwer leffrerade Anno 1655, så som effter föllier.

1. Att döpelsen skall bliffwa förrättat i Gudz församlingz Asyn hälst vppå [Sön-] eller Helgedagar strax effter *Confessionen* är läsin: Män Oäckta barn döpas när tjänsten är vthe och wälsignelsen är giord. Sammalunda skall och hållas med Barnaqwinorns kyrkiegångh.

2. Att Hela Församlingen hålles till att wara tilstüdes i kyrkian strax sammanringt är till att giöra sin bekännelse till Gud och höra Examen.

3. *Examen Cateheticum* skall bliffwa hållit effter wanligit wijss, så att ett stycke bliffwer *Explicerat* och *Examinerat* hwar Söndagz Morgon när samringt är förre än tjänsten begynnas och då framställes Vngdommen i Församlingens Asyn till Förhör.

4. Med Böner effter Predikan hålles effter wanligit sätt, så at altijd läses *Letanian* eller någon annan Almanneligh Böön. Med Kyrkiosångh driffwes att Manspersonerna och Quinnospersonerna siunga *alternatim* hwar annan wärss icke alt för långsampt, där *Orgor* ära spelass och siunges tillika.

5. När Herrans Natward bliffwer hållin, Skola ordenteligen fram träda, först alla Manspersoner och sedan qwinnospersoner.

6. *Cappellanen* eller Klockaren eller *een annan Ordinarius Pædagogus* skall hålla Barnaskole i hwar församling och lära Vngdommen sina Christendoms stycken effter *Catechesin Lutheri* och *Examen Cateheticum*. Såsom och lära them läsa i book och Skrifwa som sådant begiära och dirigera sången i kyrekian och annat slicht. *Schole* gången skall skee på alla Söndagar, Helgedagar, Onsdagar och Lögerdagar, Hälst effter Middagen. J Städërne må Pige skolan hållas på samma dagarna; Män Piltabarnen gånge i *Ordinarie* stadz *Scholan*.

7. Thenne kan bekomma till löhn och Vpnehälle 1) Något *gratiale* aff adelen i Sochnen. 2) Aff hwart barn som lærer läsa i book två daler koppermynt för hwar book. 3) Alla dhe penningar som falla i Pungen på Söndagar och Fäster Vndantagandes dhem som till *Studenter* ähra deputerade.

Män *Stadzpræceptoren* haffwer till Löhn 1) Frij kost hooss Barnsens Föräldrar. 2) Aff hwart barn som han lærer i bok två Daler för hwar bok. 3) Alla pungapengarne som falla i affton-sångarna.

8. *Mööqwällar wid Bröllop* måste affskaffas så wida giörligit kan wara. [Conf. K. M:tz Stadga, 1664 2 punct.] Män med Brännewijns drickar och annat slikt måste man aldeles haffwa fördrag på Söndagzmornarna förän man reser till kyrkia, så wäl wid Bröllops och Troloffningz som andra slika ackter.

9. *Widh the dödas begraffningh* behöffwes intet hålla någon Huusspredikan med mindre then dödhe föres vthur Sochnen till sitt lägerställe. Doch om then dödhes Effterleffde änteligen så begiära må Predikanten hålla een kort *Sermon* på een fierdingz tima.

10. *Söndagar* måste tilbörligen Helgas och ingen tillåtas them ohelga, med otidige resor eller arbete mycket mindre med drycken-skap och annat ogudachtigt wäsende.

J kyrkian måste och skickeligen tilgå: Vngdommen stelles fram i Kyrkian i Prestens åsyn; och the som äldre ära vppå *Lectaren* för bättre vpsicht, och Christeligh tucht och aga Skull.

Effter tidegiärden när Sochnamännerna haffwa något sigh emellan att handla som angår theras ägor och andra werldzlige ährender; tå träda the vth om kyrkegården på kyrkio backen eller i Sochnastuffwan.

11. Att kyrkian må haffwa åhrligen några wissa inkomster, och kyrkio *disciplin* däss bättre må hållas, Synas desse Reglor wara nödighe.

1. Effter the döda giffwes *testamente* till kyrkian om the icke haffwa warit alt för fattige.

2. Giffwes een peningh till kyrkian när taksäyelsse giörss för them som effter siukdom ähra helbregda wordne.

3. Jnhyses folek Handtwärkz folek, så och förswars karlar, som wistas i Sochnen och icke ära wahnfore och vthfattige, giffwa åhrligen wid Påska, för hwar Person som Natwarden brukar, till

kyrkian Otta öre koppermynt hwilcka Sex männerna vpbära hwar i sin Rothe.

4. Wid hwar kyrckia vthe på Backen hälst wid almunnewägen hängies een Armbössa ther vthi godt folk giffwa een penningh.

5. Med samma eller een annan Armbössa, må och Klockaren Colligera till kyrekian att the fattiga een penningh wid alla bröllop och anseenlige Gästebod som skee vthi Sochnan.

6. Dhe som bliffwa lagligen tilsagde om theras Sokna arbete wid Kyrkian, Prästegården, Sochna stufwan, eller andra sådane Huuss, och thet vthan nödwändige förfall försumma, måge böthe hwar gångh the borto ära 1 Daler koppermynt.

7. Hwar och een som Hemman Besitter och vthan laga förfall försummar Sochnastämme, när hon otto dagar tilförende alffwarligen lyses vthaff Predikestolen; Han Böthe till kyrkian otta öra koppermynt; dhen som och går sin kooss förän Sochnastemman beslutes böthe äffwen så mycket.

8. Tager någon peningar till Lähns aff kyrkian, giffwe ther aff *Interesse* effter 10 *pro Cento* om året.

9. Om någon intager och hysar vthan Kyrckioherdens eller Sex Männernars wetskap främmande, särdeles beryktat eller lööst *Partie*; Böthe för hwar gångh till kyrkian 1 Daler koppermynt.

10. Om någon träter eller kijffwar i kyrekian wapenhuset eller på kyrkegården, han böthe för hwar gångh 2 Daler koppermynt.

Män skier sådan träta med förwitelige och ährerörige skamlöse ord; Så böte tå 4 Daler koppermynt till [Sochne]kyrekian och 4 till Domkyrkian; Dijt han och skall *Citeras* och taga *sentens* om sin kyrekieplicht.

11. Om någon besoffwer sin Fästeqwinna, han må giffwa åth kyrkian 10 Daler koppermynt och the bliffwa wigde tilhopa något längre ned i kyrkian än andra vthan wanligh Brudeskruff om saken kunnigh är.

Män är hon okunnigh och bliffwer effter wigzlen först vppenbar, så bötha the tilhopa dubbelt så mycket.

12. Thet synes och loffligit wara att man wid alla Arffskiffte och kiöp och andra slike contracter betänke een penningh kyrekian. Thetta kan således stadgass vthi hwar Församblingh och Skola præsterna draga omsorgh och bekymmer här om tillika med kyrekiones

sex män så wida them angår att alla offwanbemälte puncter må bliffwa practiceradhe och obrotzligen holdna; Särdeles att the penningar, som på offwanberörde wijss böra vthgå, skola vthan någon Försummelse bliffwa vth kraffde, annoterade och åhrligen wid Walborgmässe tijdh för dhem richtigh Rekningh giörs vthi almenne Sochna stemmo huru the till *pios usus* kunna wara använda.

Sätter sigh någon emot thenne Ordningh, och för wägrar vthgiffwa thet han bliffwer skyldigh, then samme ware vnderkastat thet *arbitraale* straff som hela Församblingen för hans tresko skull finner skiäligt wara honom vppå läggia.

Desse offwanskreffne puncter *publicerades* i Askersundz församblingh vppå Sochnastemman som höltz den 2 *Septemb.* Anno 1655.

Västerås stift.

Biskop Olaus Laurelii ordinantier 1648.

KB Handskr. Kyrkohist. Sv. Saml. A. 946. Avtryck i *H. Lundström Unders. och Aktst. Upps. 1898 s. 103—113.* Stadgar från 1616, 1619 (juni), 1629 och 1679 års prästmöten (det sistnämnda stadgandet i två redaktioner) finnas återgivna i *Årsböcker i svensk undervisningshistoria vol. 21.*

D Laurelij, Episcopi Aros., Ordinantier gifne Presterskapett. 1648. In Synodo Marianâ.

1 Cap.

Om Catechismj öppningh och sät til at förhöra vngdomen.

1. Catechismj öppning till sielfwa tiden kan beqwämbilgast om söndagz mårgonn, tijdeligen begynnades på bygden, för än hela församblingen kommer tillstädes. Huilken så schall vthförass, at huar söndagh examineras en gård eller by, hella året omkring, ställandes fram så många, som sochnen, byn eller huset kan wara folkrijkt till, och tiden kan medgifua. Derpå borde hollas een wiss lengd med sina linjar vthdelta åt föräldrarne, hussbonden och matmoderen, barnen och tienstefolcket. Ty så får man wetta hwad profect huart och et huss giör, och huru gude-

ligit och schickeligit thet ähr, på thetta sättet läteer man och weta huileka wärdeligen kunna aflössas ifrån sina synder och sacramentet medelas. Och är thenna examen nödigare ähn myken predijkan och contenterar en själesöriares samweet, at han sit embete troligen förrätat haffwer.

2. Sättet til at examinera scher alt effter Lutherj catechismum, så at folcket lærer först gudeligen the. 5. catechismj huffwudstycken och sedan Lutherj vthleggning, huru then rätt är til at förstå; Såssom till Exempel aff vthtydningen på det första bådet kan frågas af the enfaldiga, huad thet ähr hafwa fremmande gudar. Responsio: Thet är älscha, dyrka, ähra och sättia all sin troo och lijt till någon ting mehr ähn till Gud.

Jdem observandum venit in reliquis catechesmj partibus, ut ex interpretatione primj articulj fidej quasi sequentia; Quid sit credere in Deum, Patrem, creatorem caelj et terræ. Responditur distincte per partes ab ipsa explicatione Lutherj petitas quod sit.

1:o. Credere Deum patrem una cum Filio et Spiritu Sancto creasse omnes res visibiles et invisibiles.

2:o. Omnes suas creaturas animatas et inanimatas in suo statu conservare.

3:o. Eadem sustentare, ijsdemque de necessarijs providere.

4:o. A periculis custodire,
et hæc singula applicando ad ipsum hominem,
utj explicatio ipsa facit.

5:o. Quod finis creationis et providentiæ divinæ sit: gloriificatio, laus et gratitudo erga Deum, ut sic nos arctius cum Deo creatore uniamur.

Et sic consequenter in reliquis ipsius textus explicationibus brevis instituenda est exegesis.

Sedan kan man j sinom tijd lära vngdomen secundum seriem articulorum fidej någre fåå och de förnemsta schriffstens språck vthj huar och een artikel effter then ordningh och säät, som wij sielfwe haffwa lärt vthi scholarne och academierna.

E. G. Jn Articulo Justificationis Joh. 3: Sic Deus dilexit mundum etc. Rom. 3: omnes sumus peccatores, etc., quibus sententijs probe intellectis Tyro ad varias quæstiones Salutis negotium et notitiam concernentes respondere potest, et sic sine aliqua difficultate mentes catechumenorum possunt cruderj.

3. Kan examen catecheticum vthi städherne holles emellan högmässan och ottesången, som i Vpsahla och Strängnäss skeer, effter catechismus böör tå ordentligen och åhrligen predikas j städerne och bör tå predijkan förrättas på een halff timma, och strax ther upå tredet man till examen på thet, som då förclarat ähr, ty så blifwa auditores atentiores och minnes bättre giöra besched therföre. Will man och göra effter afftonsången, kan thet och sche wäll, effter som legenheeten på en och annan ohrt faller, scheer och practiceres, der på exempel och finnes.

4. På bygden kan uplässas et stycke aff catechismo nest effter evangelij text och kårteligen tå strax förklarar, det man neste söndagz mårgon repeterar på sätt och wiss, som sagdt ähr. Doch på thet tijden må wäll anläggias till catechismj förhör, schall icke [allenast] predijkan korteligen anställas vthan och fåå psalmer siunges.

5. Böra föräldrarne, matfadher och matmodher, sitia bredewid, när theras ungdom förhöres, och sedan altid hemma i husset låta sig wårdha om theras och sin egen profect, förhörandes barnen och legofolket om söndagarne och öfwandes sålundha tillijka med them sig sielfwa. Thetta ähr thet rätta Sabatzwärket, huilcken sabbat oss böhr holla helig och tå alt vndwijkliget sleep afschaffa.

6. Effter sätet och ordningen som föreschrifwit ähr, holles och examen, när visitationes schee af episcopo och præpositis.

7. Och på thet vngdomen thes bättre framsteeg giöra kan och presterschapet med information blifwa lijsat, är nödigst, at barnescholar vprättas j församlingarne wid klockaregården eller huad lägligast, effter som tijdsens, rumsens och personernes vständigheet och willkor finnas kan.

2 Cap.

Om Gudztiensten.

1. Sielfwa Gudztiensten med predijkan och mässan förrätas och holles effter handbooken för altaret, och inga flere lexor brukas j kyrkian eller oftare än j handbooken och kyrkioordningen förmähles. Predijkan lempas altid effter en kloketijmma om söndagen, onsdagen och fredagen, men bönestunden på the andre dagarne i städerne, der så brukligit ähr, förrätas på $\frac{1}{2}$ tim-

ma med textens förclaring, böner och sånger, alt tilhopa. Och drifwes the nödigaste och nytigaste lärdommar, som see inpå tron och j synnerheet et gudeligit, skickeligit och dygdesampt lefwerne, så at minister verbj weet sig j sit samweet någon nyttig och nödig lärdom hafwa effter tijden och åhörarens tillstånd vth fördt, när han går af predijkestolen. Men afftonsångz predijkan vthføres på trefierdedels timma wid pass, och tå vthtydes och läres altijd (der lijkpredikan icke förhindrar) epistola dominicalis.

2. Och på thet försambligen icke schall altijd blifwa vpehollen antingen med barnedoop eller kyrkiogångz hustrur, schola the wara j tijdh tillstädes. Och schall intet orgaspeel antingen j städerne eller på landzbygden öffwas om söndagarne vthi någon act, vthan allenast ther något hederligit folekz vigsell och copulation förrätas j kyrkian.

3. Skall en textus biblicus altijd predijkas om fredagarne (eller och onsdagarne) på landzbygden eller j städerne, och j synnerheet librij dogmaticij om troon och goda gärningar nemp-ligen psalmerne, propheterne, större och mindre, Salomons ord-språk och predijkarebocken, item Wijssheetens bock och Syrach vthaff v: Testamento. N. Te. böcker både librij historicij, som ähro ewangelisterna och acta apostolorum, såssom och dogmaticij. The andra N. T. böcker kunna alle effter tijd och tillfälle och församlingars tillstånd och lägenheet predijkas och läras och med stoor nytta, förbättring och vpbyggelse, bådhe för lerda och åhörare vthtydas. Psalmerne, som j medlertijd sjungass, blifwa om söndagarne the samma, som j handbooken förmällas och älliest andra som komma öfwerens med Söndagz Ewangelio. Sön-dags psalmerne brukas effter then ordning, som her j stiftet brukliget ähr.

4. Skole alle huuss predijkningar effter H:s K. M:tz gifna befaldning och Privilegier förekommas, och så myket möjeliget ähr förhindras och affschaffas.

3 Cap.

Om sacramentzens rätta bruk.

1. Dopet schall altijd effter en läflig plägosed här i Stifttet offentlig i kyrkian förrättas. Nödedop hafuer ingen lag med

sielfwa rummet eller tiden, vthan dopet böhr ordentligen och tidigt administreras vthan någon drögmohl, för en orsak eller annan angifwin, antingen barnet ähr födt aff ächta eller oechta säng, at icke presterschapet schall finnas till någons förderff wälland och brätzig, som man förnimmer vnder tiden scheer. Doch vthfrågas granneligen så myket tiden medgifua kan huru alla omstendigheeter hafwa sig med de oächta barnet.

2. Herrans Nattward blifwer och effter thet bruk och sätt meddelat, som her till schedt ähr, allenast at presterschapet see sigh well före, at icke några owärdiga träda till aflösningh. Och på thet sådant kan förekommas, skall absolution i städerne förrättas om lögerdagen effter afftonsången. Men på bygden, för ähn som mässan begynnes, och tå icke flere sleppa ther till, ähn the weta effter samwetet god besched om till sielfwa kunschapen om Sacramentet, såssom och till et ostraffweliget lefwerne.

4 Cap.

De administratione ecclesiastica.

Effter gemenligen så scher, at ålderstigna och wällförtiente och nästan vtharbetadhe män förordnas till bischopar här j riket och icke kunna för åtschillige beswär och sacker schull, som föras till sielfwa domcapitlet, altijd resa vth på landet och ther sammastedes in loco ransaka, visitera och rätta the casus, som förefalla vthi socknarne och prosterin, huilcket och beswärligen faller vnder tiden för sielfwa presteschapet, och theras åhörare blifwa och wrångwijssligen aff mången vthlagdt, at man igenom ijdkesamma visitatione söcker sin egen fördell, huilka mistenckie en redelig man och gierna vndwijke, så mycket tiden, församlingennes tilstånd och ens egit samweet om embetzens trolige förrätande nogon sin tålla kan; Ty synnes wara högnödigt,

1. At reverendj dominj præpositj hålla een kårt anteckning eller lijten prowestebook på alle de casus, som förefalla j deras prosterier, och huru dee samma blifwa Deciderade, ty såltnda får man lijka såsom vthi en kort idea och tabula see och förnimma stiftzens tilstånd och administration, huilka anteckningar åhrligen kunna inleggias vthi capitlet, tå synodus holles, huilket man sielf i sinom tijd practicerat hafwer och ähr befunnit mäckta nytigt vthi åtschillige sacker.

2. At reverendj dominj præpositj ransakadhe, och huarest visitatio woro högnödig till at antagas aff episcopo, och gifwa orsackerna j tijd tillkiänna, at visitationes sålunda schickeligen och tijdigt effter som nödtårfften på huar och en ort vthj stiftet fordras, kunna altijd ställas j wärket.

3. Det samma bör och reverendj dominj pastores hwar uthi sina församlingar göra och låta förnimma sin församlingz tillstånd, at visitatio ähr ther högeligen aff nöden för een och annan ohrsack schull och vthsee tijden, när thet bequemligast scheekan.

4. Huad eliest præpositorum ämbete ähr, görss icke behoff at påminna, effter the wäll weta sig wara episcopj vicarios och böra vthi sin præpositura gifwa acht ther vpå, at all tingh ordentligen, skichligen och flijteligen tillgår vthi sielfwa Gudztiensten, catechesmi öffningh och disciplin; såssom och at bona ecclesiastica med sielfwa kyrkian, hennes inkompst, iuventario, byggning och rächenschap, så prestebordzbyggning och wid macht hollande, blifwer altijdh allwarligen, granligen well och ostraffligen förestådt. Och ther någon ware som ther vthi contractet försummade sit kall och ämbete, icke troligen förrettadhe, så böhr them sådant i tijd gifwa tillkiänna, för änn ecclesia lider ther igenom någon schadha eller meen.

5. Och ther någon præpositus för ållderdoms suagheet eller feel schull sit embete försummade, icke wäll förestodhe, bör contractisterne gifwa sådant i tijd tilkiänna.

6. Böhr lagas i god acht om ordinandis, at pastores låta sina söonner studera wäll, för än the sökia theras promotion till predijkoembetet, på thet stiftet må fåå duglige prästmän. Och will man icke läteligen ordinera någon vthan till sit wissa rum, at ministerij dignitas må sålunda blifwa wid macht hollen.

5 Cap.

Om echtenskapzens och brudfolchzens högtijder.

1. Effter mycken oreda och widlyfftigheet förohrsackar sigh esomofftast aff obetänckte trooloffningar, dy synnes wara rådeligit, at foleket holles och förmanas ther till, at the skicka och laga så ther med, at sielfwa brölopsz högtijden effter stånd och

werde vthan stoor bekostnadt, drögmohl och widlyfftigheet forderligast blifwer effterkommen och fulbordat.

2. Skall ingen, effter kyrkioordningz lydelse och krafft, saaklööss och ostrafwat träda j förtijd till sin fästermöö, såssom man och märker, thet här j stiftet altijd för thetta wara noga tagit j acht, och at straffuet ähr lempat effter personerna, deras embete och sielfua förargelsen, som ther på föllier.

3. Affkunnas af predijkestolen, at om någon pijga eller dreng begyinner et olåfliget vmgängie, antingen ther the tiena tillsamman heller huar the helst wara kan, och säger, sedan hon schembd ähr, honom hafuer låfuar sig j eechtenschap, ther till han gemenligen nekar, och den samma icke hafwer angifwit hans frijerij för sin hussbonde, matmoder eller och frågat them om någon annan gudfruchtig man eller quinna, tå schall hon intet hafwa wenta något bistånd aff prästeschapet vthan till at draga sin egen blygd och scham. Och drengien schall man med hela sochnens tillschyndan låta schrifwa till knecht, förvthan hans kyrkioplicht och böta wid laga tingh.

Föräldrarne böra och förmanas, at the holla een god upsicht med sina barn och legofolk.

4. Brudewigzslen förrätas allestädes öfwerliut j kyrkian mit på gålfwet eller fram j chorne, och brudestolen sätties något ljtet ifrån altarens trappor, så at communicantes hafwa sit rum och stelle ledigt och löst wid duken. Sedan, ner the komma hem j brölopszhusset, lässes strax the böner öfuer them och wällsignelsen, som brukligt ähr, j handbooken till deras sängeledning befattadhe, och behöfwes intet, at man tager bruden i kyrkian effter wigseln, som någorstedes schee plägar, vthan när brudmäsan förrätat ähr och Gudz tiensten endat ähr, tråde the genast hem till brudlopszhusset, ståndhe them och frijt, som brudsäng begiära, then at bruka.

6. Sielfwa brudlopszijden med måltijden kan så förrättas, at the komma tilhopa i städerna när 4 eller 5 slår om afftonen, thå bruden sitter wid bordet med sin brudfrämman, och så går huar och een effter sin tidiga ankompst och gifwer sina brudegåfwor som mäst allestädes her j richket brukligt ähr, Och sedan hålla the glädie i Gudz fruchtan wid macht in till klockan ähr 10 eller högst 11, tå alla brödropz acter eller ceremonier böhra

hafua sin endschap och brödlopzhusset igen slutass. Men huarest sedwanan ähr at holla måltijden om middagen, thet som ähr et skicheliget bruck och ordning, tå kan thet och förrätas med en måltijd och slutas om afftonen klockan ähr 6.

6 Cap.

Om domkyrketunan och annan inkompst.

At thet wårde presterschapelit här i stiftet wille sig wårda om domkyrkietunones och consistorij inkompst och befordingh med kyrkietunornas föryttring och annan för theta hielpenningh, at kyrkiotacket må een gång winna sin fullbordan, såssom och at hela kyrkiowesendet och et wellbestält consistorium måste hafua sin löön. Och j synnerheet är af nöden een skicklig och ährlig Notarius eller Secretarius som Acta Consistorij grannligen antecknar och författar, Missiver conciperar och Sigillerer huilket omak hafuer en god Löhn.

7 Cap.

Om typographia och typographj vnderholdh.

At thet med een heel eller halff span säd af huar Pastore kunde wäll hollas wid macht till stiftens nyta och heder, det præpositus låter sigh wårdha om at vthkräfia och göra reda före. och ther som förnemblige legenheeter ähro, förhopes man, at venerandj dominj præpositj och pastores aff en god willia conferera något mehr ther till, der på een wiss rächning holles.

8 Cap.

Om the fattigas försårgh.

Det synnes wara christeligt, at några huss hållas wid kyrkian vthi huart gäll, huarest the fattiga och hussarmme, som inga hafua at lijta till, kunna försöras, tijt gudfruchtigt folck bära sina allmosa om predijkedagen. Jtem at hospitalshielpen blifwer af reverendis pastoribus fordrat hoos deras åhörare j tådt at the flijteligen förmanass till at försörja the fattiga effter Gudz willia och befaldning och sålunda öfua kiärleken emot sin fattiga.

nesta, theta alt, som här till och hafwer brukligt här j stiftet och nu synes nödigt at uprepa och förnya, kan sampteligen thet werde presterschapet, stiftet provisionaliter till ordentlig Conformiteet, taga j acht och holla sig wed the constitutioner, som tillförende aff then höglärde och högwördige sahl. herren Doct:r Rudbeckio gjorde och wedertagne ähro, och wänta framdeles een skickelig ordning, at alla församlingar j riket kunne komma till en önschlig likmätigheet vthj sin Gudztienst och alla ceremonier, ther af församlingernas enigheet, vpbyggelse och förkåffringh kan föllia och tillwexa.

Gud gifwe oss allom et cristeligt och beschedeliget nijt, wårt embete till Gudz nampns ähra och församlingenes upbyggelse at vthföra med flijtt.

Finis.

Från biskop Kalsenii synod 1750.

Westerås Consistorii tryckta cirkulär: SEssio Synodalis then 7.
Februarii 1750, Prases Högwördige Herr Doctorn och
Biskopen ANDREAS KALSENIUS.

3 §. Angående Ungdomens underwisning i thes Christendoms kundskap, så förmodar man, at *Ven. Clerus* ej allenast erindrar sig, hwad therom, wid the förra *Synodal*-sammankomsten bliwitt faststält, utan ock, at the låta sig therom angelägit wara, thet samma at werckställa, hwilket ock på thet högsta *recommenderades*, som ock, at *Pastores*, i the Församlingar, ther inga *Scholæ*-Mestare äro, söka, wid *existerande* tilfällen, at få sådane Klockare, som til alla delar, i synnerhet hwad *Barna-information* angår, kunna fullgiöra theras skyldighet, som Kongl. Kyrcko-Lagen af them fordrar, jemwäl ock, at en noga upsicht theröfwer hafwes, at wederbörande, hwilkom *Barna*-underwisningen anförtrodd är, ej med någon otidig stränghet handtera sina *Disciplar*, och skräma them ifrån sig, hwilket, på ett eller annat ställe, här i Stichtet, berättas skola skie. Skulle ock en del Föräldrar, som här wid anfördes, finnas så obetäncksamme, at the ej wilja holla sina barn til underwisning, så hafwa *Ven. Cleri* Ledamöter, i then händelsen, at ställa sig til behörig efterättelse, hwad Kongl. Kyrcko-Lagen,

samt andra härom utfärdade Kongl. *Resolutioner* stadga och biuda.

9. §. Som man fådt förnimma, at, wid en eller annan Församling här i Stichtet, ej skola wara inrättade behöriga Förhörs- och *Communion*-böcker; Så, emedan sådant är stridande, emot the, wid förra *Synodal*-möterna, som ock wid General visitationerne, therom giorde påminnelser: Ty begärtes, thet wederbörande, som weta sig härutinnan äga del, wille låta sig, om samma Böckers inrättande, och thet, efter then i Stichtet brukade *methoden*, angelägit warda.

16 §. Förmodar man, thet wid Barne-dop inga lära antagas, at wara Faddrar, som icke förut warit til HERrans Heliga Nattward, eller äro så frägdade, at the thertill kunna *admitteras*.

18. §. Uppå tilfrågan, om några *tracteringar* och Gäste-bud, wid Skrifte-Förhören, warda anstälte? Swarade *Ven. Cleri* Ledamöter, at sådant intet sker, hwaröfwer Hans Högwürdighet sin fägnad betygade.

19. §. Som Kongl. Maj:t uti thes Nådige *Resolution*, uppå Prästerskapets Allmänna Beswär, *dat.* then 20 *Martii* 1719, behagat i Nåder stadfästa Kongl. Rådens then 25. *Martii* 1714. utgifne Förordning, uti hwilken Tobaks-rökande wid Kyrkorna inpå sammanringningen, samt sqwaller och stim under Gudstiensten, wid plicht af stock-straffet, förbiudes: Ty påmintes *Ven. Cleri* Ledamöter, at hafwa upseende theröfwer, thet Högstbemälte *Resolution* och Förordning blifwer, til alla delar, behörigen efterlefwad.

Växjö stift.

Baazii d. ä.:s konstitutioner 1647.

Växjö stifts- och läroverksbibliotek kvartsvolym nr 46 s. 388—400. Avtryckt i *Wallqvist Eccl. saml.* I s. 90—92. Likhetera mellan dessa och de tidigare Växjö- och Kalmarstadgarna kunna i viss mån förklaras därav att Baazius var måg till Petrus Jonæ i Växjö.

Constitutiones Reverendissimj qvondam Episcopj Johannis Bazij Senioris

Propositæ A o 1647. dh 14 Decembris.

I. Åhrligen skall hållass Sochnastempna uthj hwar församling /: om skeep kan :/ 2 gånger. Och tå skall Ransakass och

wpkräfiass alla the Jngiäldh, som kyrkione tilhöra, antingen the äro falne af wijnsädh, Bygningztunna, af frijwillig gäfwä, eller effter underskrifna punchter. then som tå är borto, böthe 4 öra Smt.

II. Om Någor försummar kyrkiogång på Bönedagar j wekan, så at Ingen af hanss matalagh kommer tå til kyrkio, then huussbonden skal gifwa för hwar gångh 2 öra Smt. Jtem the, som stå på kyrkiogården sedan kyrkiotjänst är begynt, och icke komma j kyrkian, skola lijka mycket gifwa. Men the, som komma seent /: om thet icke skeer af Een Slem sedwahne :/ och strax tå Jngåå, äre frij.

III. Om någor försummar kyrkiogångh på Sön- eller Helgedagar, så at han bortreser, eller tå dryckenskap öfwar, then skall gifwa hwar gångh 1 dr Smt, och then, som låter försumma sig med dryckenskap Hooss Een Annan, skal gifwa 4 öre Smt.

IV. Om någor kommer drucken til kyrkian af Lögerdagz arbete eller Annat, eller elliest förargar församblingen medh o liudh skall gifwa hwar gångh — 6 öra Smt.

V. Jnga Trolofningar skola giörass uthaf gemene folck, uthan pastoris wetskap Men Trolofwar Minister Ecclesiae folck, skall thet skee effter noga Ransakning om skylskap, alless frijwilliga beiakelse, och långsamma betänkie, sedan skal han påminna them wigas, innan Ahrztijden Ändass; och til påminnelse skal han setia j wijte 1 par oxar. Om the lengre fördröija medh Ehtenskapz fulbordän, på thet mycken widlöfftigheet, som förorsakass af the longsamma Troolofningar, må förhindrass. Then som Troolofwar folck uthan Pastoris wetskap skal gifwa 1 RDr in usum Publicum.

VI. Om någor fästeman belägrar sin Fästemoö för än the wigas skall gifwa 1 RDr, orkar han eij bothum, skal bådhe han och hoon stå j wapnhuset, the Söndagar, som thet lyses för them, och Pastor e Sugestu afbeder på therass wegnar förargelsen och gifwe — intet.

VII. Om bruden, som är belägrat dolier sig och wigess medh Crono, tå skal hennes man til medh RDrn och så gifwa Crono-brätet, såsom rådhen är til, åth minstone $\frac{1}{2}$ RDr til then kyrkian, hon wigess widh och förarger folket.

VIII. Om någon blifwer skyldig til kyrkian, och betalar icke

päningar, eller arbete när Sochna stämpna holless, han skall stå j wapnhuset 1 Söndagh, mädan kyrkiotiänst skeer, och afbedia per Ministrum Ecclesiae e Suggestu Scandalum delicti Tredskas han ther Emoot, skall han förskrifwas til capitulum och taga ther afsked.

IX. Hwad saker som elliess förefalla j församlingen, och Pastor kan icke rätta, moste han skrifwa til sin Præpositum och taga ther skriffteligh under rättelse Huru saken skall uthförass.

X. Alla the Schedler som Pastor får ifron Capitulo eller Præposito, Måste han förwara til nästa Synodum, och tå hafwa them medh sig til Wexiö, sampt wpkrefia Tijdigt then päninga plicht, som j them är pålagt, hwilka päningar skola tå lefwereras förnimmandess in qvem usum Publicum the anwendass.

Subs[c]ripsit Johanes Bazius

Stiftskonstitutioner 1679.

Stifts- och läroverksbibl. i Växjö Mskr. quarto N:o 46 s. 364—387. Avtryckta i Wallqvist Eccl. saml. sjunde flocken s. 350—369.

Några förordningar, nöwendige thet Wyrdiga Prästerskapet uthj Wexiö Stifft til Hielpereda och Under rättelse uthj Serdeless Casibus sammandragne och j Synodo Ao 1679 öfwerlefreradhe a Mag. Jona Johannis Scarinio Epis. Wex.

Cap. I.

De officio pastorum.

I. När nogon Prästman är lagligen til Kyrckioherde Embetet kallat, så är af Nöden, at han Episcopo eller then som af honom dher til förordnas och Authorizeras Solenniter introducerat warda, och weta, effter Investitura är

1. Legittimæ Vocationis testificatio, Coniuncta Cum hominis Divjna pro feliej Successu, Jnvcatione.
2. Introductj de partibus officij prudenter et fideliter obeundis, gravis admonitio, qvæ, qvia fit in Conspectu Ecclesiae et Sanctorum Angelorum, non potest non in Animo Ministrj Stimulos et Aculeos relinqvere

3. Spiritualis illius Ecclesiae et Ministrj, quasj Mutua desponsatio, unde nascitur amor et honor: Taceo et Christum Unicum ἀρχιποιμένα, voce patris Coelestis Ecclesiae esse Comendatum hisce Verbis. Hic est Filius Meus Dilectus etc Et hoc quidem non in obscuro angulo sed audiente et adspectante maxima hominum Multitudine ad Jordanem, quo ritus ille non tantum ab omnj vanitatis et Superstitionis Crimjne vindicatur, Sed Majorem in Modum nobis Commendatur, ut Christj Exemplo legittime et recens vocatos Ecclesiae ministros, solennj actione sistendos, et Commendandos esse meminerimus usque ad finem Mundj.

II. När Jntroductionen är förrättat, så Måste Pastor fråga effter Kyrkioness och prästegårdsenz Jnventaria och detta j kyrkiorådetz och the älstas närwaro, widh thetta tilfelle, skall han och förnimma, hwadh kyrkioböcker ther finness, uthj hwilka alt bör riktigt annoterat warda.

III. Skolla för thenskul widh alla kyrkior wara 3 böcker. Uthj then första bör antecknat warda Kyrkioness Silfwer, theen, koppar, Liuss kronor, Liuss armar, stakar, Messekläder, Altare kläder, och sedan alla Kyrkioness böcker. Effter som hwar kyrkia bör wara för sedt, medh tiänlige böcker. Här böör och finness af hwem, och när nogot, sådant kan til kyrkian gifwit warda.

2. Hwar uthaf kyrkian kan hafwa sin in kompst.

3. Prästegårdsenz Inventarium, j Spannemåål, Booskap Huuss geråd. Jtem Åkrar, Ångiar, Skogh. fiskewatn, uthmark, qvarnestellen etc. Documenter och dommar på Prästegårdz ägor förwaras j kyrkiones Kister, men Copier ther af skrifwas j thenna book. Syness och Nyttigt, at af sådanna Copier ett Exemplar j Consistorio förwahrass. Här böhra och warda införda prästegårdsenz Huuss, och huru dhe äro delte emillan byar och rotar, uthj församlingen

4. En Richtigh Benkalengd, och Een Richtigh Räckningh på Inkompst och uthgiff, hwart åhr serdeles.

5. Införess och här Protocollum Casuum som j församlingen äro förfalne, och huru dhe äro afdömbde. Jtem dheth som j Sochnestempnor sluthess.

IV. Uthj then Andra boken som kan kallas protocollum Ecclesiae antecknas 1. alla brudefolck medh therass namn och föräldrarss namn och Orten tädan the äro kompne här förwarass

och theras testimonia, som the j från andra församlingar medhbrackt hafwa. 2. Alla barn som döpass medh derass och dherass föräldrass namn som och hwadh dagh the äro födde och döpte, om thet låter sig göra, så kunna och föräldrarnas namn annoteras. 3. Oechta barn och therass föräldrar vp tecknas serdeless. 4. Alla lijk som begrafwass, och af hwadh wilkor the hafwa warit.

V. Then tredie boken, är Skriffteboken, uthj hwilken alla familiers namn, medh therass, som ther til lyda, annoteras, som och huru the sigh j sine Christendombss stycken för kofra. Om dhesse böcker icke j kyrkian finness, moste the strax medh Kyrkiorådetz samtyckio skaffass, ty om kostnaden, som på them Anwendas, är ringa, och Nyttan ther Emoot stoor. Mödan som Embetz plichten pålegger Moste här intet Anseess, helst effter Samwetet här medh kan tryggas, och Jllwillierne Munnen tilstoppass.

VI. När omskiffte skeer, skal pastor Constitutus låta holla husesyn j prästegården af præposito och Kyrckioness nämbd, iemwell och befallningzmannomen och Lähnzmannom, om så behöfwass, tå först effterfrågass, huru församlingen sina laga huuss hafwer widh macht hållit, sedan hwadh Antecessor hafwer bygd, effter tidhen, som han dher bodt hafwer, hafwer han bygd, nogot öfwer laga bygningh, så betale Successor öfwerbygningen, hwilken skall sedan räknass på hanss åhr, men j fall dher dhe icke komma öfwer Enss i werdningen om husen, så tage han husen, som them bygt hafwer, och flytie them, hwart han will.

VII. Gudztjänsten skall förrättass alla Söndagar, stora fäster och Apostladagar, då dhe wahnliche Ewangeliske Texter, först tydeligen Expliceras och sedan dher af Lärdomar, förmaningar, warningar och tröster uthdragess. Uthj wekorne på Onss dagen eller fredagen, skall altijdh predikass aff Catechesmo. Om någon Prästman låter falla Gudztjänsten, på någon dagen af dhe stora fäster eller någon Söndagh, böthe 4 Dr Smt, försummess wekoprediekningen, böthe han 2 D Smt som henne försummadhe at giöra. Undantagandess j Andetijden. Vppå dhe stora fäster, Söndagar och Apostladagar, begynness altidh Gudztjänsten Medh Confessionens vp läsandhe. Troen Moste och Siungass, eller åth Minstone vpläsass, och Moste noga achtass at Gudztjänsten j Tijdh

begynness, at hon kan emillan kl. 11 och 12 wara ändat. Här måste och noga Observeras, at then wahnliga tijden til att förätta Gudztjänsten icke hindrass eller vp skiutess, gönom brudefolckz wigningh, lijcz begrafningh, Barna Christning, kyrkiogångh, Hustruers intagning, ty the som j rättan tijdh, medh Lijk, Brudefolck och Christningz barn icke framkomma, the må bijda til thes Gudztjänsten blifwer ändat.

VIII. Christi pijnoss Historia predikass på Bönedagarne j wekona j fron Fastelagz Söndagh in till Poska högtijden.

IX. Strax Sammanringt är, eller och när Gudztjänsten ändat är, företagess Examen Catecheticum, på een fierde delz tijma, allenast medh Een wijss Rothe, då dhet Stycket företagess, som fredagen näst tilförna är predjkat, och detta, så frampt församblingerna j Tijder, kunna komma tillstädess. Hoo, som denne examen forsummar, han hafwe dette giordt på sitt egit answar, hooss wederbörandhe. The åhörare af nogon Rotha, som dhenne Examen försumma och af moot willigheet tredskass, icke wiliandess sig medh sitt Huussfolck, instella, Sluthass j fron Herrans nattward, til thes the sina Lärare Lydna bewijsa.

X. Jngen kyrkioherdhe skall befatta sig medh Eenz Annars åhörare, Nembl hanss barn döpa, The dödhe begrafwa, eller honom til Absolution eller Herranss Nattwardh admittera, uthan han dhess rätte Siälesörgaress samtyckio ther til hafwer. Apostolus enim inqvit Attendite gregi, qvj, est vobis Commissus 1 Pet 5:2. item Paulus: Operam date ut quiet, sitis et vestrum Negotium agatis 1 The. 1; dher Nödfall inkommer är dhet annat.

Cap. II.

De officio Præpositorum.

Effter som Gudh wil all ting ährligen och Skickeligen tillgå 1 Cor. 4. Så skolla och territoriorum præpositij såsom trogne Tilsynness menn och Episcopij Vicarij dhen dhelen af Herranz Embete, som them anförtrödt är, troligen förrätta, hwilken dheel förnembbligast beståår uthj föliandhe stycker.

I. Att han Eengångh om åhret uthreser til the Prästegäld, som under hans Jnspection Sortera, dhem til at Examinera uthj Catechesmo och dherass Christendombz stycker, som och förnim-

ma huru Pastores sig j lärdom och lefwarne, som och j sine huuss förholla, på thet therass lefwarne må blifwa ostraffeligit. Här Moste han noga inqvirera om några finness, som försummelige ähro, at gåå till kyrkio, til at höra Gudz ordh, bruka Sacramentet, Om några bruka truldomb, widhskepelse, horerij bole-rij och andra Slijka synder, hotandess Sådana, at dher dhet dhe icke låta skie bättringh, skola the ifron Gudz församblingz gemenskap slutadhe warda effter Apostelenz domb 1 Cor 5 drifwer them sielfwa uth ifron Eder, som andra äro, då må them effterlåtas stå j wapnhuset eller Annorstädess, dher dhe Gudz ord få höra.

II. Måste dhe holla ransakning om Tionden huru han är afräcknat på Markenne, bepröfwat på logan, hwar om kyrkioness män och Tionderäcknarne moste underrättelse göra, effter aflagd Eedh. Här Moste Pastoris Tertialz lengd wara tilstädess, på thet at man må kunna förnimma om Konungztionden och Tertialen hwar andra proportionaliter Correspondera. Vid Tiondeord Art 5. Så Moste och Præpositus låta Befalningzmannen och Lähnzmannen förstå när han Prostetingh will holla, at the och må wara tilstädess effter Tiondeordningenz Jnnehåldh. Här Moste Pastor icke för hastigt underskrifwa Tiondhe lengdhen, och dhen bortskicka, för än Tionden är ingjord j kyrkio härbärgat. Ty många sielfzwördningar finness, effter som Tionden fast them är på skrifwen, dock then icke införa, som the nogsampt Ehrfara, hwilkom Tionden nådigst tilsluthen är.

III. Här effter frågar och Præpositus Huru rätträdeligen Ähörarna qvick Tionden eller sina prästarentor uthgiöra, medh förmaning, welsignelse och förbannelse, såsom och huru Sochnamenerne sin laga huuss j Prestegården byggia och widh Macht holla.

IV. Till Häradz Prosten försändess at taga underwisning föräldrar, som komma j Skada för sina barnz dödth medh wåda. Jtem Bolare och Boleskor, som förste gången äro falne, dock skall bådhe præpositus och Pastor dhem öfwertala til Echtenskap, om Personerness likheet sådant tillåter, om the och Jngalunda til Echtenskap intalass kunna, drifwer Præpositus och Pastor dher på, at the politicè plichta, och sedan publicè j församblingen under Absolution komma.

V. När något af Höga öfwerheten uth skrifwess eller af Episcopo och Consistorio, hwilket medh Contractisterne Communiceras skall, tå skola the Præpositj Stämning lydige wara, Sub Muleta pecuniaria pro arbitrio Consistorij Solvenda, vel sub pœna privationis. Om nogon Pastor öfwer två dagar inneholler thet, som præpositus på Consistorij wegnar om kringh sitt Contract sänder, böthe 1 gången 1 RDr 2 gången 2 RDr et hic Conseqventer.

VI. När Visitation är hålLEN, eller Prostating, förskrifwer Præpositus till Biskopen, dhe Casus, som til Consistorium lända.

VII. Om Præpositus probstetinget försummar at hålla, så miste sina probstetunnor j the församlingar, som försummelsen skier. Will han sig icke bättra, må han först admoneras, will thet icke hielpa, så skall Een Annan j stelle förordnas, som Embetet wil Skiöta.

Cap. III.

De Ædibus Sacris earumque Ornatu et Coemiterijs.

Effter såsom Kyrkian är et heligt huuss jfrån alla andra bygningar frånskild, och till ett Heligt bruuk, och Gudz tjänst allena destinerat och ährnat, hwaräst Gudh oss lofwat hafwer, wilia welsigna. Så moste hwar och Een Pastor så laga

I At kyrkian hålles medh all dhess Skrudh — rehnligh. Nembl. at Altaret effter rådH och förmögenheet prydess. Disken, widh hwilken Communicanterna falla på knä, medh et stycke kläde altidh betäckess, och sedan när Herranz Nattwardh begåss, legges dher på Een hwijt linnen duuk. Benkarna skolla wara Medelmåttige stora. Fänstren hwalfwen wäggar pälare, AltareTaflan och Beläten, holless rena af klockaren för damb, och på thet icke några saker, som kyrkian dehonestera dher uthj förwahress, så Moste uthan för Kyrkio wäggen ett Huuss byggiass, dher äst Bårar, takz spån, rep kalck yxer, Jernstänger, spadar och Annat sådant insetiess, dher som fanor och Baneer insetias, så Moste the wäl undher Hwalfwen vphengias, at the icke liuset förtaga. vphögde Griffter j choren, som Gudztjänsten förhindra, kunna och effter Kongelige resolutioner nedrigare giörass. ther något fehl blifwer på kyrkiotaket, hwalfwet kyrkiobalkerna eller annorstädes, moste thet snart botass, förr än Skaden blifwer förstoor.

II. När benkadeelning är Nödig, så är rådeligit, at icke någon stoor förwanderingh görs, at icke buller och oliud dher af vp-wexer, och Moste Manss personer hafwa sina, och qvinnoss personer sina seer skilte stolar, och Jngalunda Tillåtess, at the promiscuè sig j bänkarna sammanträngia. När och dhet går så til, at gönom döden någon afgår, är thet Skäligt, at dhe som träda til hemmanet, så framt dhe äro yngre, än dhe Andre, som föör j samma bänck stådt hafwa, Oachtandess at dheras Antecessorer Hafwa Haftt fremste rummet stående j Bänken, så framt icke något synnerligit jnfaller, som annat Suaderar.

III. Nödige böcker, som för kyrkioness Medell äro kiöpte, moste ingen til sig taga at Slijta, uthan the skola j kyrkian wähl förwahress.

IV. Lächtare som byggias j kyrkior, Måste wara wahrachtige, och medh tiänliga Bänkiar bebygde. Här Måste och nogon tilsettiass, som medh pojkar och Andra ostyrige noga vpsicht hafwer.

V. Kyrkiogården skall af klockaren hollass reehn, för dhe framlednass behn skull, som sig dher hwijla till Christj Tillkomelse til domen, är och wällgiordt, widh kyrkio wäggen försambla Been som vpgrafwass, ett huuss byggia dher uthj the förwarass kunna.

Cap. IV.

De Sponsalijs et Copulationibus Coniugum.

Såsom doomcapitlet hafwer stoor möda af dhen lätsinnigheet, som widh trolofningar och Echtenskapet förrättass och föröfwass, Så Måste prästerskapet sina åhörare, så här uthj som annat wähl underwijsa förthenskull.

I. Såsom hedningen sagdt hafwer, Deliberandum est diu, qvod Statuendum est Semel, jtem Een Annan optime Cogitata pessime cadunt, så Moste här Contrahenterna ett Mågit betänckiande hafwa, och näst Innerligh böön til Gudh sig medh sina föräldrar, och dhem som j dherass ställen äre, rådhföra, och noga effter fråga dhess sinne wilkor och tilståndh, föör än ett sådant bandh bindess, som ovplösligit är.

II. Ändock Troolofningar, som skee hemma j Huusen, närwawande Ehrliga leekmennom, när dhet skeer effter lagen, Gifftm:

balek. 2 cap. skolla räknass gilla. Lijkawell är thet tianligast att Troolofningar af Prästerne förrättass och Moste Pastor 14 dagar Tilförna här om blifwa åthspårdt, på dhet han må them som Trolofwass wilia uthj therass Christendombs stycker förhöra, som och förfara om icke nogon skylskap eller Swågerskap är å ferde, som Troolofningen böhr hindra eller om någon thera Annorstädess, medh någon Annor Ächtenskapz lofwen är förbunden, om nogon there kommer ifron Een Annan församblingh, så skall han hafwa beskiedh jfron sin kyrkioherde, at han är obehindrat, försummar Pastor detta, och nogon Oreda effterkommer, då Må han plichta effter Giffm: B 2 Cap förrätta Bönder troolofning, plichte dheröfwer hwar och Een 6 mark Smt.

III. När om detta noga kundskap inhemptat är, så lysess til Trolofningen, hwilken uthj beggess föräldrass, eller förmyndaress, /: ther the elliest kunna wara tilstädess, och Andra goda mäns närwaro, förrättass, tå Gudztjänsten är sluthen, fram j Choret, på dhetta Sättet. Jag Trolofwar migh tigh til Man eller Hustru, vprättar Echtenskapz förbundh medh tig och gifwer tig ther vppå handh och dhessa gåfwor och försäkrar tig, at iag thenna Trolofning medh thet aldra första medh wigningh, wil, och medh Gudz hielp, skall fullborda: Tå prästen them welsignelse önskar.

IV. Jngen dräng må tillåtas Trolofning, mindre wigning, som icke hafwer 18 eller 19 åhr, och Jngen Pijga, för än hon är 15 eller 16 åhr, ty förr kunna the icke dömma, hwadh Echtenskapet Hafwer at Jnnebära, mycket mindre sina föda och nära.

V. Jcke Heller skall thet gillass, om någon tager sig Een dräng til tjänst, och Lofwar Honom sin dotter, när hon blifwer Wuxen, effter Contrahenternes frijwilliga och fulkombliga Consens fodrass.

VI. Jngen Enkling eller Enkia skal tillåtas uthj annat Echtenskap träda, förr än Sorgåhret förflutet åhr, Jnhumanum enim est una Cum Cadavere Mortuorum Cædem Memoriam efferre inquit Seneca. Til at förtiga at honestas publica detta Svaderar, ändock detta dher något synnerligit Jnfall icke för handen är, hwilken Consistorij omdömande skall underkastas.

VII. Jngen Enkia eller Enkling må tillåthass träda uthj annat Echtenskap, för än wederböranders arf är uthtagit

VIII. Jngen Pastor må nogra Trolofwa, förr än the setia Löffte för sig, att the Echtenskapet skola fullborda, för än ett halfft

åhr, är omflvtet, få the icke nöijachtige Löfflessmän, så må Pastor sig medh them intet befatta.

IX. Såsom ingen Cappellan skall några Trolofwa, uthan sin pastoris tillåtelse och Wethskap, så skall eij heller någon Præpositus någon Trolofningh vplösa, effter dhetta hörer till Episcopj embete. Handlar någon dher Emoot så Må han Citeras til Consistorium, och gifwa så Mycket in Usum Publicum, som Trooss brytaren gifwa böör.

X. Laghläsare skola förmanass, at the icke för hastigt slijta lägerssmåål, för päningaböthe skull, uthan först låta prediko Embetet, dhem til Echtenskap förmana, at landet icke med synder, horor och horungar fult blifwer.

XI. Om nogon tager sin festeqvinna heem til sig för än Otta dagar för Bröllopet, och effter sin Kyrckioherdess förmaning icke låther henne ifron sigh, Han böthe för hwar weka, Han Henne hooss sig Hafwer 2 dr Smt, eller ståndhe Begge så Monge predikodagar j wapnhuset, som han wekor för wigningen Hefdade henne, förr än the wigde äro. böthe 3 Dr Smt. Men äro the förmögne, så plichte mehr.

XII. Om någor begärrar träda j annat Echtenskap föregifwandess sin förra maka wara bortrömdt, så måste Pastor först, medh sitt kyrkiorådth ransaka om? När! Hwart! och af hwadh orsaak! hon är bortrömdt, huru the lefde tilsammans, mädan the woro tilhopa, om Persona deserta hafwer låtit sökia, effter thensom bortweken är. Äfwen sålunda Ransakass och effter then Man, som berättas wara j krich slagen eller bortblefwen: Thee som om Sådant witna Måste wara sandferdige, och Trowerdige, som dher om någa kunskap Hafwa och skola dhe sina Attestata, medh Troo werdigass namn och Sigillo Verificera.

XIII. Heembligh Echtenskapz Lofwen emillan unga personer, kan intet fulbordass, uthan wederbörandarnass goda samtyckio. Är sängelagh tilkommet, så moste föräldrarne öfwertalass sitt samtycke at gifwa.

XIV. Brudawigning skall skee j kyrkian, ty såsom Gudh ther sammastädess hafwer sin welsignelse lofwat. Och brudawigningh är Een handel som Gudz församblingz förböner, behöfwar, så är thet otjänligt at dhen uthj privat Huuss, dher dageliga synder bedrifwas och j swang gåå, förrättass, hwilken prästman, som här emoot handlar bööthe 6 Dr Smt.

XV. The bruder som äro hafwandhe skola icke prydass medh Crona och uthslagit håår, uthan allenast medh Crantz och doog på hufwudet böthe som förmälless Act. 9. dölier Hon sig Hafwande wara, och liuger sig Cronan til böthe 6 Dr Smt, och böthet uthtagess förr än hon kommer j kyrkio effter barnet. Hafwa dhe intet at bötha medh, Så stå the j — wapnuset 3 Söndagar och afbedie sin förargelse, för än hon j kyrkio kommer.

XVI. Hwilken Pastor som Här öfwer icke handh holler, uthan tillåter hwarion och Enom sig pryda, uthan åthskilnat emellan Ehrliga och oährliga, han plichte 3 Dr S:mt hwar gång han dher mädh beträdess.

XVII. Jntet Brölop skall jnstellass på lögerdagen, eller någon Annan dag näst för Helga dagen, at icke gudztjänsten ther medh försummass om Söndagen widh 3 Dr Smtz Straff.

XVIII. Om några låta sig copulera af priverade präster, så skola the medh then priveradhe straffass, och Copulationen hållass ogill, the Copuleradhe förbiudass tilsamman boo, och til doomCapitlet Citeras. Copuleras the på nogon fremmandhe Ort så skola the tillika medh then wigningen förrätta de Arbitraliter Straffas. Hafwer dhem emillan nogot lagligit hinder warit, måga the straffass effter Kongl. Placater.

XIX. Om någon them, som Antingen begge äro af Adell, eller Enthera af Adell, och then Andre icke, emoot Kongl. placater sammangifwer han må och effter Kongl. placater Straffass.

XX. Om någon Oenigheet emillan Echtafolck wpkommer, så skal Pastor först dhem sökia at bjläggia, förmåhr han thet icke, så skal han kalla them för kyrkiorådet, och dher sitt bästa bruka kan han dher intet uthrätta, så må han them til dom Capitlet förskrifwa.

Cap. V.

De baptismo.

I Jngen skall Tillåtas stå fadder, som är stadd uthj någon vppenbara last, eller ett förargeligit lefwarne förer, förr än han låter bättring hooss sig förmerkia.

II. Skola för den skull föräldrarne gifwa sina kyrkioherdar tillkenna, framför uth, hwilka Personer, the wilia til witnen kalla

til sina barnss doop, på thet icke nogot buller j kyrkian må förorsakass, om dhe som otänlige äro, bort delass [= ledas] skola.

III. När döpelsen förrättass, skall wara töst j kyrkian, på dhe närhwarandhe må höra, hwadh som för händer hafwess, blifwa påminte om dess nytta, som dhe sielfwa uthlofwat hafwa.

IV. Om barn döör Odöpt, gönom föräldrarnas försummelse, skolla the therföre tilbörliga plichta.

V. Mädan döpelsen är Sacramentum Jnitationis, gönom hwilket barnen blifwa inympadhe j Gudz försambling och j Nådhe bundh medh Gudh tagne, så måste Predikanten, såsom Gudz Ordz tiänare, och ingen ting låta sig förhindra, att komma til kyrkian, när han budh bekommer om barna doop. döör barnet odöpt gönom hanss försummelse böthe 2 RDr.

VI. Ministerium bör och medh all flijjt, afskaffa dhen oordning, som är at döpelsen Extra Casum Necessitatis och j oträngde Måtto förrättass hemma j Husen, och sedan effter många wekors förlopp, bärss barnet j kyrkian widh Modrenns kyrkiogångh, kallass faddrer, allenast ett stort kyrkiogångz öl må Anstellass, hwar af fölier dhetta oskick 1. at Barnet icke blifwer Christnat effter handbokenz innehåldh, uthan Många frågor blifwa tilbaka satte. 2. At oförståndigt folek giör Een åthskilnat emjllan döpelsen och Christendommen, sägandess at barnet är allena döpt, men intet Christnat. Slutass altså dopet j två delar, som dock är ett. 3. Skola och wederdöparna här medh störkia sin wilfarelse, at the låta sina barn döpass andre gången. Må fördenskull ingen Prästman döpa något barn, uthan närhwarande witne, och altså fullkomligen vpläsa alt thet som j handboken, om döpelsen handlar, giör han han här emooth, Plichte 2 RDr.

VII. Låter någor Prästman döpa sitt barn Hemma sielf, böthe dubbelt. Om Casu necessitatis talar man intet, om hwilket och j handboken handlass, allenast oordning må blifwa förtagen.

Cap. VI.

De Administratione Coenæ Dominicæ.

I. Jngen barn admitteras til Herranz Nattwardh, förr än the nogorlunda Hafwa lärdt Fader wår, Troen och Sielfwe budhorden, Morgon och affton böner, som och weta hwadh aflösningen

hafwer at Jnnebära, och hwar til the Christj Lekamen och blod anamma, effter som Apostelen fodrar at Een — Menniska sig först skall pröfwa.

II. Jngen Prästman försumme att besökia Een Siuke när han fåår budh j rättan tijdh, döör then siuke och icke bekommer Herranz nattwardh för prästenz försummelse skull, så må Prästen dherföre til Consistorium Citeras, förhörass och som han finz brotzh til plichta.

III. Hwar någon så hastigt blifwer betagen, at honom icke kan någon reda giordt warda, så skal han dherföre icke wahnoppass, uthan gifwa sig til fridz medh Een stadig troo till the ordh, som han j wellmachten hördt hafwer, ty hwar och Een, som seer honom och troor på honom, skall hafwa Ewinnerligit Lijff etc

IV. Mister then krancke sitt måhl förr än Prästen kommer, så at han sielf intet förmåhr giöra sin bekennelse, dher han tilförenne hafwer warit Gudhfruchtigh, medh alfwar åstundat thet heliga Sacramentet, så at andra trowärdige Christne både om bekennelsen och begäran wijtna, och han sielf gifwer dhet minsta teekn ther til, så skall honom icke Sacramentet förwägrat wara.

V. Folket skall alfwarligen förmanass, at the j tidh, Mädan then siuke kan giöra någon reda, fodra Prästen til honom, så frampt then tjänsten, han skall giöra honom, till måtto kan komma, ty siukdomen förökess icke ther af, at han deste snarare döör, som några af fåkunnogh jnbillingh mena, uthan sedan kan han Hafwa ett så mycket bättre modh, och förwentar, hwadh Gudh medh honom behagar giöra, ia ofta plägar och Gudh då strax til lekamligh helsa förwexling göra.

VI. Then som är stadd j någon vppenbara last såsom hoor, Mandrån bolerij etc för hwilken han icke hafwer giort bättring, medh vppenbahra Skriff och plicht, skall intet tilstädiass komma til Herranss Nattwardh. Men råkar Een sådan uthj siukdom, skall Prediko Embetet sig winleggia, at han äntå må komma til wederkenslo, gifwer Gudh nåden, at så skeer, at han begärr Sacramentet, skal dhet honom gifwet wara, dock skall han giöra försäkring, at dher Gudh honom til helsan hielper, tå sin förtiänta plicht at undergåå, men framhårdar han j Onskan skal han Herranz Nattward icke bekomma.

VII. Främmande och okänt folk, må ej heller admitteras till Herranz Natward, uthan the hafwa richtigh bewijss om sig.

VIII. The som äro komne j vppenbara rychte för någon last, må ej heller admitteras til Herranss natwardh, förr än the sig dher ifron lagligen uthredt hafwa.

IX. Om them som halfwa eller hela året igönom försumma Gudztjänsten, måge och jfron Sacramentet Slutass. Men om the efter förmaning sig rätta, niuta the Gudz församblingz frijheter, som Andra Christne.

David Lunds herdabrev (1712).

Stifts- och läroverksbiblioteket i Växjö Mskr. quarto N:o 46 s. 451–457.
Kopia. Delvis upprepat i skrivelse ^{14/s} 1713: aa s. 458–464.

Herdabrevet är delvis tryckt i *Wallquist Eccl. saml.* I s. 246–253; jfr II s. 381–383.

Högtyrdige her Biskoppens D. David Lundz Bref til Prästerskapet uthi Wexiö Stifft, wid thes ankomst.

Sedan min ankomst i stiftet äro åthskillige måhl mig förekomne, som ej tohla drögzmåhl; uthan betarfwa en skyndsam Communication med venerando Clero til vårt heliga ämbetes tilbörliga upwackning, på thet then oss anbefalte siählewården i ingen deel må warda efftersat, men ther emoot med görlig sorgfällighet til siählarnas salighet i ackt tagen: hwarföre til att wijsa dhet jag så för mig sielf, som för hela högtyrdiga Prästerskapet hafwer omsorg, thet then gyllene dyrbara liusestakan, på hwilken thet uppenbarade ordetz himmelska liuss och heligheet ibland oss lysa skal, må högt och dyrt acktat warda, haar mig ålegat effterfölliande påminnelser til wärkstelligheet att uthfärda.

1. Thet hafwer then höghlofliga Kongl. Giötha hoff-Rätten för några weckor medelst bref gifwet Consistorio tilkänna, huru thet i en anstelt ransakning med en Bonde dräng, som för ett Enormi seclere är worden misstänckt, haar befunnit hoos honom en oförswarlig fåkunnogheet uthi thes Christendoms kundskap; i thy han wid tilfrågan hwem honom skapat hafwer, och hwad gud är, ej wetat ther på thet ringaste att swara, förmenande högbe-mälte Kongl. hoffrätten, sådant härröra af thet, att Prästerskapet ej bruka then flijt med Catechismi läros drifwande, som Kongl. Kyrkiolagen föreskrifwer. För then skul såsom Consistorium dhetta

serdeles förestält Ministerio å then orten, hwaräst thenne fåkunnoge person sit hemwist hafft, att med högsta flijt och troheet sökia att förekomma sådan hednisk blindheet, haar jag funnit nödigt, att äfwen til alla Prosterijer, i anledning här af, låta afgå påminnelse, thet hwar och en siälasörjare för sig skal både för sina åhöreres och sin egen saligheetz skuld wara bekymrad, til att med oaflåtelig åhoga, effter yttersta förmåga underwijsa hwar och en och föra them på salighetenes wäg, att ingen må warda brotzlig befunnen för herranom, thet han genom försummelse, eller trögheet är förwällande til sina åhöreres fördömeliga fåwitsko, hwar öfwer herrar Præpositi i hela Contractet, så wähl som Domini Pastores hwar i sin församling warda af sine ämbetees plickt noga hand hållande: allas plickt i dhetta är uthsatt i Kyrkiolagens Cap. 2. paragraphis 1 et 2.

2. Emädan genom then dyra Catechismi lära och förhör, då then methodice och absque hiatu warder drifwen, ofwannämbde skadeliga ignorantia, näst then H. Andes krafftiga medwårkan, lyckeligen kan förtagas; är thet högst angelägit, att ther med både ordenteligen och trägit, under gudz gudomliga bijstånds åkallande fortfahres, ther effter, som Kongl. Kyrkiolagen thet uthtryckeliga påbiuder i förbenämde Capitel P. 9 et 10.

3. Thet är klagat, att en eller annan, wid sina predikningars uthförande, eij skal bruka then flijt ther wid, som ett så heligt wärk fordrar, uthan tycker thet wara nog, om han effter sit egit tyckio kan något gammalt eller hwad i hastigheet förekommer uprepa, och stunden ther med fylla, oacktat någon upbyggelse ther med föllier eller intet. Nu emädan slijk owana förorsakar både then oboteliga skadan, att ingen upbyggelse är att förmoda, såsom ock ordetz och ämbetetz förackt; Ty är högt af nöden att med all alfvarsamheet thetta arbetet i gudi både företaga och afgöra, hwar til thet en mächtig drifft wara må, att wij städse oss til sinnes föra, thet vårt ämbete är andans ämbete 2 Cor: 3. 6. och skal i ty förrättas icke effter wår, uthan andans behag, att igenom oss måtte uplyssning skee af gudz klarheetz kundskap i Jesu Christi ansikte 2 Cor: 4. 6.

4. Serdeles måste acktsamheet och flijt med böner och åkallan användas i predikningar på the fyra store Bönedagar, att then gudeliga intention, som wår allernådigste Konung ther wid hafwer,

må i underdånighet af oss, som undersåtare ärom, fulbordas, och ther hoos thet ändemåhl, angående wår timmeliga wälferd och ewiga salighet alle sides ernås, warandes beklageligt, att man haar bekommit tillfålle af någons annors kallsinnigheet til at här uthinnan lämna åthwåring, tå thet förmärckt är, att ganska ringa tijd och icke heller större flijt, til så angelägit arbete är blefwet anlagdt, ther dock te tå förekommande texter, hoos them, som med gott samwetz witnessbörd, sin dienst willia förrätta, långt föruth upwäckia bekymmersamheet, til att med idoghet och andackt, sådant heligt bönedagz arbete förrätta, hwilket är thes nödigare, som åhörarenas hierta tå för tijdsens *solemnitet* och serdeles afseende skul, står bäst från synd och säkerheet att afrådas; och på andra sidan til gudzfrucktan och Christeliget lefwerne intalas.

5. Såsom andackt och alwara i gudztiensten, jämwål ther af mycket befordras, att Herrans Natward utdelas och therföre fulkomlig mässä hålles, tå och gudeliga Psalmer i någon ymngheet kunna siungas; woro thet aldeles nödigt, att *Herrar Præpositi* och *Pastores* wille wånja åhörarena i sina församlingar til att aflåta then seden, som the hafwa på wissa tijder, til ett så stort antahl begå Herrans Höghwårdiga Natward, och ther emoot flere tijder i åhret, såsom alla 3 stora Högtijder, och andra stora Fester, samt Bönedagar och Söndagar gå til gudz bord, på thet Högtijderna och Bönedagarna må kunna med tilbörliq ehfrordrat högtijdeligheet fijras, som thes uthan blifwer efftersat. Elliest är thet ock otwifwelactigt, att tå menigheten i stor myckenheet på wissa bestämde dagar, sig infinna til Communion, thet många göra thet allenast af en wana, som är ett sät, hwar igenom thetta *Sacramentet* owårdeligen åthniutes: hålla ock före, att sådant theras blotta *opus operatum*, länder them til salighet. Så weet man icke heller hwad Lärare, tå en stor myckenheet går tillika til Herrans Natward, kunna meddela til theras wårdiga beredelse, genom frågor och underwijsningar, thet gud dock uthan twifwel af oss fordrar, och wij någorlunda kunnom komma til wåga, enär allenast 20. 30, högst 40 på en dag framtråda til thenna dyra måhl-tijden.

6. Ottesången måste nödigt begynnas å store Bönedagarne med then Psalmen: Kommer här och låter oss etc. men högmässe predikan *in descensu e suggestu* ändas med: O gud wij lofwe tig: tå hela församlingen böör upstå.

7. Uthan all twifwel lærer folket allestädes, hälst then menige man, som af nöden mäst plågas, wara stad i högsta bedröfwelse och ångest, aldenstund inwånarne i hela riket befinna sig lefwa i en sådan tijd, som beskrifwes Zeph: 1. ifrån dhen 14 vers: in til ändan, sampt alt thet onda underkastade wara, som ther uthi uptecknat är; ty är af nöden att Lärarena, jemte thet the med all flijt och bewekeliga ord förmana sina åhörare til sann och stadig bättring, sökia ther hoos med wählbetänckt och effter tänkelig förestelning uprätta them med krafftig tröst, att the icke måge förtwifla och ther igenom företaga sig något oråd, besinnandes Herrans ewiga godheet, hwilken när bedröfwelse på ferde är, täncker uppå barmhertigheet Hab. 4. 2.¹) hwarföre the ock skola upmuntras til trogna och flitiga böner så för Konungen, som för sig sielfwa, samt tolamod, hwarför uthan the icke kunna göra gudz villia Ebr. 10. 36. eller thet som pålegges åstadkomma, mindre i lydno effterkomma, hwad them af undersåtelig plickt åligger; skohlandes the i sådant beteende, och tå the således ropa: gläd oss igen effter thet tu oss så lenge plågat hafwer, effter thet wij så lenge olycko ledit hafwe Psal. 90. 15. ofehlbart befinna, att Herren ganska hierteligen låter sig wårda om theras siälar Es: 38. 17.

8. Effter Kyrkiolagen på flere än ett stelle förbiuder thet ingen, som eij är ordinerad til thet H. Predikoämbetet, skall uthan tilstånd af Episcopo tillåtas att någorstädes predika; ty warder ock här med antydt att sådant til bijbehållan af god ordning och ståndetz wördigheet efterlefwes, såsom ock min begäran är, att Ährewördige her Præpositus öfwer hela Contractet infortrar besked om sådana personer som oordinerade äre, men hafwa lijkwähl ehr nådt veniam Concionandi, tå ock afskrift af samma theras tillåtelse, jemte upsatz på namnen til mig förwäntas, att jag må ehrfara, huruledes i alt skickeliga tilgåår, effter hans willia, som är ordningens gud.

9. Såsom Herrar *Docentes*, så wähl wid Kongl. Gymnasium, som nedre i scholen med berömmelig flijt sine *Partes* förrätta, så är ock af nöden att *Discentium* antahl å begge ställen med wederbörlig sorgfälligheet warder föröckkt, på thet the beneficia,

¹) Numera Habakuk 3:2.

som vår aller nådigste Konung i thessa swåraste tijder dhenne staten består, må med underdånigste wördnat åthniutas, och then ther af til Församlingen och gemene bästa förwäntade fruckt förmärkias, För then skul är angelägit, att hwar och en i sin församling både förmanar och tilhåller åhörarena, hoos hwilka qwicka barn och här til tienlige äämne finnas, att försända them til thetta Wexiö seminarium, att ther af rättas¹⁾ till thet goda, som gud them, medelst theras undfångne gåfwors förläning, ärnat hafwer.

10. Thet är ock högst angelägit, att the, som sina barn allaredo hijt sändt hafwa, eller ehrna thet ännu här effter göra, ingalunda för mycket skynda med theras afferdande til Academierna, uthan heller låta them här *frequentera* then wanliga tijden och til thes the inhämta hwad *scholæ* ordningen föreskrifwer; hwar effter är att förmoda, att på wäl grundade och mogne studier, til wederbörandernas hugnad och glädie, nogen nytta och åstundelig upbygelse i fäderneslandet ofehlbart skal förspörjas...

S. T.

Datum Wexiö dhen 25 Maji 1712.

David Lund.

Biskop Lunds synodalbeslut 1712, 1713.

Växjö domkapitels protokoll Consistorii Wexionensis Protocollum ^{14/8} 1712—^{1/8} 1715: Prot. sept. 1712 s. 150—166 Ingress; § 8—11, 15—17, 21; ^{17/8} 1713 s. 454—457 Ingress; § 7—30. Lund (1657—1729) hade under ryssarnas anfall 1710 flytt från sin biskopsstol i Viborg, vars siste evang. lutherske innehavare han var; var stiftchef i Växjö från 1711 till sin död.

L., som var måg till biskop Joh. Gezelius d. y., fortsatte och avslöt dennes bibelverk. Biskoparna Humble i Växjö och Serenius i Strängnäs blevo gifta med döttrar till Lund.

Wijd slutet af det den 16. 17 ock 18. Septemb. Anno 1712 anstälte Prästemöte, blef tå Närwarande Ven. Clero *proponerat* ock föredragit som föllier...

§ 8... hwad *Catechismi* predikningar widkommer, ansades, det the skola utan *exception* hållas allenast om Söndagarne uti [läs: i st. f.] weckopredikningarne, hwilcket bör skie både i krafft af

¹⁾ Säkerligen åsyftas afrättas i betydelsen fostras, danas, utbildas. Av tyska ordet abrichten.

lagens föreskrift Cap. 2. §. 9. 10. som ock för sielfwa nödwändig-
heten och nyttans skuld, effter folcket, hwars uppbyggelse i alt
sökas måste, icke är så fljttigt tillstädes andra dagar, som Sönda-
garne, ock må ingen af egen godtyckio här uti giöra ändring eller
tillstädia i *Catechismi* predikningar ock förhör *hiatum*, så att ther
med någon Söndag uppskiutes, antingen för lijkpredikningar eller
andre kyrkiobeställningar; i ty icke kyrkiolagen, brådaste and-
tiden ock kortaste dagarne undantagne, någon *exception* tillåter,
förfarenheten äfwen lærer, att alt thess utan wäl kan förrättas, när
tiden wäl i akttages till att förtiga det sådan egenwillig *pausa*
härutinnan mycken oreda förordsakar ock then af Öfwerheten *inten-*
derade förkofringen i Christendomen märckeligen förhindras.

§ 9. Såsom någre af Prästerskapet sig beswärade, det många
wisa stoor tresko och motwillighet att framkomma till *Catechismi*
förhör, tå ther om pålyses; blef af högwyrdige H:r *Doctoren* ock
Biskopen till rättelse lämnat, det sådant utan swårighet kunde rät-
tas, tå Prästerna sielfwa härwid bruka alfwaren, fljttigt upläsa
lagen, förmana folcket ock när med förmaningar intet kan uträt-
tas, utan att *connivera* här wid med någon, *exigera* de ålagde
bötherne k:l: Cap: 2. § 9. af de brottzlige genom kyrkiones Säk-
män ock om någon wid *exsecution* wisar gensträfwoghet, owillia,
eller försumelse, skall på en sådan hoos them som thet förmå
sökias *correction* hwilcken i timande fall och så snart *Consistorium*
der om erhåller *notification* ofördröjeligen skall meddelas.

§ 10. Anbefaltes, det Lärarena både uti *Catechismi* predik-
ningar och förhör skola *stricte* hålla sig effter Cap. 2. § 9. så att
the i then ordning, som Christendoms stycken böra afhandlas,
allenast ett stycke ock eij flere, korteligen i hwar predikan ut-
lägga ock öfwer det samma anställa förhör ock icke som man hoos
en del märcker warit wanligt, hwar gång öfwer hela *Catechesin*;
hwar medelst then grundeliga *information*, som uti hwart stycke
fordras, otwiflacktigt blifwer hindrat ock efftersatt.

§ 11 Förehölts thet nödigt wara, att en skrifftebook wäl in-
bunden, i alla Församlingar inrättas och med sine *tillar* i rick-
tighet hålles, som kyrkiolagen Cap. 2. § 10. ock jämwäl Cap. 24.
§ 8 stadgar på det Lärarena måge hoos sina åhörare kunna skaffa
sådan förkofring, som Kongl. kyrkiolagen i förbenämnde rum
fordrar ock äfwen hafwa behörig kundskap ther om; ock ansades,

det *Pastores* i the Församlingar, som thetta kan wara efftersatt, ofördröijeligen sådant till wärekställighet befordra.

§ 15. Förmältes, att effter som thet är att befara, tå folcket hopetals wijssa tijder om åhret å någon högtijd eller Söndag går till Herrans Nattward, såsom merendels i Församlingarne tillgår, att det skier af en blott wana; det hwar ock en borde härutinnan wara waksam ock lära sina åhörare rätteligen forstå thetta hufwudstycket om Herrans h: Nattward, samt anföra dem, huru the Gudeligen skola bereda sig wärdeligen att anamma thetta h. *Sacramentet*, effter som påbudet är K: lagens Cap. 2 § 1. hwilcken högt angelägna underrättelse, såsom then ej beqwämligen kan skie, tå folcket hwar gång i så stoor myckenhet framkomma till *Communion*, synes thet uppbyggeligit wara att förmana them, thet the icke hopetals och alla å en gång sig ther till infinna, utan effter handen nu begynna att wänjas wid i mindre antal och wälberedde sig ther till effter hwarandra att inställa, hälst effter kyrkiolagens Cap. 2. § 7. äskar, att thetta h. *Sacramentet* icke sällan, utan ofta skall utdelas, tå *Communicanterne* thess bättre af sina Siälesöriare kunna pröfwas ock till den h. Måltijden *präpareras*.

§ 16. Emedan ock the, som willia låta skriffa sig, äro i krafft af kyrkiolagen förbundne till att angifwa sig föruth hoos predikanten Cap. 8. § 2. antyddes, det åhörarne på landet skola tillhållas att giöra thet om Fredagen i wekopredikan ock till den ändan sig der till infinna; att man således kunde både förmå folcket till att biwista wekopredikningarne, öfwer hwilckas försumelse nu mycket klagades, såsom ock bekomma tillfälle att underwisa och *präparera* them till sitt Christeliga förehafwande. Om någon utan laglig ordsak wille uteblifwa, näpses thess motwillighet ther med, att han förr ey slipper till Herrans Nattward, än han sig rättar efter Förordningen.

§ 17. Förestältes, huru skadelig ock lastwärdig then oseden är, att the, som willia låta skriffa sig ock undfå aflösning, icke komma fram för skrifftefadren, utan blifwa stående i sina stolar, ock att *Pastores*, ther thensamma här till warit gängse honom afskaffa, i ty elliest obekant blifwer, hwem som will begå Herrans Nattward, eller icke, kunna ock på thet sättet både owärdige och de som icke ärnat then gången ther till komma trängia sig fram med förargelse.

§ 21. Förmantes Prästerskapet att å alla Prädikstolar med högsta flijt afråda sina åhörare ifrån den aldeles öfwerhanden tagande synden till att ohelga Herrans *Sabbat* med resor, them the emot Söndagarna gemenligen företaga ock äro icke bekymbrade, att infinna sig till Gudztienstens biwistande i någon kyrkia; föreställandes dem att denna öfwerträdelse är wisserligen en ibland de många flere, för hwilcka Gudz wredes låga så häfftigt brinner öfwer Sveriges Rijke.

Anno 1713, Sedan Prästemöte den 15 ock 16 Septemb. war effter wanligheten förrättadt, blefwo den 17 Ejusdem följande *momenta* förestälte och upprepade, uti samtelliga Prästerskapetz närwaro. . .

§ 7. Skola åhörarna alfwarligen tillhållas att så flitigt infinna sig till ottesångarne, tå *Catechismus* warder förklarad, som till högmässopredikningarne, jämwäl ock att hela församlingen utan försumelse sig inställer till *Catechismi* förhör ock the som härutinnan effter förmaningar wisa sig olydige, skola ting stämmas ock genom plickt hållas till lydno.

§ 8. The som ock elliest uteblifwa, tå the effter ordningen warda ansagde, att tillstädes wara, skola bötherne oundwikeligen såsom Kyrckiolagen föreskrifwer utfordras, ock medan förhöret på står bör foleket icke tillåtas att löpa in ock uth eller emellan bänkarna att talas wid, utan skall hwar ock en med stillhet afhöra hwad som tå med frågande ock swarande förehafwes.

§ 9. Påmintes ock om det, som för detta är nödigt acktad genom utfärdad skrifwelse till Ven. Clerum af den [tomrum] Martii sidstlidne wid *Catechismi* predikningar ock förhör till effterlefnad wid handen gifwa, ock att hwar ock en så mycket mer bör låta wara sig angeläget det i ackttaga, som ther igenom önskelig uppbyggelse ock god ordning, medelst Thens Högstes wälsignelse, kan warda befrämjad.

§ 10. De som ärna begå Herrans H: Nattward, antyddes skola effter förrigt sluth, fredagen föruth sig dertill angifwa, ock att the som thet icke effterkomma, skola ey till skriffit ock aflösning blifwa admitterade; hwilket ock så mycket mer påmintes, som thet ock finnes långt för detta wara in *Synodis* föreskrifwit.

§ 11. Ansades ock thet till ihugkommande, som äfwen till-

förende är antydt att man ey tillstädier så många i sänder till Skriffth ock *communion* framkomma, utan att man således dermed omgår, att *communion* mäst alla Söndagar må hållen warda, till större andacktz uppväckande ock *Sabbatens* wärdigare begående, samt *communicanternes* bättre beredande.

§ 12. att thes lättare kunna förmå sina *åhörare* härtill, gafz then anledning, att Lärarna skola här wid bruka godt manner ock försicktighet, ock ther iänte sielfwa icke i wekan på Söckndagarne eller *privatim*; utan på Söndagarne effter Högmässopredikan ock uti Församlingenes närwaro begå Herrens H: Nattward.

§ 13. Församlingens ledamöter, som af någon *condition* äro, skola förmanas att giöra thet samma och ther the skulle begära att få *Communiceras* hemma uti sine huus eller uti Sacerstigan, skola Lärarne med Christeligit föreställande, sökia att beweka them till att offentligt här till gå, så till Församlingens effterfölgd, som egit samvetes förnöijelse

§ 14. Ansades, det de, som willia undfå aflösning, må icke tillstädias, att stå qwar i sina bänckar under skriffthandet; utan tillsäijas, att framkomma för Skriffthefadren, antingen i *Choret* eller Sacerstigan, att ther warda *absolverade*; ty elliest kan mycket förargeligit och thet till Syndarens siälewåda länder, förelöpa.

§ 15. När *Communicanterne* skola till aflösning framkomma, är tienligare, att the ther till med ringande i then lilla Kläckan, som mäst i alla Kyrckior finnes, än med ropande framkallas.

§ 16. Emedan många äro om sitt ämbete så litet bekymbrade, att the först om Söndagz Morgonen påse hwad the till Församlingens underwisning i predikande skola föreställa, hwaraf kommer, att tå the sig icke till *textens* ock *Evangelii* förklarande tillbörligen beredt, sökia the med annat, som i hastighet kan förefalla, tiden utdraga, då ock skier, att många på så heligt rum aldeles otienlige uthlätelser framföra, som strijda både emot Kongl. Kyrckiolagen ock thet nyligen skiedde förbud, ock mehra förargelse ock missnöije, än nytta och uppbyggelse hoos åhörarena förordsaka; ty förmantes hwar ock en ock i synnerhet the yngre, att med tillbörlig flijth ock weckan förut sine predikningar wäl *meditera* ock öfwerläsa ock med innerlig bön så helig förrättning tillträda, hwarförutan ingen fruckt eller nytta kan åstadkommas.

§ 17. *Continueras* med thet, som belewades nästa *Synodo*

tillförende, att afftonsångz *texterna* på Store bönedagarne skola på landzbygden förklarar fredagen föruth; men ther någon Apostladag then weckan infaller, tå förklarar samma *text* på nästa Fredagen ther effter.

§ 18. Så skola ock Söndagz *Epistlarne* äfwen som förledet år skiedt är, på nästfölliande Söndag uppläsas ock förklarar.

§ 19. Förmältes thet en besynnerlig ordsak wara till kall-sinnighet ock öskick, som i Församlingarne wid gudztienstens bi-wistande förmärckes, att ganska få besinna then åthskillnad, som giöras bör emellan thet rum ther gudz ähra bor ock andre ställen, ty fantz äfwen nödigt, att med synnerlig nijt ock som tidast *in-culcera*, att man uti gudz huus ock för Herrans ansichte med sedighet ock gudelig wyrdnad inkommer, betractande att Herrans *Tempel* är ett heligt rum, ther Herren på ett besynnerligt sätt är sielf tillstädes, ock att man derföre skall afhålla sig ifrån otidigt snack, löije ock annat oanständigt beteende och ther emot uti gudelig andackt, hiertans förödmukande och stillhet ther sin gudztienst förrätta, så framt then skall wara Herren behagelig.

§ 20. Skall Kläckaren eller någon af Kyrckiones Säxmän tillse, hwilcka som ey straxt medan det sammanringes i Kyrckian ingå, utan blifwa uthestående under Syndabekännelsen ock gudztienstens begynnelse. När sådane tråskas, skola the först af predikoämbetet förmanas ock så framt the ey willia rätta sig, måste the wid Tinget angifwas, på thet the för olydno ock förargelse måge straffas.

§ 21. När thet nödigt är för Pastore eller Comminister att tala med Kläckaren eller någon annan af Församlingen medan gudztiensten påstår, bör thet skie uti stillhet, såsom ock hwad tå elliest i Församlingens närwaro är af nöden att beställa, bör utan högt tal ock slammer med wyrdsamt förhållande inför then stora Guden förehafwas, emedan thet tienar åhöraren till efftersyn ock hoos them en besynnerlig wärkan hafwer, tå Lärarena sig ombeflita således them uti gudztienstens wyrdsama ock nitiske förrättande ock biwistande med san gudacktighet förelisa.

§ 22. Såsom förnimmes, att folcket fast mångestädes här å orten, sedan thet then förste dagen af the tre store åhrlige Högtijder med någon enhällighet begått, blifwer straxt andre dagen trögare ock then fierde dagen, så wäl som den tredie aldeles för-

giäta ock försumma Gudz huus, samt företaga lekamligit arbete med kiörssel ock annat så wäl Juhl, som Påsk ock Pingest; ty antyddes, att emedan sådant sträfwar både emot kyrkiolagen ock then Christeliga kyrckians gamla bruk ock gudeliga förordning, det Lärarena måste med fullt allfwar sina Åhörare föreställa detta, ock them om Högtidernas tillbörliga *celebrerande* underwisa.

§ 23. Så skola ock åhörarne tillhållas, andre Högtidz dagar, som i kyrkiolagen nämnas, om året tillbörligen att fira med samdrächtig kyrkiogång och annan andackt. Ock på Apostladagarne måste the äfwen förmanas flitigt att gå till kyrkia ock ingaledes något swårt arbete med kiörssel ock plöijande företaga för än effter gudztiensten sedan the then hafwa biwistat; hwar med äfwen i krafft af kyrkiolagen så bör förhållas.

§ 24. Skall ock noga inseende hållas, att ey någon yppighet, kiöpenskap ock handel på kyrkiobacken eller när intill kyrkian för eller effter gudztiensten föröfwas på Sön- ock Högtidz dagar.

§ 25. Skall ock folcket förmanas, att de ey företaga sig resor emot ock å Söndagarne ock gudztiensten ther med försuma, utan mögeligast så laga att resan straxt effter Söndagen anträdes ock the näste Söndagen ther effter gudztiensten hemma wid sine Socknekyrkiokor kunna biwista eller om the på resan fördröija måste, änteligen tillse, att de hinda till någon kyrkia, till att helga *Sabbathen*.

§ 26. Skola faddrarna tå the med barnet framkomma tili dopet, underrättas ock påminnas om thes plickt, som medelst then förrätningens åtagande them åligger, till hwilcken ända någre quæstioner kunna *proponeras*.

§ 27. Föräldrarna böra afrådas att gifwa Barnen sådane nampn, som ey någon Christelig betydelse hafwa, ock hafwe hafft sin begynnelse i hedendomen ock ther emot förmanas att tå wid dopet låta them bekomma sådane Nampn, som them kunna föra till minnes thet förbund, som the tå med Gud ingådt hafwa, att the med all flijt må sökia hålla thet orubbat.

§ 28. Ottesångarne ock *Catechismi* förhör böra ingalunda för brudefolck, eller andre ordsaker skuld, tillbakasättias.

§ 29. Fattigt brudefolck, så wida thet sig ärligen förhållit, skall tillhållas, att bruka then wanliga brudekronan, hwarföre then ock them för lindrigare prijs effterlåtes. Och tå thet händer

att Prästen icke kan föllia brudfolket hem, sedan the äro sammanwigde, skall uti prästegården eller kläckarehuset, om så lägligt är, brudwälsignelsen med wanlig sång ock bön, som elliest i bröllogården plägar förrättas, öfwer them afsagd warda.

§ 30. Skall noga observeras, att ingen släppes uthur kyrkian förr än gudztiensten med wälsignelsen ock wanlig *vers* för höga Öfwerheten och fader wår är aldeles slutad, så skall icke heller tillåtas, att någon förr tager till sin hatt ock annat...

Biskoplig förordning 1751.

Tryckt i Växjö consistorii cirkulär u. o. och år. Urval.

Doktor Osander (född 1700) var stiftschef 1749–1787.

Wälmente Påminnelser,

Utgifne wid Prästemötet i Wexjö d. 1. Aug. 1751

1. Hwad Herrar Biskoparne, mine wärde företrädare, agtat nödigt til önskelig upbyggelse och god ordnings bibehållande at påminna och föreställa, förtienar åtanka, ihugkommelse och efterlefnad.

2. Predikningar böra med oförtruten flit, och under trogen bön, anställd meditation, efter de fläste åhörarens bekanta tilstånd och begrep, enfaldeligen, tydeligen, grundeligen och bewekeligen inrättas til nödig undervisning, kraftig upwäckelse och upmuntring, twifwellös öfvertygelse, alfwarlig rättelse och hugnelig Tröst.

Til den ändan förmanas alla i gemen, och i synnerhet Iuniors, at fliteliga idka sina studier, för all ting agtsamligen läsa then heliga Skrift, och therjemte anropa Gud om Nåd och uplysning:

3. Såsom korta predikoförhör äro ganska nyttige, at tydeligare föra åhörarena til sinnes hwad i predikan blifwit afhandlat: så böra de icke underlätas, så ofta wäderlekens beskaffenhet, andra omständigheter och förrättningar tillåta; kunnandes ock tå til så mycket nogare underrättelse för the enfaldige erindras, til hwilket hufwudstyeke i wår Christeliga Cateches thet afhandlade predikoämnet förnämligast hörer.

4 Catechismi förhör på Söndagarne efter Ottesången, måste allestädes, enligt Kongl. Maj:tz Kyrkolag med all görlig flit

och alfwar så anställas, at the nödigaste frågor, som finnas i D. Suebilibi Cateches, warda ju länger thes bättre kunnige, och hwad bifogade swar innehålla, tydeligen i the ungas minne och förstånd intryckt; hwarföre mig synes rådeligast, at ottesångspredikningar göras ganska korta, men förhören så mycket längre; warandes ock nödigt, inrätta rotarne i Församlingen til wist antal, i så motto, at hwar rote, två gånger om året, til slike förhör kan framkallad warda, tå samtelige Inwånarne i then ansagde roten skola sig inställa, absentes på särskilt förteckning upföras, ansågas at följande Söndag til förhör framkomma, och hwar och en, som i oträngde måle och förfallelös afhållit sig ifrå förhöret, beläggas med den plickt, som uti K. Kl. cap. 11. §. 9, stadgat är,

5. Uti the förhör, som på Apostledagarne anställas, bör ungdomen troligen och förnämligast underwisas om the nödigaste lärostycken, som angå trones grund och salighetenes Ordning. Och skola the i synnerhet tilhållas at infinna sig til så hälsosam underwisnings inhämtande, som första gången wilja begå Herrans Högwärdiga Nattward.

Til upmuntran för ungdomen, agtar jag tienligast, at hwar och en Kyrkoherde ansäger samtelige sine åhörare, thet ingen yngling eller flicka blifwer til Herrans Nattward admitterad, förr än the ett år åtminstone flitigt biwistat omtalte förhör på Apostledagarne, och wäl fattat hwad som til Christelig förberedelse at wärdeligen begå then Heliga Natwarden läras bör, om Gud then Heliga Treenigheten, om Synden och thes nödwändiga försoning, om Guds almäna Nåd, om Christi person, ämbete och wälgierningar, om Nådenes ordning, om bättring, tron och Christeligit lefwerne. Thetta anser jag ganska nödigt til en sann Christendoms förkofring och stadfästande i våra Christeliga Församlingar. Hwar och en lärare ware så mycket mer sorgfällig ther om, at thetta med tilbörlig drift wärkstält warder som man har skäl, at genom thes Högstas milda wälsignelse ömnic och hugnelig frukt ther af förbida.

23. Emedan Prästeståndet äfwen förekommit, thet på åtskillige orter ibland gemene man, the wantros och widskepelses rötter, ännu skola qware alstras, at under hwarjehanda påkommande nöd och siukdom, offra til wissa ofta långt aflägne så kallade offerkyrkor och capeller, samt källor, i then fåkunnoga inbilning, agt

och mening, liksom skulle thermedelst någon bot och besynnerlig hielp kunna åstad kommas: Förthenskul har Prästeståndet, på thet wänligaste welat anmoda the Siälaherdar, som å slike orter wistas, at emot en sådan wantro, såsom snörrätt stridande emot thet första budet, medelst tienlig lärdom, warning och bestraffning, med all flit och på thet kraftigaste arbeta, samt (i fall theras ämbets möda i så måtto ei worde nog tilräckelig til slike skadelige widskepelsers utrotande och hämmande, the tå hos wederbörande Consistorier hafwa sådant at anmäla, som så i thetta, som i alt annat, låta them nödig handräkning wederfaras. Thenna Cleri Comitialis högnödiga påminnelse, har jag här uptaga bordt, med wänlig förmaning, at samtelige Pastores, så mycket görligit är, winläggga sig ther om, at slik och all annor widskepelse, som förmärkes gå i swang, hämmad och förtagen warder.

31. Ut i the församlingar, hwarest någre Scholepiltar hafwa sine hemwist, wille Herrar Pastores alfwarligen tilsäga och förmana Föräldrarne, at the, i rättan tid, som Schole-ordningen föreskrifwer, och af Rectores them ansagd warder, inställa sina Barn til Gymnasium och Scholan. Annars kunna the icke undgå någon mistning af the beneficiar, som wid slutet komma at utdelas, alt såsom the kortare eller längre tid försummat.

32. Så ofta tilfälle gifwes, är nödigt at samtelige Herrar Pastores och Commministri betiena sig ther af til at upmuntra och förmana sine åhörare, icke allena til oskrymtad andakt, både wid offentlig och enskylt Gudstienst: utan ock til undersätelig kärlek, lydna och wördnad för vår Allernådigste Konung och Höga Öfwerhet; warandes alla Christeliga undersåtares oundgängeliga skyldighet, at troligen och innerligen bedja Gud för sin hulda Konung och milda Öfwerhet, så mycket uppenbarare, som hela Rikets och Landets wälstånd uppå Konungens och Öfwerhetens höga wälmågo, trygghet och sällhet, beror.

Wexiö, ut Supra,

Olof Osander.

Gabriel Ödman.

Göteborgs stift.

Synodalstatuter 1663.

Originalurkund i Göteborgs Domk. arkiv: F VIII 1. Om kaplanen Petrus Erici jfr C. W. Skarstedt Göteborgs stifts herdaminne s. 61, 787. Han uppläste stadgan $\frac{1}{2}$ 1664 i Kungälv och Ytterby kyrkor.

Acta

eller

Statuta Synodalia.

Som framstelles och approberades in Anniversaria Synodalia Gothoburgensi den 3 Septemb. Anno 1663, hwaruthi Anni 1655 Statuta Synodalia äre uprepeterade och formerade:

Närwarande Præsident et Superintendente Dn Doct. Erico Brunnio samt consistorialibus M. Jona P. Torinio, S. Th. L. Pr. Præp: M. Johanne Cervino P. et P. Halm. Dn Christophoro E. Præp. in Marek Dn Jona B. Past. in Örby. etc.

I. At den christelige rene och evangelische läran, författat uthi Propheternis och Apostlarnes Schriffter, samt dhe tre, den christeliga kyrchios huffvudhsymbolis Apostolico, Athanasiano och Nicæno, och uthi de fornemste Concilijis approberat, serdelis Upsaliensi wedertagen, altiid i församblingarna uthan någon falsk bijläran, driffves och befordras.

II. Catechismi öfning medh D. Lutheri förklaring måste i församblingarne för allmogen och serdeles vngdomen, så fliteligendras och drifvas, at der af någon märcheligen nytta och frukt kan fölia. Enkannerligen måste pastores och diaconi vthi provincien Halland flitelligen hålla vngdomen wedh den allmenlige nye stijl och diction uthi språchet at der med öfver landet måtte vara een uniformitet och lijghed. Skeer af diaconis här uthi motwilligheet eller försummelse, straffes som wederbör.

III. Præpositi schola uthan all försummelse en gång om åhret, som synes beqwemligast emellan pingesdagarne, midsommer, hwar i sit contract vthi alle församblingar anställa *examen catecheticum* med allmogen och serdeles vngdomen. De schole och förmana föräldrarna till at köpa de små catechismi läreböcher för sina barn och hålla dem till at lära läsa i book.

IV. Pastores skola och effter Recessen och deras embetes.

plicht allwarligen förmana föräldrarna, at de flitigt hålla sina barn till catechismi läran. Finnas föräldrarna motvillige der uthinnan och tröge, skole de effter recessen hållas ifrån sacramentet.

V. Capellanerne och Diaconi vthi Halland och Elffvesyssel skola icke allenast i kyrkiorne, vthan och, när lägenheten sigh så begiffuer, hemma i husen lära vngdomen läsa, dem flitteligen förhöra och om retta förståndet i sin christendoms lära vnderwijsa. Finnes bemelte diaconi här vthinnan eller och i andre sine embetes syslor tröge och försummeliga schola de effter een och annar förmaning och åthwarning afsättias ifrån sitt embete.

VI. Ingen schall tillåtas komma till Herrans Nattward, Trolofning, lysning eller vigsell, för ähn Brudgumen och bruden, kunna [sina] Christendoms stycher i Lutheri Catechismo, med des nöd- torfftige förklaring författade. Sker annorlunda, vare pastor der- före förpliktat at svara och contrahentes hålla uppe, til des the sådant lärdt haffva. Här om schall ransakas in Visitatione classica. När Præpositus der hörer Catechismi öfning, at han derom weta wittna.

VII. Præsterne skole och i rettan tijdh i deras egne huus bliffva tillsagde om siukas besökelse, barnedoop, echtenschaps lysning, bruwigel, liiks begraffningar och annat. Och schall ingen trolofning hållas eller förrettas uthan den samme scheer i Pres- tens närwaro.

VIII. Barnedoop schola icke upsitutas för fadrar schull, icke heller schal någon tillstädias at låta först döpa barnet och sedan biuda fadrar, när hustron går i kyrchio, vthan förretta hela döpelsens acht med sine fulkomblige ceremonier (extra casum necessitatis) strax effter den naturlige födelsen. Hoo annorlunda giör, böte till consistorii dispensation och wijdare uthdeelning — 10 Dr smt.

IX. På wiinhåls penningar och spannemåhl schall book hål- las, spannemålen försichteligen sällias (der icke pastores sielff- willigen sigh såådant påtaga) och derfore wiin köpas med vis antechning i kiörkioverdernas rechningh, som schall öfverses och gillas wid prosteting.

X. Ingen som icke är lagligen kallat och Ordinerat, admitteras til att predicha i någon försambling, för än han haffr loff aff superintendenten. Hoo annorlunda giör, straffes effter Kyrchio-

Ordningen, cap. 65 fol. 68, och schall eij heller någon uthan wichtig orsaak begära loff at predicha eller bliffva ordenerat, för ähn han effter recessen haffver vpfylt sine 25 Åhr.

XI. The unge studerande personer vthi Halland och Elffsyssell, som här effter adspirera till något embete i Ministerio Ecclesiastico scholla först sikh här vthi Gymnasio Gothoburgensi instella och åth minstone en gång sub præsidio haffva disputation i Philosophia och en gång i Theologia.

XII. Pastores skola sikh beflitta i prostens närware, at beschedelige och dugelige kyrchiowerder och sexmän vthwällias och forordnas i församblingerna. De samma schola wara kiörkiöherdens medhielpare i alle sochnestemmer och conventer, effter Privil. 23 Punct: Ransaka huru hwar och een sikh förhåller i Läran och Sacramenternis bruuk, och huru hvar huushåld sit leffwerne steller; om de hålla böhn affton och morgon.

XIII. Desse schola och draga omwårdnaden om kiörkiors och prästegårders bygningh och widh macht hållande, haffva kyrchiornes egendom i god förwaring, at icke något deraf förmindshas eller förderfwas. [Til hvars förekommande?] altiit schall hållas huuse siun effter Pastoris dödh och haffwas wisse kyrchioböcker med Richtig inventariis och antechningar på bygninger, så i kyrchian, som Prästegården. Kyrchiord. Fol: 48.

XIV. Och på det sådant destе beqvemligere må kunna förrettas, synes nödigt, at præpositus tillijka med pastore och kyrchiowerderna vthseer af församblingen een dugelig man till at wara byggmästere, hvilchen kunde haffva inseande, huru kyrkiones samt prestegårdens bygninger widh macht hållas och när någon brist kan wara på färde, derom tjidigt påminna, at hvad som är af nödene, antingen aff nyo vpretta, widh macht hålla eller reparera, måtte tillbörligen i acht tagas och färdigh göras.

XV. Desse kyrkiowerder med sexmännerna skola ochså haffva noga upseande med tienden att dermed riktigt och retrådeligen ongåås, [enligt] Kongl. Maj:tz placat och tijonde orningen.

XVI. Diaconi eller klåchare schola i alla församlingar affton och morgon klämpta eller ringa till bönen, så [som] mehredeels annorstädes brukeligit är.

XVII. Den stadga som giordes på Rigsdagen i Stocholm anno 1652 in conventu Episcoporum et ministerij om fattige preste-

enkiors hielp och uppehälle, schall tagas i acht och effterkommas.

XVIII. Om någon brudh går med uthslaget håhr och krono och är tillförne aff sin brudgumme besoffven, den samme schall böta till capitels widare vthdeelningh 6 Dr smt, hvilcha pastor loci schall vthfodra, för ähn hon fåhr loff intagas i kiörchio.

XIX. Inga bröllop eller annor giästabodh måge hållas emot högtidesdagar. Den der emoot handlar, böte 10 Dr Smt.

XX. Ingen pastor eller verbi minister schall befatta sigh med en eller andan, som kommer ifrån andra församblingar, vthan han haffver fuldkommeligit beviis af pastore, der ifrån han kommer. Och derföre när någon fremmande mans eller qvinnos person antingen i någon stadz eller landz församblinger ankommer at sökiaienst eller elliest sigh der nedsettia, schall den samma sigh och sit beviis för *ordinario ministerio* först inställa och presentera och ingenlunda för till absolution eller Herrens Natvardt admitteras. Iche heller schola the gifva någon tiggare breff, vthan deruthinnan retta sigh effter Tiggiaresordningen.

XXI. Om någre ringa saker i provincien Hallands eller Elffsyssels af någon ringa hendelse råka förefalla, hvar uthinnan en eller annan tycher sigh för när schedt wara, må prästen dem icke strax [förkunna från predicestolen] eller effter någors obetenchte begäran någon [bortrivet]. Vid. Recess. lib. 1 cap. 2, Art. 22.

XXII. I församblingerna vthi provincien och Elffsyssell schall ske alltidh förmaningh till föräldrar och huusfäder, at the låta sin barn och tienestefolch flitigt komma till kyrchian och effter Gudstienstens förrettande ställa sigh på gången i kyrchian, til at förhöras, hwadh the aff predichan haffva lärdt och fattat, hvilchet Pastor schall Oförsummeligen i acht taga, och widh macht hålla.

XXIII. Vthi städerne der sammestädes schall i dagelige bönestunderne föreläsas morgonbönen aff Lutheri catechismo och Oratio dominica, sedan läsas et caput aff Bibliis, begynnandes aff initio Vet. Test. med een kort summa och sluttes så medh litanien, oratione dominica, benedictione och een vers aff någon psalm.

Ericus Brunnius
Gothoburg

Kalmar superintendentia.

KB. v. Engeströmska saml. B x 1 44: § 97 till slut; det övriga från UUB K 23. Jfr not i slutet. Överensstämma i flertalet delar tydligt, ja i många §§ mer eller mindre ordagrant med av Petrus Jonæ Angermannus (1595–1630 biskop i Växjö) 1619 utfärdade stadganden, som efter ett i Skirö förs., Växjö stift, då förvarat ex. äro tryckta i Wallquists Eccl. saml. II s. 577–615. Torde ej vara omnämnda i litteraturen. I vissa delar äro de tydligt påverkade av Nova ordinantia, som har sina rötter i sydvästra Tyskland.

Korte Regler Vthdragne aff Kiyrekio Ordningen, Prästerskapet till vnder wijsningh och rättelse vthj theres Embete,
De vocatione Ministrorum,

1. Ingen Scholeperson, thet ware sikh dieckne eller Student skall komma till Präste Embetet, och thet altsammans, eller någon deel thet att bruka, förr än han Examen eller förhöringen vndergått och vthstått, Sampt och een Lagligh kallelse bekommit hafwer,

2. Och ändoch någor woro ther till kallat *Examinerad* och förhördh, skall han lijkväll ey taga thet före, förr än han openbarligen i Församlingen genom henders påläggande och böön till Gudh theruthinnan är *Confirmerat* och stadhfest. Hwaroppå han sedan hafwa skall af Superintendente ordinationis suæ testimonium,

3. Förty mädan then *Helige* Ande, uthan hwilcken thetta Embetet ingalunda väll vthrättes kan, plägar genom sådanna medell gifwin warda, hafwer och alt ifrå Apostlarnes tijdh uthj Christenheten här medh så pläga tillgå, wore thet een stoor öfwerdådighet och dårachtighet, hwar nu någor wille sådant förachta och bespotta.

4. Men hwar så wore, att någon sikh her emoot fördristar till att bruka, antingen altsammans eller någon deel af Präste embetet, och är doch ther till hwarken kallader eller effter Kiyrekio ordningens förskrefne sätt af Superintendente ordinerat: then samma skall effter Schole rätt straffat warda, sittia i stock, mista huden och sedan förwijsas af Stifftet,

5. The Präster som igenom olagligh medell, thet ware sikh mutor, vnderhandlingar genom Politiske Personer, Lyffte och tillsäyelser om någon tillgiffth på sedhwanligh och plichtigh Präste-

ränta, eller hwadh som helst een *Simoniae Species* thet wara kan, willia sigh inträngia i någon församblingh, skole när the her medh beslagne och ofwertygade warda, af dienst ifrån Präste embetet, och såsom owärdige förskiuas, emedan ingen frucht af theres dienst uthj församlingen är till att förmoda, förr än the sigh rätta och bättra,

6. Förty sådanna *Simonici* öfwerträda icke allenest H: Kongl. M:ts försäkringh och begå *Crimen læsæ majestatis*, vthan och iembwäll förachta ministerij och Församlingenes samtyckio, Laga korelse och kallelse, Såsom och afhenda sine *Successoribus* theres Christeliga och tillbörliga oppehälle hwilket ingalunda kan eller böör lijdas och till städias

7. Och ändoch Ridderskapet och Adelen hafwa vthj sina *Privilegier* bekommit *Jus Patronatus* till att wällia Kyrkioherdar vthj the Prästegieldh och Sochner the boandes äro; Så att ingen Präst mann på them trängias skall, emoot theres samtyckio och goda willie:

8. Doch lijkwäll böör een rätt sinnigh Predikant icke allena *nudis eorum Suffragijs reqviescere*, vthan och till kallelse hafwa ministerij och the andre förnemblige ledemoters *consensum* som i thenne giäldh boendes äro, hwar annorlunda skeer kunde esomofftast många olärde lätt färdige och ostadige hycklare, skrymptere och drinckare, ordineras och till Kyrkioherdar vthj Församlingerne, icke uthan åhörarens högsta förderf och stooran Siälawåda,

9. Skola förtenskull sådanna *Cursores* och Löpare, och alldra mäst hafwa till straff och påminnelse, att ingen *Solennis investitura* och prydeligh insättielse till theres *pastoratum* skall them hwarken af *Superintendente Præposito*, eller någor annor hederligh Präst mann wederfaras, vthan the måga sigh sielfwa allena neesligen och snöpligen *inducera* och insättia,

10. Men then som förbijder een laglig kallelse och blifwer legittime ordinerat till Kyrkioherde öfwer een Sochn, Honom skall antingen *Superintendens* sielf *Solenni investitura* insättia eller och gifwa honom inställe breef till *Præpositum*, lydandes att een sådan person är ordenteligen kallat, proberat och *Confirmerat* till Präste embetet och öfwer sådanna Sochn till Kyrkioherde förskickat,

11. Samma inställe breef skall Præpositus på een Söndagh eller annan Hellgedagh oppenbarligen för hela församlingen opläsa, och ther brede wedh, hafwa en kort förmaningh till folcket, om ministerij behof, att thet är af Gudj, om Predicanternas ämbete, Hwadh them effter Guds ordh giöra böör, och ytterst att åhorarna bewijsa sinom Pastorij all tillbörligh hörsamheet och lydno, vthgiörandes honom till uppehälle all then deel som the effter skiäligheet och lijka plichtige äro,

12. Sedan föllier tå ipsa investitura och insättielse hwilken så böör tillgåå som föllier 1. Siunges Nu bidie wij then *Helge And.* 2. Fader vår, och een böön om Prediko Embetet, 3. Confirmatio och stadhfästelsen, 4. Votum in Specie accommodatum ad futurum Pastorem. 5. Impositio Manuum cum benedictione, Herren wällsigne tigh: Och tå uthj Præpositi Närwaro skall kyrkiones och Prästegårdens Inventarium granneliga räknas och Pastorij medh Nerwarande witne j hender lefwereras effter som kyrkioordningen fol: 10. 69. f 1.

13. När nu Prästerna så lagligen och hederligen till Kyrkioherdar uthj een församlingh ordinerade och insatte äro, skall them icke tillstådt och effterlätit blifwa att lättferdeliga förbyta sigh ifrån thet eena giellet, och till thet andra, tredie och fierde, som offta medh ministerij olijdeliga förkleningh och församlingernes stoora skada och förargelse skee plägar.

14. Ty sådana handell hafwer thet anseende att then som så lätteligen öfwer gifwa sin ombetrodde Församlingh och så redobogen är, till att om skiffa giäll och byta, han söker ther medh icke thet Christo tillhörer, och folken kan wara nyttigast, vthan heller sin egen fördeel allena, hwilka icke rette herdar äro, vthan legoherdar och vlfwar, giöra thet man sällan lijda plägar,

15. Therföre skall hwar och en Prästmann blifwa stadigh och fast uthj sin kallelse och wedh then församlingh han först tillkallat och förordnat är in till dhess han för synnerlige orsaker och märkelige andre skiähl af Superintendentente och Capitulo kan blifwa kallat till något annat rum, willkor och lägenheet,

16. När nu någor Präst som Sochn hafwer, warder beswärat medh siukdom, ållderdom Armodh eller hwadh thet kan wara förbrister, så att han icke länger förmår besittia sitt giäldh, tå skall

han icke löpa ther ifrån eller stjäla sigh hemligen bort, vthan skall sin Superintendenti och Sochnemännerna säya till i rätten tijdh, på thet the måge föreweta sigh i tijdh een annan,

17. Hwilken elliest öfvergifwer, förlöper eller stjähl sigh bort ifrån sin ombetrodde Församblingh, thet ware sigh yngre eller äldre Prästman, han skall alldrigh någon tijdh wara betrodd om Prästeembetet eller Giäldh, vthan så kan henda att han sigh rätteligen medh tiden besinnar och bättrar,

18. Ther och någon Prästmann blifwer genom döden kallat ifrån sin församlingh och giället blifwer leedigt, så skall Præpositus, när Superintendens icke sielf kan komma tillstädes, sigh tijt begifwa, och sin döde medh broder, vthj the andre haredz brödernas och hela Församblingens närwaro hederligen och Christeligen begrafwa,

19. Sedan skall han flijteligen förmana Ahörerna som i thet Prästegiället boandes äre att the medh alfwarsamheet och innerligh böön fly till Gudh som Sädenes herre är, at han them åter igen medh een trogen Predikant och Lärare framdeles nådeligen försörja will,

20. I lijka mätto skall han them, och ther om troligen förmana och påminna, att the PrästeEnkian medan honn sin annum gratiæ hafwer, theres sedhwanlige Prästeränta i rätten tijdh vthgiöra och vthgifwa, och henne them i inga mätto försnilla, kommandes ihogh, att hon skall både försörja Cappellanen som Gudz tiensten oppehåller, och swara till vth lagorna som på thet åhret för giället böör vthgåå

21. Och på thet Enkian sitt Nådeåhr kan oqwaldh och oanfächtat niuta och behålla skall medh Successionis vocatione ingalunda finnas förhastigt, vthan skall när honn sielf så begiärrar. blifwa stilla sittandes i Prästegården åhret omkringh, och när hon är Gudhfruchtigh, och till Echtenskapet ytterligare beqwemligh skall medh all möyeligh flijt ther uppå arbetas, at honn effter sin Sorgetijdh, åter medh een skickeligh Prästman må för sorgdh blifwa som både kan förstå Församblingen och Enkian, Sampt theres Faderlösa barn medh sigh framhielpa,

22. Then Präst som löper i otijdh till Capitulum politicos eller andra effter the giäll som leedige blefne äro, förr än then döde Prästmannen som giället tillförene besittit hafwer, är

begrafwen, eller i Iorden wäll källder blifwen, skall snöpligen afwijssas och till then lägenheeten ingalunda komma,

23. Förty sådanna Cursores gifwa calumniatoribus ansam till att kleena, förtala, och wanwörda Predikoembetet, förefiwandes och spotzskeligen talandes, att then prästen löper och trachtar effter then andres brödh och lägenheet. Lijka som diefwulen står effter att fånga Menniskiors Siälär,

De Sacellanis et eorum vocatione ac Salario,

24. Ingen Pastor loci eller Präste Enkia effter sins Mans dödh skall hafwa Loff eller macht uthan Superintendentis och Capituli consensu, till att taga eller wällia sigh Cappelan, hwar them hälst synes effter theas egen goda tyckio, icke heller till att giöra medh någon föreeningh om Prästgiäldens förbytningh fast thet wore sigh Fadren och Sonen sigh emillan

25. Ty ther igenom kunde lätteligen blifwa af ministerio verbi en Mercatus eller kiöpslagningh, och then Pastor som till giället framdeles komma kunde, af sådanna fördeelningh lätteligen beswärat och betungat blifwa,

26. Hafwer förtensskull Superintendens med Capitulo macht och wäldh sådanna förljknings och giäldz förbytningh medh tillbörligh Jnspection och straff revocera, och ryggia, och sättia till Cappellan hvem them bäst synes kan wara tienligen, på thet att alt kan ordenteligen och skickeligen tillgå i församlingen,

27. Belangandes Cappellanens rätta och wissa löhn som Pastor loci them åhrligen gifwa skall, brede wijdh theres kost, säng och annat behör, skall wara Penningar — 6 Daler Skoor — 4 paar och 2 skiortor, doch skall Pastor loci ther brede wijdh fljiteligen förmana Åhörarna att the och hielpa Cappellannerna, på thet the teste better kunde behäldne blifwa,

28. Men the som medh Pastoris Samtyckio, och therföre att the uthj Ehtenskap lefwa hålla sigh sin egen kost, skola brede wijdh theres lön förbemälta hafwa sigh till oppehälle när Åhrsens tijdh godh är Spannemåhl — 12 tunnor tredingen Rogh och twedeclar kornn, vthj hårdan tijdh Spannemåhl — 6 tunnor och för the andra 6 tunnor Penningar 6 Daler.

De officio et potestate legitimè vocati Ecclesiae Ministriac primum de prædicatione verbi,

29. Att lärarena troliga giöra sitt ombetrodda Prästekall och flijteligen Ransaka then *Heliga* skriff, och studera till sina Predikningar, så att the them icke qvod libitice framstella, eller och elliest nuda verba absque Spiritu, uthaf dhe förswenskade Postiller sinom Åhörarenom föreläsa, vthan them Ordenteligen både medh paraphrasi och Locis Communibus disponera fördeela, och på een klocketimma alldrahögst altijd så vthföra, att församlingen ther af kan hafwa lärdom tröst och förmaningh,

30. Och på thet the sådant theste bättre förrätta kunne, skola the brede wijdh Biblien och een eller högst twennè Postiller hafwa, så myckit som lägenheeten tillsäya kan, förskaffa sikh goda Theologiska böcker, som then helga Schriff vthtryckeligen vthtolka och förklara, och elliest wåra troos Articklar innehålla och författa, som äro paraphrases Osiandri Supra tota Biblia, Compendium Herbrandi, Margarita Theologica, Loci Theologici Haffenrafferi

31. När the sikh medh sådanna nödige böcker uthj sitt embete försörgdt hafwa, kunna the altijdh thes redebognare wara till att swara, när the in Synodis eller visitationibus om Articulis fidei tillfrågade blifwa och therföre beskedh och redo giöra skola, så och elliest pro concione vthlägningh och förklaringh för sinom åhörarom någon troones Artickel ther the altijdh skole förplichtade warda, när som helst Texten synes thet medgifwa,

32. The skola och ther hoos alfwarligen förmana theres åhörare till Sabbath rätta bruk, så att the honom effter Gudz budh flijteligen och troligen hålla och hellga, icke förachta thess Predikan eller Gudz ordh, vthan hålla thet heligt höra thet gerna och lärat, på thet the her igenom troon och troones ändalycht som är Siälenes saligheet bekomma kunne,

33. Och synes alldrabäst wara att Allmoserna frambäras till Kyrkio alla på een dagh, om alla Hellgone tijdh, strax effter Säden är inburgen, och i ladan församblat, och tå skall Prästen medh heela Församlingen tillhopa tacka Gudh som Iordenes frucht och gröde så nådeligen gifwer och bewarar, Såsom och påminna them att sådanna theres Allmoser warda Gudj igen till ähra, tacksamheet, skenecte och gifne,

34. Effter thet att Allmosa giffit. och andra missskundsamma gierningar och höra till Sabbatzens rätte bruuk, helst medan en rätt sanskylligh lefwandes och werkandes troo måste altijdh genom kiärleeken wärka, och kan alldrigh wara Christeliga gierningar, som är hennes frucht föruthan, skola Prästerna her om fljiteligen offta och alfwarligen theres åhörare påminna och förmana, och här oppå drijwa, att så myckit möyeligt wara kan, sielfwa Allmosarna blifwa af hwarior mann kunnuga så som och Nampngifna,

35. Sedan på thet medh sådanna Colligerade Allmoser må redeligen och rättrådeligen tillgå, skall Pastor strax samma dagh effter Kyrkiotiensten hwars och eens Eleemosynam i Kyrkio werdernes och Sochnennes närwaro granneligen opskrifwa och antechna, Och vthj tree lijka deelar förbyta, then förste till Kyrkiones byggningh, 2. till dhe hwsarme och fattige och hosspitaler, Tredie deelen till gudh fruchtige Studenter, Deputera och förordna.

36. I lijka mätto skola the och afskaffa hoos Åhörerna thet som kan wara Sabbatzens rätta bruuk, och ordsens hörande till förhinder, Som äre alle onyttige och otijdige Lögerdags Giästebodh, Slätteröohl, Skäröohl, Tiäreöohl, Scoteöohl, ther folcket plägar dricka långt in oppå Söndags Natten, och sedan om Söndagen, antingen intet komma till kyrkio, eller om the än komma, sofwa the heela Predikanen bort, Item thet otijdiga Fiskerij som sombliga bruka ochristeligen om Sabbaten; Så och the slemma och förargelige Sabbatzresor som Allmogen tager sikh före, Ordsens hörande till itt fahrligit och skadeligit hinder,

37. The som sådanna Gästebodh hålla, och ther igenom både sielfwe försumma Predikan, och sijna gäster ther till förorsaka, skola bötha till Kyrkiones byggningh 1 daler och hwar gästen. — 1 mark. The som om Sabbaten i oträngde mähle, och utan laga hinder och förfall flyta och fahra, om bygden så att the inga städes komma till kyrkio, eller och elliest genom sitt fijskerij sin kyrkiogångh förhindra skola böta till kyrkiones bygnat åthminsto $\frac{1}{2}$ mark. Hwar gångh the ther medh beslagne warda,

38. Vppå Hellgedagarna skola Prästerna fljigtigt giöra sitt Prästekall och Embete och alleenest lysa och hålla them landzhelige som i kyrkioordningen antechnade äro, hwilken Prästman som

lyser eller Nempner uthaf Predike stohlen, någon af the aflagda hellgedagar, oandsedt att han än fölle på een Bönedagh i wekone, skall böta första resan — 2 daler Andra gången — 3 daler, tredie gången för oydna skull priveras frå sitt ämbete, ther om Præpositus ransaka och in Synodo räckenskap giöra skall.

39. Ther nu Församlingen är på Hellgedagarna kommen till sammans skola Prästerna siunga. Een svensk Psalm. 2. *Symbolum Nicenum* eller Lutherij, 3. *veni Sancte*, Effter Predikan ther inga Communicantes äre tillstädes, besluta the tå medh een Psalm collecta, *Benedicamus* och *Benedictione*, och altijdh achtandes thet som står i handbooken, att kyrkiotiensten på Söndagar, Helgd- och Bönedagar ändas medh förläna oss Gudh: om Söndagarna hålles medh kyrkiosångh antingen ther äro Commu[ni]cantes eller eij, som handbooken förmäler,

40. Medh Bönedagarna skola Pastores och itt flitigt in-seende hafwa, så att the ingalunda försummade warda, vthan altijdh så laga, att åthminsto een bönedagh skeer i hwario wecka, hwidh hwario kyrkia, icke allenest om Wintern och Sommeren, vthan och om Währen, och i Antijden tå folcket mäst behöfwer komma tillstädes att bedia Gudh om timmeligh och torfftigh wederleek, till att vthså sin Sädh, och henne sedan inberga,

41. The skola och medh itt Christeligit nijt the dagar som man kallar *Dies Rogationum* eller bönedagar eller Gänge-dagarna som äre *Dominica vocem Jucunditatis*, sampt medh Måndagen och Tijsdagen näst effter fölliande och tå så wäll som på alla weko och bönedagar bruka Litanien, opläsandes på Predikostohlen eller för Altaret siungas,

42. Och alldenstundh ther ligger macht oppå att åhörarena läsa sin *Cathechismum* och barna lärdommen, medh *Explicatione* Lutherij skola pastores om Söndagarna på Predikostohlen itt stycke ther af opläsa, och åter igen thet samma på bönedagarna oprepetera och sedan *pro concione* drijwa,

43. Och skola the ther medh icke för myckit hasta, eller hwar gångh tillijka förlängt stycke opläsa, vthan sigh alldeles så lämpa. att åhörarena allesammans och åtminstone the vnga hafwa lärdt the *Catechismi* stycker, som opläsne och förhandlade äro, förr än the något annat begynna,

Sedan på thet examen Catechismum theste richtigare och beskedeligare hållas kan, skola Pastores på hwar Söndagh och helgedag förr än kyrkiotiensten begynnes, taga sigh några wisse byiar och gårdar som tillförene ther om tillsagde och påminte äre till att Examinera, ställandes folcket fram för Altaret i heela församblingenes närwaro ther tå ofwerliudt opräckna skola hwadh the af vthlägningen lärdt hafwa,

44. Sedan skola the heela året igenom her medh så fort fara by ifrån by gård ifrån gårdh in till thess theres åhörare sin Catechismum medh Explicatione lärdt hafwa, och sådanna öfningh sedan alldrigh låta falla, vthan dageligen idkeligen och flijteligen wedh macht hålla,

45. The skola och så i lijka måtto förmana Hwssfäderna at een Person af gården till thet ringesta kommer till bönedags Predicanen, hwilken them som hemma äre, vnderwijsa skall, hwadh han i kyrkione lärdt hafwer,

46. Och then som så nacka styf är, at han sin lärefaders trogne förmaningh och sitt egit Siälegagn alldeles så förachtar och försummar, att ingen af gården kommer till kyrkio på the dagar som Predikan hålles, thet ware sigh Söndagar helgedagar eller Bönedagar, skall bonden eller hustrun effter som Sahligh och Höghl. i Áminnelse Konungh Carls Mandat förmäler, gifwa hwar för sigh — 2 öre, och för Legohionn 1 öre, så offta the Predikan försumma.

De administratione Sacramentorum

47. Pastores skola och gudheligen och wyrdeligenn medh dhe högwyrdige Sacramentorum Baptismi et altaris administration och utdelande omgåå, flijtheliga förhållandes sina åhörare att the ähre krafftige Saligheetannes medhell, genom hwilka och med hwilka Gudh tillbiuder, meddelar och förseglar i oss sina gudommeliga gåfvor, tron syndernas förlåtelse, rättfärdighet, och thet ewiga lifvet.

48. Dopet skal propter maiorem reverentiam altidh handlas i kyrkian fram på kyrkiogolfvet på en Söndagh, bönedagh eller annan helgedagh, i hella församblingenes åsyn och närwaro, som tå medh rätta böör wara tillstädes och i medell tidh skall hålla stijlla medh sängen, och folcket wachta sigh för alt fåfängt tall och buller

49. Ty ändoch döpelsen icke heller än andra gudomeliga handlingar, äro bundne vid någon vijss tidh uthan altidh, och på alla dagar [kan] gifven och undfången varda, lijckväll effter thett ähr sacramenterna till förährningh att många ähro tillstädes när en menniskia döpes, skall thet helst på then dagen ske när then christeliga församlingen ähr till hoopa.

50. Eliest följer och then nytto och gagn ther medh att hella församlingen får bättre höra och förnima hwadh thet hafver förhandhen och i så måtto påmint blifva om döpelsens krafft, wärkandhe och nytto, så och om thet the sielfwe uttlofvatt hafve i dopet.

51. The skola och förmana suos auditores att the sampt medh faddrarna och falla på knä, när fadher vår och tacsähjelsenn effter dopet öfver liudt upläsne varda, bevijsandes thermedh Gudi sin ödmiukhett och tacksäjelse som uthi sitt *Heliga Sacrament* krafftigh ähr, och sin *Heliga* Christeliga kyrkio altidh så nådeligen vidh macht håller och föröker.

52. Sammaledes skall och ministerium sikh ther om befljta, att folcket icke länge dröya medh barnsens dop, uthan när the ähro födde hijt till världenne, the thå oförsummeligen och så snart någon tidh miögeligt vara kan, hafva dhem fram till dopett till att födas på nytt till evinnerligitt lif

53. Hwar annorlunda sker, plägar igenom sådana skadheliga förtöfvan och försummelse, som offta för gästabodhz och annor fåfångheetz skull, företaghz then stora farligheeten ther af förorsakas att barnen medh församlingenes skadheliga förargelse blifva odöpte, genom döden hädhen rychte.

54. The föräldrar som af treskio, olydno och trätziheet emot predhiko ämbetet fördrijsta sikh här emott giöra och barnsens doop fördröija och försumma så att the råka förthen skull döo odhöpthe skulla undhergåå uppenbara skrift och kyrekioplicht: och thett döda barnett skall icke begrafvit blifva för än pastor hafver sikh hoos capitulum eller præpositum förfrågat; huru medh the olydige föräldrarnas kyrkiostraf tillgåå skall.

55. Om nödop skolla the och grundheliga undhervijsa sina ähörare, att ingen jordgumma eller någon annan skall dhrijsta sikh thet till att handla, medh mindre högsta nödhen tränger och ingen wån på barnsens lijf, så länge ähr till förmoda, att thet kundhe komma till kyrkio och ordhentheligen dhöpas.

56. Och skolla the här om och påminna them, att effter döpelsen ähr ett Sacrament, genom hvilket menniskian födhes på nytt, så kräfver thett naturen och egenskapen att hvar och en som thett anamma skall måsthe förrst vara fulkomligh föddher hijtt till verldhenne

57. Hvarförrer wijdh kyrkiostraf tillgiörandhes intet barn döpes medhan thett icke ännu aldeles framkommit ähr af modherlifvett, som fordhom hafver plägat ske, och kan skeep och händha en part vidskiepelige menniskior ännu ochristheligen giöra, uthan man skall förbijdh till thes the fulkomligen födhas fram ehuru och ther medh gåå kan antingen till lijfwet eller dhödhen.

58. När nu nödopet förhandlas skall, bör noga achtas att the requisita och stycker som till sielfva dopet höra blifva och tå brukadhe såsom ähro. först gement vatn uthi ett rent kiärell. 2 barnet gifwes namn 3 Christliga bööner och fadher vår upläses 4 effter Christi befallningh giuta vatn på barsens hufwud af jordegumman eller någon annan som tillstädhes ähr och skyckeligast ther till vara kan antingen man eller qvinno. 5 Säijes döpelse ordhen in nomine patris et filij et S: S: .6 giörs gudhi tacksägelse effter dopet medh sådanna ordasätt som theras förståndh kan bäst tillsäija

59. The skolla och så alvarsamligen förmana sina åhörare ther till att sigh beflijta om gudfru[c]htiga och ährliga faddrar, som vijttne ähre till theras barns doop, på thett att föräldrarna måga then förhoopningh hafva att the bådhe rätt bidia och för christi skull hoos gudh bönhörde blifva kunne, att han uthi sina Heliga sacramente kraffteligen värka ville

60. Therföre skolla the som sin barn vilja döpa låta ått minstone en dagh tillförenne gifva klockaren ther om tillkänna och theras bedna faddrar *honom* vetta låta på thett han sedhan theste bähltre kan pastorij loci ther om berätta och vijss beskedh giöra.

61. Ther nu någon ähr stadh uthi uppenbara last thet ware sigh mandråp, horerij, bojerij, otilbörligh ocker, lönligh trätta, haatt och afvundh, såsom och then ther sällan gåår till kyrkian, och herrans nattvard han han skall till gudfader och gudmoder ingalunda tagen varda eller af prästomen tillåtin blifva för än han uttlofvar och på begynt hafver rätta bättringh

62. Hvar och barsens föräldrar ähre och i sådanne fall stadde skall them icke heller uthan bätrings löffte och på begynelse tillstädjas vara tillstädes när thet dö[*pes*] effter såsom sådant oförlijekt ogärningz folck ähro gudi obehagelige sacramenterna till vanähro och församblingen till stor förargelse, ther af och theres fördömelse varder så mycket större.

63. The skolla och the[*ss*]lijkes medh allo flijtt och alfvar afskaffa then oordningen med döpelsen, att hon i oträngda måle och uthan alla hindher, och lagliga förfall administreras och förhandlas hema uthi husen, effter som en part oordninghz folck så väll präster som andra medh stor förargelse åffta pläga giöra.

64. Och ther några pastores för några adels personers och andra myndige folckz trägne begäran, så och för någre oförmödelige svagheett skull måste döpa barnet hemma så skole the fulkomligen effter handboken utföra allt thet som till barnsens doop och Christendom tillhörer oansedt att alla fadrarna icke (som föräldrarna kalla vilja) tå strax till städes ähre.

65. Hvar ahnorlunda sker, och barnet uthan exorcismo och andra *Requisitis* effter handbokens innehåld, allenast rätt döpes som hafver hoos mångom en stoor osedh varit plägher thett ochristlige och dårachtige tall ther af följa att barnet ähr allena döpt och icke christnat, eller och att doopet skall vijdare bekräftas och stadfästt vardha, hvilken synnes hafva en smack af the Anabaptisters villfarelse och böör ingalunda länger lijdas i gudz församblingh.

66. När nu barnet i förtalda fall hemma döpte ähre varda och i kyrkione framburne, hafver pastor med them på dopsens vägna intet mer att beställa, uthan allenast 1 gifva församblingen tillkänna att barnet ähr hemma döpt 2) och förkunnar barnsens Nampn 3) frågar faddrarne som kalladhe ähre om the villja vara vittne till barhnsens doop 4) läs then bönen o tu menlös lamb: 5 säger öfver barnett och them som tillstädes ähre vällsignelse orden upläser förmaninghen som i hand booken ähr stält till faddrarna.

67. Hvilken pastor i sådanna fall annorlunda med döpelsen handlar utthe lättandes någott som i handbokens innehåld och med rätto ther till höörer, eller och sielf uthan någon trånggh, hinder och laga förfall i sitt siälfvåld och therföre att han sedan så

stort kyrkiogåns öll giöra vill låther allena döpa sitt barn hemma och sedhan effter misbrucket framdhelles christna skall på någon tid priveras ifrån sitt ämbete och gifva ther öfver för sin trädskoo 3 daler androm till en varnagell.

De coena Domini

68. När Herrans nattvard skall uttdhelas, och Christi lekamen och blodh undher bhrödh och vin anammas thet vare sikh i kyrkian eller hemma i husett när the siuke besökias skolle prästerna sikh ther om på thett högsta beflijta att gudheligen vyrdeligen och achtsamligen ther medh handlat blifver.

69. Jnsticktelse orden skole the när uttskijftelsen skeer allena en gångh upräkna och uprecitera och icke flere lärandes folhett att christi ordningh insticktelse och befalningh samt med Elementerna giöra Sacramentet och icke ordsens upräcknelse allena therföre han offta af prästenom igen uprepterat vardher.

70. Jcke gifuer heller sådana Ordzens vprepetering Sacramentena någon krafft eller verkningh: Vtan trones stadigheet hos honom som thet anammar at han troor Christi ord och löffte och med sådana fasta troo vthi ätandet och drickande tilägnar sikh Christi wälgerningar, som han oss genom sin pijna och dödh förwerffuat hafuer, ther om wij dock vthi salmen siunga: Skall här någodt godt aff warda, skall man stå i Tronne hårda.

71. och på thet the Enfallige icke ther aff förargade blifua, at the öfwerlefne Elementer effter vtskijftelsen, åter hafuas til sina förra rum igen: skola Prästerna så mycket möjeligit vara kan, altijdh för[e]tta [=förveta] sikh, huileka och huru många the äre som wilia gå til Sacramentet, och icke lägga flere oblater på asken, eller låta meer wijn i kalken, än som the inter Communica[n]tes vtdela och vtskijfta kunna.

72. Sedan skola the flijteliga förmana them som wilia gå til herrans Natward at the sikh ther til gudheligen och wäl bereda, icke allenast medh fasto, nöchterhet och vthwertes tucht, vthan aldramest til then inwertes Menniskan, hungrandes och törstandes efter rettfärdigheten och syndernes förlåttelse med ånger för begångne synder, Leffuernes bättring, trones stadigheet på Frelsermannen Iesu Christi och Hans pijnos och dödz ihogkommelse och påminnelse.

73. I Synnerhet skolla the vara sina åhörare för then På-

weska skadeliga meningen och wantroo om opere operato, ther the fulkomligen föregiffua, Menniskan allena för, the gerningar skull, at han går fram til bordet, faller på knä, annammar brööd och wijn, håller med händerna i bordduken, skal komma till syndernas förlåtelse och saligh bliffua: hwarföre många vthwälia synnerliga tijder om åhret, och förnembligen Påska dagh til at gå til Sacramentet.

74. Sådant affguderij skall ministerium medh allo flijt i Rättan tijdh affskaffa, lärandes them som tilförenne sagt är Sacramentens rätta bruk, at thet Gudh til ähro, Christo til äminnelse, troon til styrckio, Synderna til förlåtelse, werdeligen bruka, och sådant giöra ju oftare ju bättre, wetandes at then sig känner af synden swår, han rätt til thetta bordet går.

75. De utilitate absolutionis Och på thet the al-mogen om sådana och andra nyttiga stycker som höra til Nattwardzens rätta bruk, thes bättre vnderwijsa kunne, skola the ofta af Predicostolen framstella en Locum Communem och lärdom om aflösningen: Hwad hon är, hwarföre hon skeer, och huad nytto och gagn hon med sigh hafuer, förmanandes them ther hos at när the wilia gå til herrans Natward, at the och al-tijdh i rättan tijdh komma fram för ministerio vnderwijsningh och aflösningh til at annamma.

76. Och skall sådant skee icke vnder Messan när troon siunges, hwilket är både Prästomen och församlingen til hinder och förargelse: vthan the som absolution och aflösning begära, skola gå fram antingen som lögerdagz afftonen, om the så när kyrckian boandes äre, eller bittida om Söndagz Morgonen, på thet the måga bliffua förhörda, och aflöste för än kyrckiotiensten begynnes.

77. Sielffwa aflösningen skola the icke widlyffteligen medh lång Predican: vthan kortteligen i frågowijs vthföra, 1:o fråga them om the sigh för arma syndare bekänna, och sådana sin synd ångra. 2:o Hwar vthaff the weta sig wara syndare. 3. Hwem som borttager theas synder. 4. om the throo Gudh om nådhe för Christi skull. 5. Om the sina troo, medh sanna bättringz frucht, goda gerningar, gudeligit och Christeligit lefuerne bewijsa wilia. 6. Om the troo stadeligen, at the anamma Christi lekamen och blodh vnder brödh och wijn effter hans Jnsticktelse. 7. Om the troo Prästens förlåtelse är för Christi skull Gudz förlåtelse. Huilke

frågor the *Speciatim* och hwar för sikh, så snart hon framställt ähr medh ett eller tu *Skrifftennes witenesbörd*, sådana på thet aldrakorttaste bewijsa.

78. The skola och granneliga ransaka, vthleta och förnimma, hwem som bör haffua loff til at gå fram til *Sacramentet* eller icke: ther och någre stodo tillbaka med *Pastoris* wanliga vthlagor, fogeligen *privatim* på minna och icke sedan fram wedh bordet, antingen sina *Prästeränta*, förargeligen vtkräfia, eller them elliest för andra saker skull snöpligen affwijsa. Men the som vthan *absolutionem* sticka sig fram til *Herrans Nattward*, skola när the ther medh beslagne warda, böta till kyrckian 2 *mark* och på någon tijdh settias ifrån *Sacramentet*, in til thess the san bättring vtlofua och bewijsa

79. *Exemplum Pastoris*. Och all den stund *Pastorum* egne Exempel myckiet förmå hos then menige Man, skola the troligen hålla theras hustrur barn och husfolk ther til at the flijteligen gå til kyrckio, så wäl bönedagar som Söndagar och andra helgedagar, offta wäl bruka thet högwerdiga *Sacramentet* idkeligen i huset öfua them i *Catechismi partibus* och thes Förklarning, och dageligen hålla Morgon och Afftonbön widh macht, på thet the ther medh kunna theste mera vpwäckia och beweka åhörerna thet samma at giöra.

80. *Pastores* som hafua *Cappellaner* skola androm till Exempel och vpwäckelser, och så sielfuer medh alt sitt Hwsfolk, samptligen medh andra församblingennes *Ledamoter*, gå fram till *Absolution* och aflösningh, på the tijder när the wilia gå til *Sacramentet*, och sedan låta sikh medh androm af *Comministro* berätta

81. Hwilken *Prästman* som sikh här utinnan försummeligen ställer, och sit embete icke flijteligen och troligen förrättar, vthan färdas af *Sochne* bort långwäga, och ingen förskaffer i sin stadh, som tienstena både i *Kyrekione* och i *Sochnene* vppehåller, eller elliest hema stadder, sitt kall och embete ringa a[c]htar, skal för huar *Predican*, han vthan laga *Förfall*, försummar och låter *Almogen* gå fåfängt til kyrckio giffua in *publicum usum* — 2 *Daler* och ther han oftare medh sådana försummelse befunnen warder, priveras ifrå sitt embete: håller han och sitt husfolk ifrå *Bönedagz Predikningh*, så at tuå personer åt minstone icke

komma af Prästegården til kyrckio /: ther the vthan laga förfall och hinder äre :/ skall han böta til kyrkiones bygning för hurstru 1 mark: för barn eller legohion $\frac{1}{2}$ mark. [I marginalen står mitt för denna §: Prästen skall böta om han försummar bönedagar].

82. Thetta samma skal och wara sagdt om Cappellanerna ther några försummelse finnes hos them, så at the icke achta på the stunder som the medh vthi församblingene predika skola, eller ock elliest, motwilleligen och olydachteligen förhålla sigh emot Pastorem Loci, wiliandes alt göra effter sitt hufud: skola för huar Predikan som kyrckioherden lyst hafuer, och the försumma, så at Folcket kommer fåfängt tilsammans, mista 1 Daler af sin lön, och ther the med sådana försummelse offtare igen komma: Skola the priveras ifrån sitt embete, här om skal Præpositus in Speciali visitatione flijteligen ransaka, böte peningar vpkräffia och in Synodo anniversaria ther före godh redo och räkenskap göra,

De desponsationibus & Nuptiis.

§. 83. *Troloffningar.* Endoch the troloffningar som skee hema, räknas förgilt, när som the skee effter som Sweriges Lagh förmåla: lickwäl synes thet rådeligit wara, at the som achta begiffua sigh i ächtenskap, troloffua sigh i Kyrckian i Gudz församblingz närwaro, och giffua sinom Kyrckioherde 14 dagar tilkänna för än thet skeer, på thet han kan hafua theste bättre tilfälle til at förspöria sigh om alla Omstendigheter thet ware sigh medh skyldskap, okände personer, eller huad som helst förhinder på färde kunna wara.

§. 84. *Bröllopsz stempna.* Och förr än *Pastor* them någon troloffning tilstädier skal han förweta sigh om theras bröllopsz stempna, Så at han han tager lyffte för them at the icke öfuer itt Fierdingz år til thet högsta ther medh fördröja, effter mycken oreda medh sådana drögmål plägar skee. Huar the sådant lyffte icke ingå wilia hafuer tå *Pastor* med theras troloffning inthet at beställa.

§. 85. Hwar the sådan sine egne troloffningar ryggia wilia skal them ingalunda tillåtit bliffua göra thet hema för sigh sielffua, oansedt *Pastor* ther vtöfuer icke warit hafuer, vthan the skola citeras til *Capitulum*, och ther förnimma om *divortium* blifuer tillåtit eller icke.

§. 86. hwilcken Prästman som fördristar sikh någon trolofning *in scio Superintendente* och *Capitulo*, hemligen åtskilja skal therföre gifua *in publicum usum*, så mycket som then skyldige troobryterskan vtgiffua bör, och ther utöfuer *Citeras* til *Capit[u]lum* och swara til sådana sin dristighet och olydna,

§. 87. Effter thet at Ehtenskapet är en Herrans Ordningh, och bör ibland allom ährligen hållas, skola Prästerna och ther på hafua granno acht, at med bröllopsz handlingar skickeligen tilgår, både medh laga lysningar 3 Söndagar åslagh, effter Sweriges lagh, och Kyrckioordningen; och at alla brudewigningar, skee vthi Kyrckian framme på Kyrckiogolffuet, eller in för altaret, som somblige städes sedher är, och vthi hela församblingenes åsyn och närwaro.

§. 88. Förty i så måtto kunna the icke allenast witna om thet som sker med the unga personers ähtenskap, vthan och jämwäl förnimma huru och the som i ähtenskap äre, och sikh tijt achta begiffua, ther vthi gudeligen leffua, Såsom och ährligen och Christeligen ther vthi döo.

§. 89. *Ingen tage til sikh sin fästemo Saklöst.* Ingen skal heller tilstادت warda, at taga sin troloffuade fästequina hem i gården til sig, förrän the lagligen vthi Kyrckionne tilsammans wijgde äre, medan stor oreda ther af fölia plägar, Så at när the en lijten tijdh hafua warit tilsammans, få the leeda wed huart annan, och wilia sin trolofning rygia. Men ther hushållet icke något drögsmål lijda kan, må Pastor effter laga lysningh och trolofningh medh wijgningen fara fort, och göra sedan gästebodh när the wilia, doch vthan all fästningz och wijgningz igen vrepetering, Så och bruka Predican och brudeprångh.

§. 90. *then som tager sin fästequinna til sikh för wijgzlen.* hoo, som helst elliest af motwillighet och olydno emot *ministerium* tager sin trolofuade hustru hem til sikh, för än the wijgde äro, och begynner sitt ähtenskap med otucht, och otijdige Sängelagh, skall thetta ingalunda saklös göra, vtan böte åt minstone 2 d:r ther han sikh strax rättar och bättrar; Men härdar han alt framgent vthi sitt förargelige lefuerne, thet ena åhret effter thet andra: tå skall han settias ifrån *Sacramentet*, slutes ifrån fadderskap, och alla hederliga Embether vthi bröllopsz handlingar, barnsööl, och andre loflige Samquem, in til thes han sitt ähtenskap med laga wijgning och Kyrckiones wälsignelse fullbordat hafuer,

§. 91. *Möoquellar.* och på thet här medh i alla måtto måtte theste skickeligare tilgå skola *Pastores* aldeles afskaffa the skadelige Möqwellar som i bröllopsz Samquemmer med stor förargelse hållas pläga. Sampt och the lätferdige höge Springesängier i brudehuset, ther igenom många hafua sprungit sigh ifrå halsen, och ther som folket långwäga kommit är, skal them allena en måltijdh tilredt warda, och strax sedan hon hålen är, maten i rättan tijdh vphemptas,

§. 92. *Brudebång om lögerdagen förbiudes.* Ty skal them och icke tilstادت wara något brudebång driffua om lögerdagzafftonen, antingen til at kläda bruden i sin hela brudaskrud, eller och medh något prång föra henne i brudahws, vthan hon skal til en liten åtskillnat ifrå andra pijgor hafua itt Pärleladh eller Ströningeladh på huffwudet, Sampt några fåå kedior vppå sigh, och sedan gå och tiena och icke sittia til bordz.

§. 93. *NB. De som komma druckne til Kyrckian.* The som thenna Christeliga ordningen förachta wilia, sittianandes hela Söndagz Natten och drickia, och sedan inkomma til Kyrckian drukna och fulla, skola böta til Kyrckionnes bygnat och allmenneligh bruk hwar och en brudeman för sigh 1 *mark* och sedan then som gästebådih håller och öllet vpptappa låter 1 d. Men Brudh och Brudgumme skola hafua then Nesan, at the skola stå i wapnhuset, medan thet predikas och intet wijgde bliffua för än Kyrkiotiensten ändat är,

§. 94. *Brudeprydningh.* Medh brudeprydning skola och *Pastores* ett flijtigt inseende hafua, at ther medh skickeligen, ährligen och ordenteligen tilgår, Så at the allena hafua Cronan vppå. när the wijas skola, som äre ährlige och oberychtade pijgor: Men Enkiör och the som vthi troloffningen sitt ächtenskap medh otijdigt sängelagh begynt hafua, skola hafua een dook och twenne krantz på huffwudet. Ther skökier komma til ächtenskap, skola the på sin hedersdagh hafua itt huffwudkläde, och ther til allena en krantz på huffwudet, hwar och någor är stadder i vppenbara last, han skal ingalunda aff Prästomen til bröllopsz Samquemder, till något hederligit embete, som är hoffreddare, Taleman brudtemia etc. tillåten warda.

§. 95. *Pæna Pastoris och brudsättans.* Hwilken Prästman som här vtöfuer icke håller handena, vthan tilåter huarior och

enom, antingen then sigh ährligen eller oährligen stält hafuer, at bepryda sigh som the sielffua wilia, utan försyn och åtskillnat, skal för huar gång han sigh försummar, giffua *in publicum usum* 1 d:r och brudsätten som bruden emot ordningen pryder skal och böta 1 d:r

§. 96. *Kronobrät 4d.* Hwar och någor Brudh stiäl sigh krona til oansedt hon är belägrat, och hafwande worden så at hon framdeles skyldig blifuer funen, skal brudgummen med brudena, för theras otuektighet lögn och bedrägerij skull, *publice deprecari*, och sedan böta til Kyrekiones och almenneligh bruk at minstone 4 d:r hwar om *Præpositus* i sitt Prosterij flijteligen ransaka skal. Ther och almogen begärar at, bruden effter gammal plägsedh ledas i Kyrekio, skal ingalunda skee samma Söndagen hon wijgdes, såssom somblige *Pastores* göra pläga, förändes henne vth genom then ena dören af Kyrekian, och taga henne in genom then andra mångom til förargelse vtan sådana intagelse skall skee om Måndagen ther brudemesso hållas, eller och näste Söndagen ther effter, huilken *Pastor* driste sig här emot göra, skal giffua *in publicum usum* 1 dhl:r

De Visitatione Ægrotorum.

[97] *Pastores* skola och flijtigt besökia sina åhörara vthi theras siukdom och krankhet, och icke allenast tå strax wara wederedhe när the kalladhe blifua, vthan the skola och elliest när them så är belägit, och med siukdomen lenge fördröyas, offta sökia till them okalladhe och sinienst tillbiudha. [98] Ty thetta ähr icke then ringeste deel af theras embete som them i församlingen bör vthretta, helst medan the siuke alldramest behöfua tröst och hwgsualelse, effter thet att synderna och yppa sigh i siellenna genom then lekamliga krankheetenna, och göra them siukom som oftast itt osäyeligit stort qwal och oroo.

[*Dhe siuka skola i tijdh besökias mädan the orka tala*]

[99] The skola och ofta herom förmana foleket att the i tijdh medhan then siuke kan någon redhe göra för sina Troos articular, hafua presten till honom: elliest ther målet är platt förfallit, kan then tiensten som presten på ordzens och sacramentzens wägna skall göra then siuka, intet komma honom till motto.

[10] Theslikest skola och the förtaga then falska meningh hos foleket att the tänckia siukdomen förökas, och then siuke thes.

snarare döo, när prästen hafuer waridt hos honom och giordt honom hans redha, och troliga vnderwijsa them, att när then siuke af presten besökt är, ehwad Gudhi teckes sedan göra *med* honom, antingen till lijf eller dödhen, kan han ther af hafua så myckit bättre moodh, och större förhopningh om lijf och lekamligh helsa, till hwjlkit sådana besökningar ofta hielpa plägar.

[101] Sammaledes skola the och lära sina åhörare, att hwar någor så brott warder tagen, att honom ingen redhe eller kyrkio-tienst kan vthi sin siukdom, förän han dör, giord wardha, skall icke för then skull wanhoppas eller förtwifla vthan hålla sikh med tronnes stadighet in till Jesu christi förskyllan och the ordh som han i sijn wälmacht af Euangelio hördt och lärdt hafuer, wetandes thenna Regel wara sann: *Non privatio, sed contemptus Sacramentorum damnat*: Så frampt han och i sin wälmågo saligheetennes medel icke förachtat hafuer.

[102] Hwar och then siuke alla sina lijfz dagar hafuer fördt itt ogudachtigt och öfuerdådigt lefuerne, skall presten, om han till honom kalladt blifuer, ingalunda förwägra honom sin tienst ey heller förtuifla om hans bättringh och saligheet, vthan i alla motto sig ther om winleggia, att han må ännu komma honom till en rett wederkennelse. Gifuer tå gud nådhenna att så skeer, och han ther med ödmiukeligha är begärandes Sacramentet, skall thet och honom effterlåtitt wardha.

[*Förmana the siuka, att the gifua Testamente.*]

[103] Pastores skola och när the then siuke besökia, förmana honom till att bewijsa sina troos frucht, och gifua något christeligit Testamente till the fatige, hwsarma, Siukestuger och annorstädz thet the menighe bästa kan afkomma, stadeligen troendes att sådant hafuer gudz bud och löfte *med* sikh.

NB Hwilken prestman som afsitter Sochnabodh när han kalladt blifuer, så frampt han ähr vthan laga förfall och hinder, och then siuke döör bort obesökter, första och andra reesa, när han med sådann försummelse befunnen wardher, böta till kyrkion 6 mr, och bidia thens dödas wårdnat och wener, samt hela församlingen som han förargat hafuer, om wenskap. Kommer han med sådana försummelse ofta igen *priveres* ifrå sitt embete. [Senare tillskrivet: Och tuert om igen, om ther någer så omild och ogudactigh woro, att han effter thens siukes tränctan och begäran, icke gör presten.

budh, och then siuke dör af försumelse obesökt, skall böta — 3 mr, om then døde war oskyll, men war han skyll, straffes till högre böte, efter som saken fins till mindre eller större.]

De Sepulturis.

I. Presterna skola sig och ther om beflijta, att med the dödhes begrafninghar kan ährligen och christeligen tillgå, vthi theras ombetrodde församblinger, och så mycket them står till görandhe, förhindra then stora oskickelighet med swalg och dryckenskap, som i Jordaferder gemenligen med stoor förargelse brukas pläga, som och förtaga then påweska wijdskepelighet och skadeliga wantroo som monge hafua, och ther lijk [äro] på ferdhe offta förstå låta.

Och medan stoor wijdskepelse hafuer i förtijdhen folgdth ther vthaf, att presterna när lijket skulle vthbäras vthur husett vpläsa öffuer thet en bön, thet the enfaldighe gambla hafua kallat wijga lijket; Skola the her efter ther med aldeles hafua fördragh, och öfuer lijket ingen bön hema vthi hwset upläsa, vthan elliest genom Gudz ord trösta then dödhas wener och efterlefuandar.

II. J lijka motto skola the vnderwijsa theras åhörara om the förnemligaste orsaker, hwarföre wij wåre dödhe begrafue och hwad tröst och hugsualelse wij emot döden hafua skolom, huilkitt bequemligast skee kan vthi lijkpredicningen, som presterna bör hafua när the dödhe begrafuas.

III: Och på thet the theste bätter sigh till sådana lijkpredikningar beredha kunna, skola the som sina dödha willia låta begrafua gifua pastori thet tillkenna åt minsto en dagh eller två tillförrenne, på thet han må hafua tijd, sig här vthinnan till att betenkia och bereedha.

IV. Hwar och the som lijket bära eller elliest i Jordaferden förargelige äre komma druchne, obeskedelighe och oskickelige fram till kyrkian, skall presten på then tijdhen theras dödha ingalundha begrafua, eller någon lijkpredicningh hålla, medhan ingen är så bequemligh till att höra; vthan låta sättia lijket inom kyrkiödören till en annor dagh, och tillsäya folckett wid kyrkioplicht och böte tillgörandes, att the nychter och skickelige framkomma, på thet the må wara bequemlige någon vnderwisningh, tröst och förmaningh af Gudz ord till att höra och anamma; och ther then dödhas efterlefdhe wener iu endeligen något Jordaöl bekosta willia, må thet skee sedan begrafningen ähr hållen och förrättat.

V. The barn som äre fullbordadhe, och i Moderlijfuet hafua haft lijf och docklikvel födhas dödhe, så och nyföde Barn, som för theras hastige afgangh skull icke hafua kunnet få döpelse, skole såsom andre christne menniskior medh wanlige christelige ceremonier begrafne blifua. Ty barnsens föräldrar, samt hela församlingen behöfua aldramest i sådanna fall vnderwijsningh, tröst och hugswalelse vthaf Gudz ordh. Men med Mördebarn, sielfspillinger, Gudz ordz och Sacramentzens försmädhare som döo bort vthan rett wederkennelse, och vppenbara missgerningz folck som få brådödth vthan all christeligh bekennelse, skall aldeles effter lagh och kyrekioordningen hållit blifua, så att the vthan alla begrafningz Ceremonier kastas bort i hästabaeken.

De Ecclesiastica poena et publica poenitentia.

VI. Presterna skola och ther med itt tillbörligit inseende hafua att kyrekio disciplin straff och plicht icke i theras församlingar förfaller, vthan flijteligen wid macht hållas, aldeles som i handbokenne och kyrekioordningen förmäles, vthan något anseende till personen, thet ware sigh antingen med *excommunicatione maiori* och banlysningh eller och *Excommunicatione minore* ther någom warder på någhon tijdh tillgörendhes efter som hans sak är till, kyrkian förbuden, och han vtheshlutes ifrån Gudz församlingz frijheeter.

[*Huru widt then Brotzlige och Banlyste må gå i kyrkio*]

[VII] Och skall thenna vtheshlutningh och förbod till att gå i kyrkian så förstås, att then brotzliga skall stå i wapnhusett, vthan för kyrekio dören, in till thes predieningen begynnes, och tå skall han hafua lof att stigha in om kyrekiodören så lenge predikningen och bönnerna hålles; Men så snart thet är endat och messan begynnes, skall han androm till warnagell, och sigh till påminnelse, åter stiga vthi wapnhuset, eller vthom kyrekiodörena, och ther blifua så lenge ståndandes in till thes hela församlingen vthgången ähr.

[*Huru länge missdodaren må wara banlyst.*]

[VIII] The som faldne ähre i vppenbara grofua laster och missgerningar som ähr: meneedh, mandråp, hoor, frendspildh, kätterij, bolerij, tijdhelag med fää, groft tiufwerij, skole förschrifne lydno *diSciplin* och agha vndergifne wara, så lenge the sin saak hos then werldzlige öfuerheeten lagligen vthfört och försont och *publ. poenitentiam* eller vppenbara scrifft vndergåt hafua.

[IX] Men the som för något obequemligit stycke äre komne i rykte skola allenast sättias ifrå sacramentet, in till thes the hafua sigh ther vthredt och lagligen gått sigh thet ifrå, ähr rychtet stort, och ther till någre, synnerlige indicia och kennemerckie, att then berychtade skyldigh ähr, skall kyrekian effter thetta förskrefna sätt honom förbudhin warda, in till thes han sin sag lagligen vthfördt hafuer.

NB. Simon Pauli, in 3 parte, Methodj fol. 226. Si factum aut peccatum notorium non est, non debet minister Ecclesie ququam excommunicare, nisi antea accusatum et convictum, et condemnatum in iudicio Ecclesie, consistorio, si quod est aut ministerio. Non enim Excommunicatio propter politici magistratus negligentiam qui consistoria deberet constituere, [omittenda est,] si nulum est consistorium. Diligenter igitur considerandum, quomodo peccata debeant argui, vide. Method. Simon: Pauli. [Jfr s. 103.]

Alla Menedare, mandråpara, hoorkarlar och horkånor kättara, frendspildare, tiufwar, och the som med tijdhelag befundne warda skola (: ther öffuerheeten them med lijfuet benåder:) förscrifuas och försendas till Capitulum, vppenbara scriff att vndergå. Och till wijdare wittnes bördh och vnderwijsningh skola the hafua med sig Lagläsarens eller Fougdens Zedell, om then werldzlige förlikningen, och pastoris Zedel om then bootferdigheet han hos them effter fallet förnummet och funnet hafuer. Elliest skola the wijdas hem igen intill thes the sigh sådanna wittnesbördh förskaffadt hafua.

Men Bolare och bolerskor, och the föräldrar som äre komne i skada för Barns dödh, skola, när the sin sak politicè försont hafua första gången the fallne äre, skickas till häradsprosten till att anamma vnderwijsning om thes feel och fall. Sedhan skola the intagas wid thes sochnakyrckior, effter thet sätt som i handbokenne förmäles. Hwar the oftare i sådann fall befundne wardhe, skola the för sitt scriftabrott och obotferdighets skulld försendas till Capitulum, vppenbara scriff till att vndergå.

[X] The som ohöfuelegit buller och oliud göra i kyrekionne, eller och på kyrekiegården och kyrekiowall, slås eller onyttigh mun bruka, skola när the sin sak politicè försont hafua, citeras till Capitulum till att anamma vnderwijsningh om thes förargelige handlingar, och skall med thes straff alfvarsamlingen Procederas

och handlas, aldeles som i kyrckioordningen i bokstafuen förmälas fol. 8 fac. 2.

Och på *thet* att otijdigt kyrkiebuller theste mera kunne förhindrat, afskaffat wardha, skole predicanterna, alfvarsamligen förmana Befalningz männerna sampt Ländzmän, fierdingzmän och andra, att the her effter hafua fördragh att göra bulder om vthgärdz vthkräfningar in på kyrkiegården, fast mindre ropa ther om i kyrckian, effter att sådan skickeligen skee kan på kyrckiowallen eller i kläckarestugan.

De vita et moribus Pastorum.

Effter presterna skola wara androm till rettelse så well *med* theras omgonge, som med predican och munligh lära; skola the altijd beflijta sikh om itt gott ostraffeligit lefuene. sådana som S. Paulus till sin läriunga Timotheum 1. Ep. 3. Tit. 1. bescrifuer, ther om och merkeligen förmäles i kyrckioordninghen fol. 6 fac. 2; Et 71. f. 2. Et 72. f. 2 all then stund then menige man är mestadels så till sinnes, att the mer retta sig efter gerningarna, som äre för ögonen, än efter ordet som the höra.

[*Om presters Ehtenskap*]

The prester som taga till ächta oärliga och beryctadhe menniskior, Adellsmans frillor och andra skiökior; såsom och the som wijgas wid någon änkia, och sitt Ehtenskap fullborda, medan hon ännu går hafuande *med* sin förra framlidne dödha mans barn, skola för sin lättferdigheet och otuchtighet skuld wara Sub Semestri privatione och sedan gifua in publ. usum pengar 4 daler. Men the som Ehtenskap med otijdigh sengalag begynna skola wara Sub 4drimestri privatione och gifua in publ. usum pengar 3 daler.

[*att the icke söla sikh i dryckenskap.*]

[1.] The prester som föra itt förargeligit lefwerne *med* dryckenskap, och icke efter förmaningar sikh bättra och retta, skole sättias både ifrå prest och geld och icke restitueras igen till sin förra eller någon annor lägenhet, med mindre the een sannferdigh bättringh effter några åars *probam* hafue låtit finna och *med* sielfue wercket bewijsa.

[*Förbiudes höferdige klädedrechter*]

2. Effter *thet* (: Gud bättra:) myckin förargelse skeer *med* förargelig klädhedrucht i alla stånd, af hwilket lösachtighet och alt ondt på hedniskt wijs förorsakas, *thet* Gud hootar sig hårdeli-

gen straffa willia. Esa. 3. Therfore skall presterskapet med all flijt warana theras åhörara för sådana förargelige och högferdige klädhedrächter.

3. Och på thet att Ministerij förmaningh må hos åhörarna i thetta fall mera krafft hafua och gella, skola lärarna *Sub poena privationis* efterkomma then merckelige förmaning som står i *ordinantia* fol. 71. f. 1. nemliga bruka sådana klädebonat, som theras prestaembete tienar, och fly then lättferdighet, som nu mycket finnes hos en part med piukmössor, hofmanshattar stora förargeliga skiortakrafwar, och annat sådant meera.

[4.] J lijka motto skola och *Rectores Scholarum Sub poena privationis officij* hafua höfwelig klädedrächt, och hålla vngdomen vthi skickeligheet och höfwelighet, och tijdheligen förtaga then stora lättferdighet som nu med vngdomen vthi scholan aldeles tager öffuerhanden.

The diechnar som sig ohöfweligen och högferdeligen emot troгна förmaninger vthi sin klädebonadt förehålla, och icke bruka sådant klädedrecht som theras dieckna stånd tienar, skola en gång eller två mista sina Sochnar, och ther the sig icke annars bättra willia, sedhan förwijsas af Scholan.

De praepositis et horum officio.

Medhan Gudh är ordningennes Gudh och will att all tingh skola ährliga och skickeliga tillgå, såsom vthi the heligas församlingar; Skola härads Prowasterna såsom Gudz ordningzmän och troгна tillsäyare, göra sitt ombetrodde prowaste kall, och ther om bekymbradhe wara, att i theras Contracts församblinger måtte och alle tingh ordenteligen och skickeligen tillgå.

Hwad theras prowastaembete belangar, står thet förnemligen i these effterföliande stycker 1. Att the en gång om året med en af presterna visitera församblingarna i sitt prosterij bådhe till att förhöra Catechismum, och elliest förnimma huru theras medbrödher sig vthi lärdom och lefuerne förehålla, huilken visitation sedan hållas skall vthi præpositi egen församblingh, vthi een eller tuenne af herradzbrödernes närwaro. Och ther præpositus hafuer Comministrum, skall han vnderstundom oförwarandes begifua sig nu till then ena, nu till then andra församblinghen i sitt prosterij, förnimmandes them i så måtto, huru och med huad flijt presterna drifua theras ombetrodda predico Embetet. 2. Effter thet monge finnes,

som obootferdeligen framherdha vthi sina synder, och icke äre ministerij helsosamma förmaningar lydige, skola præpositi när sådant, för them klagat blifuer, strax begifua sigh till then församblingh, och sådana obotferdige och hårdnackade menniskior med pastoris och heela församblingennes dom och samptyekie vthesluta vthur kyrkian effter S. Pauli förmaningh 1 cor 5. drifuer sielfue them vth ifrå edher som onde äre. Och ther församblingen här vthinnan icke något bijstånd göra will. vthan låta sådan oskickelighet sig behaga; skola the privera them med all kyrckiotienst, in till thes the sigh rätta och bättra. Medh församblingen förståås förnämligen kyrkionnes Sexmän, som ordett föra skola, giöra och låta för heela församblingenne, huar messofall skeer för theras försummelse och obijständh, vthi theras embete, skall huar thera böta — 3 mr, för än församblingen någon tjänst bekommer. J lijka motto skola the och beflijta sig, att ther någon willa eller oenighet i gemen vpkomme emellan pastorem och heela församblingen, att then och strax motte Componerat och stillat blifua. 3. At the ransaka om alla Capitels saker i sitt prosterij, them antekna och så myckit skee kan effter kyrckioordningen vthföra; och the andra som the icke kunne med till rätta komma sedan till Capitulum förschrifua. 4. Att the sättia them skrift, som till them försende warda, vnderwijsandes them i hela församblingennes närvaro, med all flijt och trooheet. 5. Att the årligen så framt the äro vthan laga förfall komm[e] till Synodum anniversariam, ther att förnimma hwad som förhandlat blifuer. Hwilket the sedan i theras egit prestemöte, sinom medbrödrom hema förkunna och förehålla skola, huilka prestamöte the och elliest hålla skola i sine prosterij, när Capituli bref om några wiktiga saker them till handa förskickadhe wardha, och skola the i sådana möte wachta sig för dryckenskap och all annor lättferdighet. 6. The skola och theslijkest i thet allmanneliga Synodo göra räkenskap för alla Capitels saker huru the i förledne år afhandladhe ähre och hwad the af brotzlige menniskior som hafua tagit scrift in publ. usum församblat hafua. 7. När någon af theras medbröder genom dödhen hädan kallas, skola the sig strax tijt begifua, sinom dödha medbroder ährligen begrafua, och aldeles ther så handla som tillförrenne in Regula 18 19 20 är förmäldt. 8. Att the och förnimma huru klockara stå theras klockara Embete före i alla motto, både med laga ringningh och allt annat; och serdeles

att then Ringningen *pro pace* ingalunda blifuer försummat, vthan alltid så wäl här i thetta Stichtet som annorstädes wijd macht hålles; Sedan ther klockarenar ähro olydighe emot pastorem, genstörtiga och försumelige, att the tå afsättia them ifrå theas klockare embete.

Och på *thet* att præpositi sådant theas kall kunne theste bättre och fljtiligare förrätta; Skola pastores wara theas *kallelse och stempning hörsamme och lydighe och then ingalunda försumma eller afsittia. Hwar och någon sig här vthinnan* olydachteligen och mootwilleligen steller, eller och elliest vthi andra stycker sig otillbörliga förhåller, skall *præpositus* hafua macht honom att priuera ifrå sitt embete, in till thes han hafuer waridt in Capitulo och sig *purgerat* och förklarar. *Elliest skola præpositi* till en lijten och ringa lön för theas omak och arbete hafua 3 mr af kyrekiones pengar hos then församblingh the visitera och 2 mr af them som the sättia vppenbara schriff, *thet* pastores skola vthkräfua för än *absolvendus* i församblingen intagen blifuer. Finnes och någon försummelse hos *præpositum* att han i föreschrifne punctar icke fljteligen och troligen effterkommer sitt prestakall och embete: skall han första och andra gången när han med någon försummelse beslagen warder, vthgifua itt penninga böte som in Synodo kan samptycht blifua, och hans skuld ähr stoor till. Men kommer han tridie gången igen, skall han *tegraderas* ifrå sitt prostakall och embete, och en annan sättias i staden igen som tienligare och fljteligare wara kan.

Soli Deo gloria

Amen¹⁾

¹⁾ Avskriften i KB v. Engestr. saml. B-X, 1, 44 har rubriken Någre korte Regler vthdragne aff kyrekio ordningen, presterskapet in Superintendentia Cælmarnensi till vnderwijsningh och rettelse, vthi theas Embete. De flesta olikheterna mellan detta exemplar och (den partiella) avskriften i UUB K23 gälla stavningen samt några oväsentliga ord här och där. I avtrycket från UUB har texten på några ställen ersatts av en där uppenbarligen bättre läsart i KB, varemot bristfälligheter i den senares §§ 1—96 här ej angivas, enär dessa §§ här ej avtryckas i dennas form. Andra nämnvärda olikheter mellan KB:s och UUB:s ex. antydans härnedan genom avtryck från versionen i det förre.

I § 5 står där . . . afsättias ifrå. I § 6: *Simoniaci . . . acquiescere . . . ordineras* till kyrckioheerdar . . . åhörarnas . . . § 9: löpare, åth aldra-

minsta. Över tionde liksom över många av de följande paragraferna eller avdelningarna har satts en rubrik senare med annat bläck. § 10 rubriken: Huru en Prest skall sättias till geldett. Rubrik å § 13: Presterna skola icke byta bortt sine geldh; å § 14: hwilket icke retta heerdar, vthan Leghoheerdar och Vlfuar göra, thet them siellan wäl lychtas plägar. § 15: merckelige Andens gåfuor. Rubrik å § 16: Presterna skola icke öfuergifua sina församlingar: å § 18: Om en Prest döör, och om hans Begrafningh. § 21: *Successoris uocatione* . . . faras förhastigt . . . förestå. § 23: then ene presten. § 24 (underrubrik): Prästeänkia må icke wälia sigh Capellan. § 27 rubrik: Capellans lön. Text: . . . 4 par, Stöflar — 1 par. Rubriker å § 30: Huadh Böcker nyttigast woro för en Prest att bruka, helst en vngh; å § 32: Förmaningh till kyrkiogångh; å § 34: De Eleemosynis. (Ordningen mellan §§ 33 och 34 är omkastad.) Slutet av § 34: sielfua Almoson kunne af huarior Nampn gifuin wardha. § 35: . . . och Sochnamäns . . . till kyrkian och kyrkiones . . . gudfruchtighe och skickelige. § 36 rubrik: All lögerdagz gestebudh afskaffas. Text: . . . Släteröhl, Skiördeööl, Köreööl, Teckieööl etc. Rubriker å § 37: The som försuma kyrkian, skola bööta; å § 39: Huilka Helgedagar skola lyysas och hållas; å § 39: Huad sängh skall brukas på helgedagar; å § 40: Om Bönedagh: å § 42: Catechismus skall vpläsas på Predicostolen. Text i § 42: lärdt thet *Catechismi* stycke, som vpläsit och förhandlat är; i § 43: ther te tå. Rubriker å § 45: En person kommer till kyrkio af huar gårdh; å § 46: Theras Böter som icke koma till kyrkio; å § 48: De BAPTISMO. Texten i § 49: helst på the dagar skee; i § 50: faddrarna och pastore; i § 54: otijdige föräldras; i § 57: Hwarföre skall. Rubriker öfver § 58: Nödh doop; öfver § 59: Gudfruchtige faddrer; öfver § 61: Ogudactige faddrer; öfver § 63: Hema doop förbiudes; öfver § 64: Huru handlas skall med hema doop. Text i § 65: allenast blott döpes; i § 66: till faddrarna om theras embete på fadderskapsens wegna; i § 67: tresko och olydno skull in usum publicum tre daler androm till warnagel och påminnelse; i § 69: instichtelse, ord och; i § 73: the falskelige föregifua. Rubrikerna å § 75, 79, 81, 83, 84, 96 saksas i KB:s exemplar. Rubrik å § 77: Absolvendi modus. I § 78: Men the som förbudne eller vthan absolution stielä sigh fram. I margen å KB:s exemplar är mitt emot sista meningen skrivet: Straff. I § 86: skyldige Troobrytaren vthgifua. Rubrikerna å § 89—95 äro något olika formulerade i båda exemplaren. I § 89: ofta fölia. I § 91: folcket förargeligen longwäga. I § 93 är senare efter orden till kyrckian tillagt: i otijdh.

Kalmar superintendentia instiftades 1603. Törhända har stadgan gällt både där och i Växjö stift.

Citatet s. 93 är tillfogat senare och korrumperat. Sedan efterfrågan i Rostocks UB givit negativt resultat, har der Generaldirektor der Preussischen Staatsbibliothek Prof. H. Hulle, Berlin, haft vänligheten meddela rätt läsart av Pauli: *Methodi aliquot locorum doctrinæ ecclesiæ Dei*, III, Wittenberg 1593 s. 226 (= Rost. 1569 s. 273, Magdeb. 1570 s. 258). Finns ej i KB, UUB, LUB. P. (1534—1591) var hovpred. i Rostock 1560—1591.

Visby stift.

Stadganden av superintendenten Brodinus.

Arkivdepån i Visby Domkap. arkiv A I Domk. prot. 1628—1679. a) ²⁶/₅ 1657; b) ⁹/₁₂ 1657 § 4 (Efter denna stadga hotas ett flertal församlingar bli dömda t. ex. ¹¹/₂ 1658 o. f., s. 61 o. f.); c) ²¹/₈ 1659.

[a] Udj dette mode som holtiss i Wisby A:o 1657 den 26. och 27. Maij bleffue effterskreffne puncter udj heele presterskabetz, som der tilstede wahr, Nehrwarelse, fremstelte och sambtychte hwilke och derfore nu dem offuer skickis med begiering, at huer wilde dem i acht tage och flitig effterkomme.

1. Saasom Paulus formaner 1. Tim: 2. v. 1. At Mand for alle ting haffue bönnen, paakaldelser och forbønner for Konger och all Øffrigheet, paa det wj maa leffue udj itt Roligt och stille leffnet j all gudfryctighed och ærlighedt: Saa maa wi udj disse farlige krigztider, det ingenlunde forsømme, da Øffrigheden Christroegne Menniskers bönnen och forbønner mest behöffuer....

2. Jmens Kongl. Majest: A:o 1648 strengeligen haffuer befalet baade Lanshöffdigen och Superjntendenten paa Gothland dermed nöje tillseende haffue, att icke naagen till itt eller andet kalld bliffuer befordret, med mjndre hand Swenske skoler eller Academier haffuer freqventeret. Thj Raadis dem som ennu sidde uden lejligheder, och wille her, till noget kald bliffue befordret, att de tidicht steller sig Kongl. Maijs:ts forordning till effterrettelse.

3. Huor och it Casus som indfolle kand, moste först refererass. till Præpositum, huilken siden (om Casus ehr saa wichtig att fleris betenkiende der offuer behöffuedjs, eller angaahr en peccatorem notorium) Offuersende hannem till Consistorium, med omstendelig skrifftelig Relation udj Sagen.

4. Paa de thrende Store höigtidsdager, om Juell, Paaske, och Pindtzdag, och paa Solenne faste och bönnedager, skall ingen tilladis begraffue liig, jmeden derj gienom pleger giffues tillfall till Druchkenskab.

5. Jcke maa det börnene wahre tilladet strax at offuer giffue skolen naahr de förste gangen gaar till Herrens Nadver; Derfor paa det, at de icke fortilig skolen forlader, och sin Catechismum

siden Under bencken kaster; Saa skall dem nu kyndicht bliffue, att Naahr de sig giffte wille, saa Maa de först undergaa Catechismj forhörer. Den som da sig icke kand bestaa, bliffuer till Ehteskabet jntedt tilladen, för end hand eller hun sin *Catechismum* udj Skolen lærtt haffuer, till den Ende hand och diett Remitteris skall. Huilket och udj sielffue werkett, dem sielff till underwijsning, och andre till adwarsell och lærdom, saaledis kand *practiceris*.

6. Jngen Maa hereffter Colligere nogen hielp, under det Naffn att hand will drage till *Academien*, och studere; uden hand först tager *Præpositj testimonium* till *Consistorium* och siden hans *Intention* och legenheedt der först nöie ehr Examineret, och ehrfaren, Da bliffuer hand derfra till forsamblingerne Commenderet och forskreffuen, Men dersom nogen uden saadan en forskriff, en *Studiosum* tjll nogen forsamblingh Commenderede: slippe da hand icke uden böder, *Studiosus* plichte. och pengene som hand saaledis forsamblet haffuer deeljs till nödtorfftige landsens Studenter, som effter Kongl. M:tz order wed *Academien* studere. Eller (der som jngen saadan fantis) till fattige dieckner her j Skolen eller till skolens betiente.

7. De breff som angaa Presterskabet j gemeen eller deris privilegier, forsamblingernis friheder, (huilke nu mest ehre distraherede) maa icke een for sig allene beholde, att de saaledis med tiden icke aldels forkommer. Uden de som weed sig haffue saadanne breff, hand leffuerer dem till *Consistorium*, att der kand giöris paa dem itt jnventarium, och de siden paa en sickert ort, altijd maa staa wdi goed forwarning, till dess de kunde behöffuis, eller nödige ware. Den dette icke effterkommer stande derfor till swars, naahr hannem omsider bliffuer offuertyget, att hand sig allene heela *Societetens* Egendom haffuer tillegnet.

8. Alle kunde wj well betencke, huor höignödicht det monne wahre att man her haffde en welbestelt scole, udj huilken ungdommens Studier, kunde saa i tjde fortsettis, att hand herfra fruchtsommeligen forskickis till *Upsalæ Academiam*, werende till de *Studia* som der tracteris *capabell*; Saa ligger och macht paa, att de alle beraadslaa, paa huad seett, dette best skulde lade sig giöre, och kunde stellis j Werkett. Twende hande siunis till dette desidereris: Personer, och medell. Personerne som saa wijtt den stude-

rende ungdom skulde kunde forthielpe, maa sielf haffue utfört sine *studia* wed *Academien*. Derfor wahr det Raadeligt, at Nogle gode *Ingenia* aff landsens bören j tide sig derom befljtede, at om dette werket formedelst Gudz hielp, kunde saa wijt bringis, man udaf landsens vngdom, her till duelig persöner kunde haffue, och icke maa nödigiss till att tage nogle fremmede, Medlerne fordre allis Raad och betienkende.

[b] Huadh straff dee Föräldrar skole undergå, som inthet willia hafua sin barn at underwijsas uthi sine Christendoms stycken; Der om hafuer man inthet något utryckeligit i kyrckiordningen, doch kan man *ex simili* som ähr Gudz ordz föracht taga ett *Argument*. Föräldrarna som ohörsamligen inthet willia hafua sin barn at lära *Catechismum* skola böta första gången En halff RDr. Andre gången dubbelt emot: Men tridie resan stå uppenbara skriffit, och stå utan kyrckia, och blifua håldne utan Herrans högwärdige Nattwardh, in till thet thee altsammans betalt haffwa.

[c; 31/8 1659]. 4. Emädan Vppenbar skrifftermähl för des lindrigheet skull här på Gothlandh hålles för inte, så måste *Domini Pastores* där hän arbeta, at *peccatores notorij* efter Svenskt maneer måge bringas *in locum poenitentiae* på Pallen eller på knä wedh kyrkiedören, der at bevijsa Gudj och Församblingen sin bootfärdigheet tuå eller tree Söndagar, efter som både deras Syndh och bootfärdigheet pröfuas vara beskaffat. Men emädan det i begynnelsen skall falla suårt at förmå Syndaren der hän; Synes rådeligit, at man begynner medh sådane, som någon stoor missgierningh hafua begångit, som ähr, stort tyffverj, dubbelt hoor, mandrån etc. Sedan kunne och andre lätteligare föllia. Måå och dem sättias en tillbörligh näpst, som om detta värcket, der uti en fallen menniskios vprættelse består, nessligen tala, eller enom androm det förbrå och vijta, på det, at icke olydnan tager öfuerhanden, Synden näres, Kyrkiodisciplinen mer och mer afftager och omsider försvinner. Ähr och så en sådan vitelse här tillförende medh hårdt straff ijffrat worden. efter *Christiani* 4 Förordning giordh i Kiöpenhampn. Anno 1629 Cap. 1. Art 18. *in fin.*

Peccatoribus Notorijis må man och wäl efter huars och ens lägenheet sättia en Almosogifft säger S. kyrcke Ordn. fol 31. pag 2. Och skall bemälte *pecunia poenitentiarum* utgifuas för än de blifua intagne i kyrkian och sedan aff *Præposito* upbåras. Der

aff (: efter Rev. Dn. Archiepiscopi Doct: Lænej förordningh Sochnekyrkian behåller tridie delen, och det mehra kommer *Capitlet* till och de fattige.

8. Brudh och Brudgumme aff den enfaldige hopen måge först förhöras uti sin Catechismo S. kyrkordningen pag. 39. Och inte sammanvijsas, för än de i sin Christendoms stycker grundade ähre.

10. Effter en osedh sigh tilldrager uti någre Församlingar här på Gothlandh, at man föllier ifrån Bröllops huset alt in till kyrkiedörn medh Glaass och kannu: Så skola sådana tillsäjas och förmanas, at de medh sådant oskick här efter hafua fördragh. Lyda de inte förmaningen måste *Pastor Locj* medh kyrkio värdena, lägga dem, efter förseelse och lägenheet deras, et *arbitralt* Straff uppå.

14. Prästerskapet ville och medh flijjt *elaborera* sina Predikningar, och sine *Concepter* enkannerligen öfwer *Solenne* Bönedagz Texterne, och äliest så ofta tijdh gifues, skriffteligen författa, men altijdh *dispositionen* åt minstone. Vti Sverige plägar *Episcopus*, uti sine *visitationer* sådant öfversee.

15. Skole och Lärarena försårgh draga, at *Catechismj* Lära må blifua befrämia, besynnerligen i så måtto, at de huar Söndagz Predikan upläsa et stycke medh *Lutherj* förklaring, förklara sedan et budh eller tu, der till och så en fierdedels tijma användas kan aff den tijdh, som älies Predikan vederbör, som och detta i Sverige mångastädes, och här Gothlandh, utan tuifwel tillförende hafuer brukeligit warit, effter *Christianj 4 Förordn.* gifuen Kiöpenhampn An: 1629. 27 *Martij Cap 2. Art: 9. Confer.* Dansk. kyrkordn. pag 31. Om man efter förättat Gudztienst förhörde Vngdomen, huadh han utaff Predikan eller Catechismj förklaring lärdt hadhe, lände det till ingen ringa nytta och vpbyggelse.

16. Emädan en part aff Vngdomen, ähre treske at lära sine Christendoms Stycker, och en part Föräldrar försumelige at hålla sine barn och Vngdom till *Scholan*, och man förnimmer at sådan försummelse här på Gothlandh tillbörligen tillförende ähr ijffrat worden, nämbiligen at sådane sakfältes till Helligebrode eller hælgedagzbrott, efter ofuan bemälte Christiani 4 Förordn. Cap 7. Art 11. som ähr 3 m Danske kyrkordn. pag 158 Art: 26. Så ähr det skiäliget at sådant än sökes både medh förmaningar och Straff, så hoss Föräldrarna som barnen at förekommas. Barnen vare

under *arbitral* näpst, dem aff kyrekioherden, kyrekiovärderna och föräldrarna sielffva at påläggias. Föräldrarna måge först förmanas, att hålla sine barn fljigtigt till *Scholan* och *Catechismj* öfningh. Lyda de inga förmaningar, böte förste gången $\frac{1}{2}$ RDr. Andre gången dubbelt. Tridie gången stånde de uppenbar skriffth och blifue håldne ifrån Herrans Nattvardh, till des de hafua detta fullgiordt.

19 Kyrekioherderna åligger och så, at förmana sina Åhörare det de åhre fljigtige tillstädes, när *visitation* hålles aff *Superintendenten* och *Probsten*, och tillijka medh kyrekiovärderna då granerligen uptechna och *notificera absentes*. Finnes någon som utom ounvikeligit hinder genvördeligen sigh då *absenterar*, är det en bonde eller bondehustru som råd hufuer, böte när *Superintendenten* *visiterar* $\frac{1}{2}$ R.D. När *Præpositus* *visiterar* 1 R:Ort. Åhr han fattigh eller Lägohion, kan böterne efter hans råd och lägenheet *modereras*.

Spegels förordningar 1680, 1681.

Arkivdepån i Visby Protocollum Consistorii 1680—1687: Protokoll a) $\frac{12}{s}$ 1680 s. 31—33; b) $\frac{20}{i}$ 1681 s. 62. De förra avtryckta i *Lemke Wisby stifts herdaminne* s. 510—511. I marginalen till § 9 och 10 och i § 12 hänvisas till prot. fol. 72, 57 resp. 71; detta gäller prot. $\frac{31}{s}$ 1659, $\frac{20}{s}$ 1657 resp. $\frac{31}{s}$ 1659, vilka här redan avtryckts. Haquin Spegel (1645—1714) var superintendent 1679 (1680)—1685 (1686).

»Blok» = straffstock [b] § 1].

[a] *Ordningar* som I detta *Consistorio* äre gorde eller *Renoverade*.

1 Wart slutet at när någon *Prest* ehr död, skall *Böön* hållas. 6 wekor dereffter, at gud will försörriega *Hjorden* igen med *Een* trogen herde.

2 The som skola *Publicé absolveras* moste wjsa sin bootfärdigheet i den försambling, hwilken the hafwa förargat, efter *Kiörkieordningen* Fol: 24.

3 Med *Kiörkiegångz* hustrur och annat slikt moste *Entelig* hålles een *uniformitet*, Effter som brukeligit är I *Swerrige*. *Secund: edict: Reg.*

4. Then som håller sig i monga Åhr från then helga *Natwarden*, och i medler tijd dör bort, den samma skall eij i någon *Kyrkie*

gård begrafwas, eij heller må sådane stå fadder till något barn;
Fol: 62.

5 These tijender äre förordnade till *Consistorialium Consessus*:
In *Februario* onsdagen näst Effter *Dominica Sexagesima* & In
Iunio Förste onsdagen Effter *Dominica Trinitatis*. 3. In *Augusto*
Förste onsdagen Effter den 14: Söndag *Post Trinitatis*. 4 In
Novembri onsdagen näst Effter den 23 Trinit:

6. Ingen saak motte komma för *Consistorio*, för än den haar
warit för Probstens, och Probstens gifwer sedan een skriff[t]ig *Rela-*
tion till *Consist*: om så behöfwes.

7 Frågades huru monga *Studiosi* här nu äre af Lansens infödde
och huru monga *Capellaner* här äre *Resolwerades Notarius* skall
gifwa skrifftelig underrättelse derom.

8. Een book bör wara uthi hwilken alla Presternes namn
blifwa teknade, sampt med theras *Attestatis vocationer, Examine etc.*

9 *Peccatores Notorij* skola Effter Swänsk ordning antingen
stå på pallen, Eller på knä för Kyrkiedören 3. Söndagar,

10 Presterna skola ikke tillåta Vnga Personer komma i Ech-
tenskap för än dee kunna deras *Catechismum*

11 Förmantens och, at dee hafwa noga inseende, med dem som
umgås med Wedskepelse, dagewall, signelse etc. och eij tillåta
Folket arbeta, resa, mycket mindre fråssa och fylla sig om Sön-
dagarna, hwaruthinnan Prästerna sielfwe moste gifwa androm goda
Exempler;

12. At Presterne låta afskrifwa *Synodalia* som *Brodinus* hafwer
låtet uthgå, hwilka fins *Fol. Protocoll: 71.* och sedan noga *observera*
then samma;

13. Dee unga Män som nyligast äre *ordinerade* Eller och
Studenterne som åstundar at *ordineras* skola i hwart *Synodo pro*
exercitio disputera,

Consistorium skall uthwällia *Disputaturos*, hwilka måge Sielfwe
taga sig theses, dok underkasta dem *Consistorij censur*:

14. *Visitationerne* skola åhrligen om Gud förlänar helsan
skice in *Maijo. et Septembri.*

[b] *Ordningar.*

1 *Præses* begiärade at Pastorn skulle hoos wederbörande sökia,
at Een blok blifwer sat på Kiörkiegården, till at skräma tee osty-
riga drängiar med, som under Predikan, både i kyrkian Eller på
Kyrkiegården stoor waanart föröfwar. Ab *omnibus approbatum...*

Innanläsning. Katekesförhör. Klockare. 1687.

Arkivdepån i Visby Protocollum Consistorij Wisbuensis 1680 o. f. sid. 261, 267—269 Sessio secunda ¹⁹/₁, s. 272, 276 Sessio tertia ²⁰/₁. Med anledning av K. M:ts brev om ökad och fullständig uniformitet (svenskt språk och svenska ceremonier) debatterades åtgärder i sådan riktning. Nattvard borde ej utdelas varje söndag och prästen vara iförd »messesärken» blott under en del av »kyrkiotiensten». Avtryck till största delen i LEMKE Wisby stifts herdaminne, Örebro 1868 s. 514—516. Stiernman var superintendent 1685(1686)—1692.

Anno 1687. den 19. Januarii, höltz Consistorium ordin. i Wisby kyrkia, närwarande dess Præside Högwyrdige Mag. Stiernman. och iämnwål dess Assessoribus¹).

2. På thet at folket må lära de Swenska Kyrkio-Psalmerna, skal man loco Gradualis siunga alt en och samma Psalm hela må-

¹) Vid första sessionen (på f. m. § 11:1 s. 264) "Förfrågade sig Mag. Oxenwaldt, (1.) Om Klockares rättigheet, effter som i hans försambling Nähr icke heela Soknen på ett åhr, utan allenast halfwa gifwer i thet ena åhret, och then andra halfwa i thet andra åhret, thetas rättigheet til Klockaren; såsom och gifwa halfwa gårdar intet mehr än ¹/₂ parten emot heela? Resolution. I krafft både af gammal och ny lag, som effterlåter Klockaren lijka mycket af alla bönder i hela Soknen hwart åhr, kan intet sådant thetas i Nähr förhållande emot thetas Klockare gillas, utan Pastori loci effterlåtes, såsom han begynt hafwer, tilhålla sina åhörare att gifwa Klockaren så mycket som them bör. Men quantum kan man icke definiera, effter Klockarena icke hafwa lijka löön på alla landzorter i Riket".

Vid andra sammanträdet (eft. m. § 9, 11 s. 271; jfr s. 277) "Begärte H. Lars i Eystad, att fåå Consistorii resolution för Pædagogis, att halfwa gårdar skola til them gifwa lijka mycket, som the heela, effter som hoos honom är en fattig Pædagogus: hwilket honom lofwades.

[§ 11.] Lät H. Hans i Hangwar absens, genom Herr Nils Judichærum förfråga sig om 2:ne personer, som hafwa för tiufwerij civiliter plichtat, huru man med thetas poena Ecclesiastica procedera skal? Om the skola endtligen sättias i Tiufwebänken? Resolverades. Här om kan Consistorium intet definitive döma, förrän man får ifrån den Werdzl. Rätten dess doom öfwer bägge personerna, att man må see huru stoort thetas brott är. Men hwad then tiufwebänken widkommer, tyckte Præsides, att effter han intet är brukelig i andra Sticht, och skulle således ey heller brukas här, i förmågo af Presterskapetz Privilegier, som fordra en lijkhheet med Kyrkiostraff i alla Sticht, ty bör man samma bänk bruka minst man kan, och icke settia i honom hwar och en som råkar så försee sig, hwilken æquitet och sielfwa domarereglorna eska: doch propter frequentiam istius delicti synes han böra behållas och icke aldeles afläggias".

naden igenom; och skola åhörarena göra derföre reda in *Catechizatione*, huru mycket the hafwa utaf honom lärdt, och huru de kunna förstå orden, Och iämwäl derjemte upwäckias med alfwarlig förmaning till flijtigt och andächtigt siungande. För hwilken orsak skull lofwades *Clero* wid påfordran registret på de Psalmerna, som siungas skola, åtminstone i detta åhret, och helst nu i förstone uthwälia sådana Psalmer, som gå på samma *ton* som de Danske, eller och de som folket kan komma bäst till rätta med. Ty moste och ungdomen thess flijteligare tilhållas at lära läsa i book, och wänias wid thet Swenska språket. . .

3. Effter [öfvervägande om mässan] företogz *deliberation* om *Catechizations* arbetet, till hwilket ehuruwäl effter Kongl. Stadga i Prästerskapetz *Privilegier* §. 7 fordras sådana *Pædagogi*, som kunna läsa och skrifwa, och de samma wara tillijka klockare, at the må hafwa så mycket bättre underhåld, som skeer, när bägge tiensterues löön *conjungeras* på en person; hwilka *Pædagogi* och effter Kongl. Maj:tz förordning skola wara Swenska; Doch lijkwäl, effter här är ganska ondt effter sådana *Pædagogos*, så at man moste låta sig nöya med de man för tiden hafwa kan, therföre blef nu beslutit,

1. Att hwar *Pædagogus* skal åt minstone kunna utan til Swenska *Catechismum*, elliest miste tiensten såsom en *ocapabel* til sådan tjenst.

2. På det man må thess nogare hafwa sig bekant åhörarenas *project* i Christendomsens stycken, skal i hwar församling wara en serdeles Kyrkiobook, at upteckna uti, huru mycket hwar och en åhörare kan läsa eller lära til, effter det maneer, som *Clero* wijstes utaf det nyligen gjorde *projectet*, deraf *communication* dem lofwades til dess bättre underrettelse.

3. Skal *Catechizatio* häreffter skee hwar Söndag, undantagandes i Andetijderna; för hwilken orsak skull det och wore godt, der fleere församlingar äro i ett *Pastorat*, at de *per vices* komma alle til hwars annars Kyrkia på en tijd. Och såsom det klagades öfwer folketz trögheet at komma til *Catechismi* förhöör; så uplästes Kongl. Maj:tz Stadga om sådanas straff och poen, hwilken lyder at den som *absenterar* sig wid *Catechismi* förhöör, skal första gången böta 6 öre, andre gången 12 öre, tredie gången 24 öre S:m:t etc.

4. När de på landzbygden wilia gå til *absolution* och Herrens

Nattward, skola the angifwa sig hoos sin Siälesöriare 8 dagar förut, och *examineras* dagen näst för the gåå till Gudz bord; för hwilket ingen skal undantagen wara, ehwad han är yngre, eller äldre, högre eller lägre, man eller qwinna.

5. Skal ingen slippa til *Herrens* Nattward, utan han åtminstone kan *Catechismum Canonicum* utan til, och honom förstå.

6. Så offta en går til Gudz bord, thet skal och *annoteras* i ofvanbemälte Kyrkiobook, på thet *negligentes S. Cænæ* måtte tilböriligen straffade warda.

4. Emädan rättnu förmältes att Klockare- och Sokne Scholmestaretiensten skal af alt en person förwaltas, gjorde Prästerna theremoot en sådan insaga; att thetta ey så gerna kan låta giöra sig, ther 2 eller 3 Soknekyrkior äro i ett geld, effter the alla fuller hafwa en *communem pædagogum*, men Klockaren kunna the icke så hafwa, för ringningen och annan upwachting skull, som en klockare åligger wid Kyrkian att giöra. *Resolution.* Ther flera Kyrkior äro än en, kan SokneScholmestaren wid *annexerna* hafwa sin *substitut*, som för honom ringer i hans frånwaro, och hafwer kyrkionyckelen i förwaring: hwilket att thet icke må så mycket kosta, kan man tala wäl med någon som boor näst Kyrkian, att han thet gör. . . .

Vppå Prästerskapets förfrågan, om de gamble skola twingas sittia i Kyrkian, så länge de unge förhöras i Catechismo? Swarade Consistorium, Ja, eller om the intet orka så länge sittia, kunna the *examineras* först, och så *dimitteras*. . . .

J synnerhet förfrågade sig *Herr Wilhadz* i Garde om en piga, som är döf och dumbe och kan doch med ofehlbara teckn wijsa *discretionem honestorum ac turpium*, om den samma pigan får *admitteras* til *S. Coenam*? *Res.* Ätt en sådan *menniskia* skal til thetta *Heliga sacramentet* *admitteras*, ther till är intet nog, om hon thetta kan, som b:te *Pastor* nu sade, men thertill fordras och thet, att hon kan med äfwen slijka teckn wijsa någon kunskap om sin *frelsare Christo*, om hans pina och död, så wäl som om thetta *Sacramentetz* *beskaffenheet*; Thertil man henne kan gifwa *anledning af figurer* och *målningar*.

Sessio tertia antemeridiana d. 20. Januari, in Sch. Wisb.¹⁾...

10. Medan Prästerskapet war tilstådes, blef något *discourrerat* om pass och skotzmål, som Prästerna gifwa them som fara utur deras Soknar til en annan, hwarutinnan såsom en stoor deel af *Clericiet* här som annorstädes för detta warit något *faciles*, att dess *credit* är genom sådant förpassande förminskat worden; så wijstes dem, hwad man moste synnerligst i acht taga wid sådana skotzmål; nemligen Personens, som skal förpassas, (1.) Allgemena lefwerne, (2.) Private förhållande i dess tjenst, och (3.) Kundskap i Christendomsens stycken. Fördenskull bör Pastor, när han skal gifwa någrom pass, uti en allmän Soknstämman, (1.) Effterfråga af hela församlingen, huru den sammes allgemena lefwerne är. (2.) förnimma af huusbonden dess *privata* lefwerne och förhållande i tiens-ten. Och (3.) Meddeela underrettelse utaf sin Kyrkiobook, hwad Passhafwanden kan uti Christendomsens stycken, och huru flitigt han bijwistat Christendoms förhöret... De som skola utur Soknen, moste Söndagen för Michelsmessodagen i Soknestemman angifwas, och så få sitt pass. Derhoos Prästerna skola *admonerade* wara, att de icke neeka enom fattig pass, för det han inga penningar hafwer att gifwa therföre.

¹⁾ Samma dag på eftermiddagen i sessio quarta (§ 6 s. 278) "Påminte Hr Peder Brianth P. i Lefwede, att tilförende hafwer här i Stiftet warit brukeligt om Söndagarna upläsa *Catechismum* eller ett stycke utaf honom, af Predikestolen, och thet förklara; frågandes om icke samma bruk måtte igen uptagas? Hwilket hans Höghet Biskopen berömde och gillade, helst effter thet är ock i Swerige brukeligt, förthenskull slötz thet, att thet här-effter så skee skal, doch så att med thetta ingen ting af kortas af *Catechisation* som effter predikan hållas bör.

§ 16. Förfrågade sig Herr Peder i Alfwa om en sin åhörare, som blef satter i tiufwebänken för 11 år sedan, och hafwer alt ifrån then tiden ultrö behållit qwar sitt rum i samma bänk, huru man skal med honom bära sig äth? Res. Han skal intet längre stå ther: af hwilket tilfalle Prästerskapet *admonerades*, att the icke hafwa någon i tiufwebänken, utan föregången *communication* med *Consistorio*."

²¹⁾ f. m. sessio quinta (§ 3 s. 281) Blefwo samptliga *Consistoriales* af Präside anmoodade, att effter Kongl. Maj:tz nådigste befallning öfwersee then nyligen tryckte *Catechesen* eller Spörsmålsboken, och *annotera* theröfwer thes *observationer*: och fingo förthenskull hwar sitt exemplar af samma book, att the med thet så wäl som thes *observationer* inkomma måtte effter 3 weckors förlopp.

Föreskrifter 1802 om undervisning, förhör och dans.

Arkivdepån i Visby. Visby Domkap. arkiv. F I Visitationsprotokoll 1796—1847: Visitation i Wamlingbo och Sundre ^{20/6} 1802 s. 13, 14 § 3, 5. Stiftschef var katekesförfattaren, undervisningsmetodikern Joh. Möller som var biskop 1796(1797)—1805); påbuden voro i stort desamma vid hans samtliga visitationer. I Burs betonas ^{24/6} 1802 § 6, att stavnings- och läsfärdigheten borde bibringas barnen på sådant sätt, att »de i denna öfning snarare finna nöje än ledsnad».

3... Hvad barnens första undervisning beträffar, förrättas den merändels af Föräldrarne sjelfva hemma i deras hus, hvilken Method af Præsul gillades, med vilkor, at Föräldrarna, eller de, som barnen undervisa, vid tjenliga tillfällen af Pastor förhöras, huruvida de sjelfve uti stafning och innanläsning ega behörig skicklighet, hvarefter denna undervisning hos Skolmästaren bör fortsättas under så öm och flitig tillsyn af Pastor, som möjlig är. I öfrigt erhindrades härvid af Præsul, at Athanasii Symbolum, Hustafnan och BotSalmerne af Barnen icke läras utantill, utan bör förnämsta omsorgen vara, at meddela Ungdomen Salighetens grund, så at de om den få ordentligt och redigt begrepp; at Ungdomen sedermera tilhållas, at hvarje Söndag antingen för eller efter Gudstjensten bivista de förhör, som då af Skolmästaren hållas; at Husförhören af Pastor före tagas straxt efter Julen, så at de kunna afslutas innan Fastlags arbetet börjar, samt at desse förhör förrättas med Gamla och Unga tilsammans och icke särskildt, som förut härstädes varit brukeligt; At Natvardsbarnens undervisning börjas i fastan, då de efter Passions predikningarne kunna förhöras, hvarmed sedermera efter Påsken fortfares, så at de kunna vara behörigen beredde til Pingst eller midsommar, då Confirmation Acten förrättas i kyrkan efter slutad Gudstjenst...

Äfven böra Skolmästare och klockare sysslorne här, så väl som annorstädes i Stiftet förenas, när endera genom dödsfall blifver ledig, på det at skicklige män vid de samma må ega så mycket bättre utkomst...

5. [Att dansa förmenas icke ungdomen,] blott det sker med måttlighet, och i de äldres närvaro, som med sorgfällighet böra afböja alla utsväfningar, och alltid så laga, at salskapet i behörig tid åtskiljas.

Härnösands superintendentia.

Ceremoniers likformighet; 1659.

Länsarkivet i Östersund. Offerdal 1:6 sid. 17.

»Stiftets» chef var Petrus Steuchius (1647—1683), den förste i raden av superintendenter över Norrland norr om Hälsingland. (1772 fingo dessa titeln biskop.)

Eftterskreffne *Generales Conclusiones*, äre Stadgade medh Prästerskapet och geemehne Allmogen Vthj Wästerbotn, Angermanlandh, och Medellpadh och Jämtelandh. På thet en *lijkformighet wara måtte in Ceremonijs*, vthj alla församlingar af *Superintendentien*, till Gudz fruchtans *Styrkio och förkäffring*; Hernösandh. Anno 1659.

3. Till *Probstestämning* skola alla aff församlingarna hör-sambligen *comparera*, wid böter 3 marker Sölfwermynt. Och Kiörckiones sexmän skola *notera absentes in visitationibus*.

4. *Olydige till Catechismj förhör* skola såsom andre Sabbats brytare Straffas medh — 3 marker Sölfwermynt.

5. *Sabbatsbrott som skie plägar igenom Guds ords och Sacramenternas föracht och waanwördningh*: aff dryckenskap, werds-lige Ährender och Syslor taal och buller medh förargelse i Kiörckian såsom och druckin komma till Kiörckia; thet skall straffas förste gången medh — 3 marker Sölfwermynt, andra gången böte och så mycket och stånde der till med Kiörckieplicht, 3:die gången *Excommuniceras*.

9. Fästemöer som her till hafwa lupit Sochnar och byar emellan till at tiggia skole her med der effter affstå. Hwar an-narst skier, warj Sexmän her med tillstådt, at taga utaff dem Fästemörs säcken och deelat emillan the fattiga, thet the samblat hafwa.

11. Kårt och teerningh Speelare, och tobaaksdrinkare uthj Sockne stugun om Predikedagen, skole straffas som andre Sabbats-brytare med — 3 marker Sölfwermynt.

Bilagor till del I.

Joh. Rudbeckius till Estlands riksdag (1627).

RA Acta Generalis Visitationis et inquisitionis Esthoniae-Liwoniae-Ingri-
rique. Originalvolym av Martinus Aschaneus. Aktstycket är ej inskri-
vet där av Rudbeckius. Men han har emellan vissa stycken och i margi-
nalen senare tillskrivit vissa rubriker. Dessa avtryckas här med kursiv
i texten inom klammer. »Råd h ifrå Synd och Landz plågha» har han
skrivit överst å nästan alla uppslag. Russonius synes ändrat från
Russonigh.

Itt Trogett och wälmeent Råd h och Förslagh.

Hwruledess thett arma, meredeels ödhe, aff Gudh j till spillo
giffna och förfaldna Estlandh och Lijfflandh må åter warda hulpit,
vpbygdtt, i Gudz nådh och hyllest komma och vprettatt warda,
och om möjelihit sin till ståndande ytersta undergång h förekom-
ma och vndwijka. giffwitt. The Etniska Ståndher vtj Räfle, thenn
1. Octob. Anno 1627:

[*I. Causa Dej poenæ est peccatj Liuon. omnis Natu.*]

Efftter thett allom nogh kunnigdt och witterlighit är, att or-
sakenn till Gudtz onådher, på fölliende krich, och thetta Landtz
förföringh och älendighe tilstånd, hafwe waritt [1 *Beuis eorum
vita.*] Lantzsens och inbyggjarenars stora syndher, afguderij, Gudthz
ordtz föracht, kyrkiors och Scholars förstörande, herrarness olagh-
ligha och omildha Regemente öffwer therass undersåtere, Swalgh
och dryckenskap, Horerij och Lössachtigheet, kortelighen, gemene
manss oförnufftigha Lefwerne, [2. *Beuijs aff Histor. scribent.*]
såsom therass eghne *Historia* Schribenther så wäl som andra, som
någhot om Lijfflandh skrifwitt hafwa; och iäm wäll ännu mångas
daghligha öffning, thett klarlighen bewisa. Russonius, a p. 27: ad
33: Salemon Hemming, Munst. Crantzius H. Gotthard Kyrkio Re-
formation, in præfatione.

[3. *beuis à S. S. Scriptura*]

[1. *De pia vita,*]

Esa: 24: Jer: 12: Hosea: 4:

1. Terföre upfräter förbannelsse Landett, ty the som ther
utj boo förskylia thett etc.

[1. *Admonit. pœnitent.*] Ähr af nödhen, först, att the ånghra
sigh, och göra een sann och allwarsam boot och bättringh, låtha
vtopa allmenna fastoo och bönedaghar; Tervppå alle samptlighen,

Lärare och åhörare, herre och tjänare, vnge och gamble, män och qvinnor komma tillhopa, och [*Confess.*] enhällelighen bekenna therass och therass Fädherss och förfäderss Syndher och misshandlinger, Vtlofwa bättringh [*ang. löffte til Bätt. oh Bön.*] och begera förlåtelse i Herrans Jesw Christi namn, effter Gudtz råd och hanss folkz. *Exempell.*, Nehemia och Danielis thett 9. c. [*expl.*]

2.

Esa. I. Cap.

Twår edher, gör idher reena, legger bort edert onda wäsandhe ifrån min öghon, wänder igänn af thedtt ondha, Lärer göra thett gott ähr, fahrer effter thett som rätt ähr, hielper then förtrychta, skaffer then faderlösa rett etc:

3.

Joel 2:

Blåser medh baswn i Zion, helger ena fasto kaller menigheten tillhopa, försambler folcket, helger församblingenna, som man kallar the Elste etc. wänder till migh aff allt hiertta, mädh fastande och mädh gråtande, etc:

[*admonit.*] Och i mädhler tijdh mädhann the thetta giöra, låtha se mädh siälffwa wärket, att thett ähr therass fulla alffwar. Först i dett, att the utan försumelse och längre vpskoff omkullslå och för störa all the förachteligh tingh som vpsatte ähro, och ännu stå till att bedrifwa affgudherij medh, såsom ähre lundar fäld Capeller, korstädher och beläter ehua rest någhot af gudherij, och widhskepelse ännu driffwes effter Mosis Josuae k Josaphatz och Josiæ Exempell.

4.

Deut. 7:

När Herren din Gudh förer digh i thett Landh ther tu inkomma skaltt, och nedherlegger myckit folk för digh; tå skolen i allt så giöra mädh them: therass altare skolen i nederbryta, therass stodher nedherriffwa, therass Lundar afhugga, och the afgudhar upbrenna medh eeldh etc.

5.

Deut: 8: et 12.

Men om tu förgäter herren tin Gudh och föllier andra Gudhar effter, och tjänar them och tillbeder them; så betyger iagh i dagh öffwer edher, att i skolen förgåss.

[*2 admonit. NB. sabbatum sanct.*] [*2. de Diligentia auditu V. D.*]

Sädhann att the holla någhot bättre therass *Sabbatz* dagar först i så mätto, att the afstå mädh therass släüpp, körsslor och

förslor på therass Söne och hælgedaghar, och haffwa ther ett tilbörlichit vpseendhe mädh, Sädhann att the mädh större flijtt komma tilstädhess icke allenast herrarne; vtan och hålla therass vnderåtere där till att the måge höra Gudtz ordh och lära therass Saligheetz wägh. Och thett icke allenast om höghtijdher och Söndagher vtan och Jämwall een Söchnedagh i weckann, såsom i andre Cristne Landh och Rijken skeer, på thett thenn gemene man och theress vngdom, må göra theress böner till Gudh om alla nödtorffter: och thess bättre lära therass Cristendoms Stycker, och icke wara som åsnor och Mular utj hwilken intedtt förståndh ähr.

6. Jeremiæ: 17:

Tetta sägher herren: wachter edher, och bærer inghen börda på Sabbatzdaghenn gönom Porterna i Jerusalem, och förer ingen kleeff på Sabbatzdaghenn utur edher huuss, och gören intedtt arbete; vtan hä[l]ger Sabatz daghenn, såsom iagh edher fädher buditt haffwer, Om i hören migh ette. Men om i intedtt hören migh, så att i hælgen Zabbatzdaghenn skall iagh vptendha een eldh i Jerusalems portar, thenn husen förtera skall, och intedt uthslächtt warda.

7. Esa: 58:

Om tu wender tin foot ifrån Zabbaten, så att [du] icke gör på minom helgedhagh huadh som tigh täckess: så skall tigh¹⁾ kallas een lustigh Sabbath till att hælgha och prijsa Herren. Ty så warder tu honom prijsandhe: när tu icke går tina wäghar, eller warder funnen, utj thett som tigh teckess, eller huadh tu talar, Allt så skall tu haffwa lust i herranom, och iagh skall föra tigh öffwer högderna på iordenne och skall prijsa²⁾ dig mädh tins faderss Jacobs arff. Ty herrens mun seger thett.

[3. Admonit: de ædificat. Templ. Schol. et Rem publ. 3. De bono statu Eccl[esi]e et politico]

Till thett Tridie, at the åter igänn the förfalldna kyrkior, Scholar. och regemente up rätta, J thett att the såsom Gudh i G. Testamentet sitt folck budhit och befallt haffwer alle Christne

¹⁾ Bibeln har: thett.

²⁾ Bibeln har: spijsa.

keijsare konungr och förster, och iäm wäll therass förfädher i Nya Testamentet ther Effter sampt och bewilliatt haffwa; åter bewillia gifwa Tienden thertill. Hwilken the här i Landhet vtan twifwell olaghlighenn ther ifrån haffwa afhändtt. Och ther hoss så mång huss och kyrkior tilbakalefwerera som kyrkio och Sekoltjänare, nödtorfftelighenn behöfwu bruka och besitta.

8.

Haggei 1.

Thetta folcket säger: thett warder intett aff, att man hänness huss byggia skall. Herren swarar: mon edher tijdh wara kommen att i boo skolen utj huelffdom husom, och mitt huss måste ödhe stå? nu så säger herren Zebaoth: Seer huru thet går eder, J såån myckitt och fören lithett in, i äten och warden doch icke mätten, i dricken och warder doch icke otörstighe, i klädher edher, och kunnen doch icke värma edher, och then ther Pänningar förtjänar, han lägger them utj een hologhan Pungh. Så säger Herren Zebaoth: Seer huru thett går eder, går up på berghett och hämpter trää, och bygger husett, thett skal wara migh tacknämlichit, och iagh skall bewiisa mino äro sägher herren, Ty i wänten wäll effter myckit: och sij thett warder lithett. Och om i än förenn thett heem, så blåss iagh doch dätt bortt, Hwij så sägher härren Zebaoth. Terföre att mitt huuss så ödhe stäär, och huar och een hastar mädh sino huse. Derföre hafwer himmelen förhollitt daggena öffwer edher, och iorden sina fruchtt, och iagh hafwer kallat torko öffwer Landh och bergh, öfwer korn, wijn, ollio, och öffwer allt thett af iordenne kommer, och öfwer folk och fää, och öffwer händerss arbete.

9.

Malachia 3.

J hafwen ifrå eder faders¹⁾ tijdh, allestädess wijkitt ifrån min budh, och intett hollit them. Så omwänder edher nu till migh, så will iagh och wändha migh till edher seger Herren Zebaoth. Så säge i tå? huar vthinnan skole wij omwändha oss? ähr thett rätt att een menniskia beswijker Gudh; såsom i beswiken migh? så säge i tå? Huar mädh beswiken vij tigh? mädh Tiendhe och häffoffwer. Terfören ähren i ock förbannade, så att all tingh förswinna edher under händerna. Ty i beswijken migh allesamman.

¹⁾ Bibeln har: edra faders.

[De Decimis iustis.]

Men förer migh Tiondenna alle sammans utj mina Tiondeladho att i mino huse må spijss wara, och bepröfwer mig här utinnan seger herren Zebaoth, om iagh ock icke opläter himmelens fönster, och giuter wälsignelse nedher tillfyllest. Och iagh will för edher straffa frätaren, att han icke skall förderfwa fruchtenna på markenne, och att winträdh i åkrenom icke skall wara edher ofruchtsampt, så att alle hedninger skole prisa edher Saligha. Ty i skole wara ett kosteligith landh, seger herren Zebaoth.

[IV admonit. ad Misericordiam erga subdit: de Christiano in tantu.]

Till dett fierdhie, att the afstå medh therass olaghligha och omilda regemente emoot therass bönder och vnderhafwande hwilka. the emoot therass intent och vpsått som thetta Landh först till Christendomen haffwa omwänt, sikh till trälar vnderkastatt haffwa.

[N. B. Lijfländska trældom]. 1 Först såledess att när een bonde i rättan tijdh vpsegheer sitt hemman han må sädhan frijt, när tijdhen är uthe och hann haffwer giortt rätt för sikh, see sikh om een annan hussbonde. 2. Och sädhann att inghen må förwäghrass att settia sijn barn till Sekola, och andra Ehrligheetjänster och embeter, therigönom the mäghe uptuchtass till ähra och dygdh, och framdeless kunna tiäna Gudtz församblingh och thett wärldtzligh Regimentet i the rum the kunna bliffwa kallade till.

10.

Deut: 15:

Om een Broder sälier sikh tigh, så skall han tiäna tigh i Sex år, i siuendhe året skall tu giffwa honom frij Lööss. Och när tu gifwer honom frij löss, skall tu icke låta honom gå medh Toma händer i från tigh etc. Och lätt tigh icke tyckia tunckt wara att tu gifwer honom frij lööss, för ty han haffwer tiänt tigh som een dubbel Legodräng i Sex år, Så skall herren tin Gudh wälsighna tigh, i alt thett tu giöör.

11.

Esa 58:

Giff lösa them [tu] mädh orett bunditt hafwer, slepp them som tu betungar, gif them frij som tu twingar, haf bort allehanda tungho, bryt them hunghrigha titt brödh och the som älende ähro haff utj sitt huuss, om tu seer een nakodt så klädh honom, och dragh tigh icke undann för titt kött. Alt tå skallt titt Liuss vtbrista såsom.

een mårgronrådhne, och tin förbättringh skall snarlighenn wäxa till, och thin rättfärdigheet warder för tigh gångandess och herrenns härligheet skall tagha tigh till sigh etc.

Om tu ingen beswärrar när tigh, eller finger recker eller illa talar, och utskuddar tina siääl them hungrigha och mättar the älendha siälar: Så skall titt Liuss upgå i mörkrett, och tinn skymningh skall wara såsom middagenn, Och herren skall föra tigh altijdh, och mätta tina siääl utj torkonne, och styrkia tina been. Och tu skaltt wara som en wattnat örthegårdh, och såsom een watukella hwilke aldrigh watn felass /: fattas :/ och gönom tigh skall vpbygddt warda thett länge ödhe legatt hafwer, och tu skalt läggia een grund then i ewigh tijdh bliffwa skall. Och skall kallass then ther reffna gårdar byggier, och wägar bettrar, att man ther boo kann.

12.

Jerem: 34:

Tetta säger Herren Israels Gudh: iagh hafwer giortt ett förbundh mädh edhra Fädher, tå iagh förde them utur Ægiffi Landh och Treldomsens hwss och sadhe: Tå siw åhr förledinn åhro, tå skall huar och een låta sijn Broder, then een Hebreer är, och sigh honom såldtt, och i sex åår tiänt hafwer frij och lööss Männ edhra fädher hörde mig intett, och bögede intedtt sijn öron ther till, så hafwer i nu i dagh omwänt edher, och giort thätt migh wääll behagade, att i låten uthropa ett frij åår huar och een sinom nästa och hafwen theropå giortt ett förbundh inför migh, utj the huse som effter mitt namn nämbtt är. Men i hafwen åter sädhan trättdt thår ifrån och ohälgatt mitt namn, och huar och en igäntaghitt sin trääl och trälinno, them i hafwen frij gifwidtt att the skulle wara sina egne, och twinghen them nu att the edra trälar och trälinnor wara skulle.

Terföre seger herren alt så: i hörde mig icke, att i motten vtropat ett frij åhr huar och een sinom Broder och sinom nästa: Sij så ropar iagh, säger herren, edher ett frij åhr vth till swärd, till Pästilentia, till hunger. Och skall icke låta eder bliffwa utj någhet Stycke på Jordenne etc.

V. [*admonit. ab Ebrietate Krogar.*] Till dett fämpte, att te afskaffa thett omäteligh drinkerijt mädh Slaghmähl och annoor Gudz förtörnelse, särdeless widh therass kyrkior; på therass.

Söndagar, hælger och kyrkiomässdaghar, såledess, att the theras kyrkiokroggar omkulrijffwa, och ölselliande om Predikodagarna widh högsta straff förbiudha, och ther öffwer handh holla. huilka kroggar allenast aff egen nyttigheet och een skitin förtiänst hollass till dett gemena och Landtzens förderff, och lagha så att arbetaren haffwer spijs öll hemma att dricka dess- emellan, och icke behöffwer sleekia all sin weckotörst om Sönda- gen, i ölkrogghenn.

13.

Esae: 5.

War * them som bittighe vppe ähro om morgonen till att befljta sigh om drick, och sittia intill nattena, att the af wijnn heete warda skola, och haffwa harpor, psaltare och Trummor Pipor och wijn i theras Collatz, och see intedt uppå Herrans wärk, och achta intet vppå handtz henderss gerningar. Terföre måste mitt folck warda bortfordt oförwarandess, och therass helighe hunger lijdhä, och therass menige folck törst lijdhä. derföre hafwer helfwe- titt uttwidgatt sina siääl och vtgapatt medh sina käfftar utan motto, att nederfahra skola bodhe therass herliga och den menige man, bodhe therass rijke och glade att huar och een skall bucka sigh, och huar och een ödmiukatt warda.

War * them som hiältar ähro till att dricka wijn, och kempar äro till att dricka etc.

Dricker edher icke druckne aff wijn, af huilko ett oskicke- lighitt wäsendhe kommer.

VI. [*Admonit. ad Castitatis Vitam, et Evitandum scortum.*]

Till dätt Siette, att the hoor, Bolerij och lössachtighheet mädh något större alffwar straffa, icke allenast mädh werdtzlighitt Straff, vtan och ther the slippa medh liffwet, medh strängh agha och Disciplin, att the som sådhana laster, bedrifwa, mäghe därföre skemma sigh, och andre dherföre haffwa en warnagell.

14.

Jerem: 5.

Och nu mädhän iagh them mättatt hafwer bedriffwa de hoor, och löpa utj horehuss, hwar och een wränskas effter sin nästass hustru, såsom wäl fordrade Stohä hästar Och skulle iagh

* Tydligtvis skrivfel för Wee; vers 11, 22. Helighe, skrivfel för härlighe (= högt uppsatte). Siääl = gränser (jfr vägsäl).

för sådant icke heemsökia them, seger Herren, och skulle min siäll icke hempnas öfwer sådant folk som thessa är? Bestormer hans Murar, och kaster them omkull, skoner intett, utan förer bortt hans wijnqwistar, ty the ähro icke herrenss; vtan the förachta migh etc.

15:

Hosææ 4 adscribatur.

[Summa]

Jin Summa att then ene medh then andre om ett Christett Gudelighet, mildtt kärlichit, nyctert, och tuchtelighet Lefwerne emoot Gudh och sin nästa, såsom rätt Christnom egnar och böör, sigh wijnläggia och beflijta. Hwar the thenna boot och bättringh icke medh alffwar och werklichenn effterkomma, må the wist för-låtha sigh ther oppå att Gudh låter icke gecka sigh; vtan huadh menniskian såår, thett skall hoon och vpskära. Gal. 6. gudh är een rätt domare, och een Gudh som daghelighen hootass, will man icke omuenda sigh, så hafwer han hwest sitt swärdh, och spent sin bogha och mottar till, och hafwer lagdt där dödeligha skått vppå, sina Pijlar haffwer han tillrädtt till att förderfwa, Psalm: 7. Han hafwer tilförende sendt thetta Landdett Salmanassar Juan Basilinitz och låtit borttföra the tijo Richter af landhett in i Assyrien, och te två igänn bleeffne haffwa intedtt welatt wetta orsaken thertill ej heller bettratt sigh; Så hafwer gudh sendt them Esaïam och Jeremiam igönom höghlåffligh i åminnelse K. Johan, hwilken öfwer 23 åhr hafwa Predikatt i Juda och Jerusalem och ännu gönom vår nådigste konungh ytermersa sändher, them tregna förwordningar. Männ om the nu icke höra måste tu Nebuchanezar komma och Jerusalem medh allo förgöra och ödheläggia. Och måste tu sädhann höra Hezechiel och Daniel i Babell och bekenna medh Daniele och Nehemia i thett 9. Gudh är rättwijss i allt, thett han hafwer låthitt komma öfwer oss, och hafwer giort rett, Männ wij hafwa waridt ogudhachtighe, våra Konungar Furstar, Präster och Fädher hafwa icke giortt effter Din lagh, och inthett achtadt på tin budh och wittnessbördh, som tu haffwe låtit betygga them och the hafwa icke tiänt tigh i sitt Rijke, och i sin Stora ägodhelar, som tu them gifwit hafwer, och i thett widha och feeta Landhett som tu them unfått hafwer, och hafwa icke omwänt sigh ifrå sitt ondha wäsendhe etc. Hwar the och tagha widh rådth och

rätta sigh är tröstelighet thett hooss Jeremiam står utj thett 18. Cap. Hasteligha talar iagh emoot ett folk och Rijke, att iagh thett Uthrota, förherria och fördärfwa will; men om thett omwender sigh ifrån sine ondsko, then iagh emot talar; så skall iagh och låta migh ånghra thett ondha, som iagh tencker göra them etc. Så skola the förnimma thett som schrifwit ståår 1 Sam:2 then migh ährar honom skall iagh ähra. Men then migh förachtar, han skall komma på skam. The skola och förnimma thett Nathan propheten talar till Dawijdh. 2 Sam:7. att effter han wille vpbyggia herranom ett huuss, wille herren Gudh upbyggia hanss huuss igänn, så att thett skulle blifwa ewinnerligha.

J Herrans H. Nampn,
wari eder alla sagdt,
till godt behagh.

Johan. Rudb. Visit.

Gezelius d. ä.:s cirkulärbrev ^{29/9} 1665.

Åbo domkapitels arkiv Acta Eccl. Fennica 201. II A: Lagus samlingar. Avtryckt i [W. G. Lagus] Samling, Åbo 1836 s. 183—187. Enär manuskriptet uppgivits vara förkommet, har nedanstående uppsatts ur Lagus bok, men sedan lektor *Sulho Rosengren*, Åbo, som jag tidigare bett eftersöka de »förkomna» handlingarna, återfunnit desamma, har han infört i synnerhet sakliga rättelser i korrekturet.

Visitationes wara högnödiga, hafwer man wäl af *V. V. Rev.* och andras *quereler* förnummit; men att man icke förr, medan dagarna woro längre, och wägarna beqwämligare, hafwer kunnat komma dertill, äro orsakerna många; och emedan man nu, genom Guds tillhjelp, tänkt en lijten *Circulum* sigh företaga, begäres förthenskull af *V. V. Rev.* wänligen, att *V. V. Rev.* på 1, 2 eller 3 Sön- och Helgedagar, (som detta kan ankomma) aff Predikstolen affkunna för sina k. Åhörare, att dhe på bemälte dagh, som *Visitatio* angåår, komma både tijdeligen och flijteligen tillstädes; icke allenast de gamla, uthan ock dhe unge; att man må förnimma deras framsteg uthi dheras Christendomsstycken, och hwadh mera till *Visitationen* hörer, som medföljande uppsats

wijsar. Skulle någon, dhatt man dock intet förmodar, uthan orsak försumma och förachta *Visitationen*, den skall wara förtient att undergåå dhet, som Hans *Excell. General-Gouverneuren* för de genstretige *determinerar*. — Dhem af Adel, som icke äro tillstädes, eller boo i en annan Församling, och lijkwäl hafwa något at säga i den Församlingen, dher *Visitatio* skeer, kan aff *Rndis D:nis Pastoribus* genom brief förkunnas om *Visitations-Terminen*, och dher de någon Fullmächtig i sitt ställe sättia wilia.

Agenda in Visitatione.

I. Affkunnas af Predikostolen 1, 2 eller flere gångor, (allt som medföljande Breff bittida eller sent kan ankomma) att Åhörarne sigh fljigtigt inställa till *Visitationen*, att man må hafwa orsak att berömma dheras lydno, och icke beswära sig öfwer olydno.

II. Och som man gärna i godh tijdh dagen tillförende will wara tillstädes, der *Visitatio* dagen dherefter skall hållas, så tages då före och besees att, man må hafwa en liten underrättelse om Församlingarnas tillstånd:

1. Kyrkiones Räckning, så wijda man kan.
2. Besees *Protocollum*; (thet är anteckningen på Brudefolk, Christningsbarn, och the Döde).
3. Besees Skriftboken, (thet är theras namn som kunna läsa, effter Bye och Gårdetahlet, så frampt then finnes; hwar ock icke, så affskrifwes tvänne *Catalogi* på *Auditores*, effter *R. D:ni Pastoris* Uppbördslängd, en för den, som dem uppräknar, och en för *D:no Notario*.)
4. Besees *Protocollum* på alla *Casus*, som äro förr *dirimerade*; *Item* hwadh än är att *resolvera*.
5. Hwadh som är byggdt på Kyrckian och Prästegården; etc. hwadh som än behöfwer att byggas.
6. Och hwadh elliest behöfwat kan att rättas i Församlingen, att man thet förrut må wetha och giöra sigh i saaken något kunnig.

III. På *Visitations*-dagen komma the tillstädes i god tidh.

1. Sjunges en kort Psalm; Predikan blifwer också kort, på en half eller högst trefjerdedels tjemma. hålles af *Dn. Pastore*, eller then som *Dn. Pastor* thertill förordnat *De utilitate et necessitate Visitationum*, på det Språk, som största delen af Försam-

blingen förstår. Widh slutet förmanas *Auditores* att wara tillstädes, (effter de Bye- och Gårdetals skola uppräknas;) *A Suggestu* sjunges en vers eller kort Psalm. Men der *Visitatio* skeer på Söndagen, hålles *ordinarie* Gudstienst; men så mycket som ske kan, afkortas med Sång och Predijkkan.

2. *Finita Concione*, träder *Episcopus* för Altaret; de andre af Presterskapet, som äro tillstädes, stå i Stolarna i Choret, och *Sacellanus* står i Chordörren, och uppräknar efter sin *Catalogum* hwart hushåld för sigh, tå Huuswärden gör reeda för sitt folck, ehwadh the ähro borta eller tillstädes, och tå *noteras* straxt *absentes* på then andre *Catalogo* af *Notario*. Medan nu the andre uppräknas, så läsa the förrige, allt efter Huushållen eller Gårdetalet.

3. *Finito Examine*, sjunges en lijten Psalm, en Bön widh Altaret och Wälsignelsen; sedan *dimitteras* de unga, medh förmaningar eller låford, som de det förtjent hafwa, och uti Kyrckiones Förmäns och the Äldstes, (och andras som willia waara tillstädes) närwaro, besees Kyrckiones Skrudh, Böcker etc. efter *Inventarium* i Kyrckiones Kista, huru den är förwarad, och hwadh förrådth der är, och om det swarar till Räckningen etc. — Besees ock Kyrckiones byggning, till innandöme, *Item* taak, fönster etc. såsom ock Kyrckiobalkar, Klockstapel och Kläckarens wåning.

4. Förhöres om någon twist är om Byggningen, Bänckerum, Begravningsplatser.

5. Hwadh *controversier* kunna wara emellan Lärare och Ahörarne, att thet medh beskedeligheet framställes? Huru Lärarne efter Kyrckio-Ordningen förrätta sitt Embete, och hwadh lydno them uthi sitt Embete bewijses, och om någon *simultet* wore emellan Lärarne, eller ock emellan Ahörare, som hörer till *Scrutinium Ecclesiasticum*?

6. Hwadh synnerliga *Casus* äro förelupne? Huru och af hwilken the äro *deciderade*? Huru theröfwer hålles *Protocollum*? Huru the bråttslige straffas *Ecclesiastice*? etc.

Så mycket som skee kan afhandlas detta i Kyrckian, eller i Kyrckiostufwan.

FÖRKORTNINGAR.

AI, BxI 44, CI, F VIII 1, K 23, Teol. 67 etc. etc. = Signa å manuskriptbunten, volymen osv.

KB = Kungl. biblioteket, Stockholm.

RA = Riksarkivet, Stockholm.

UDA Uppsala domkapitels arkiv.

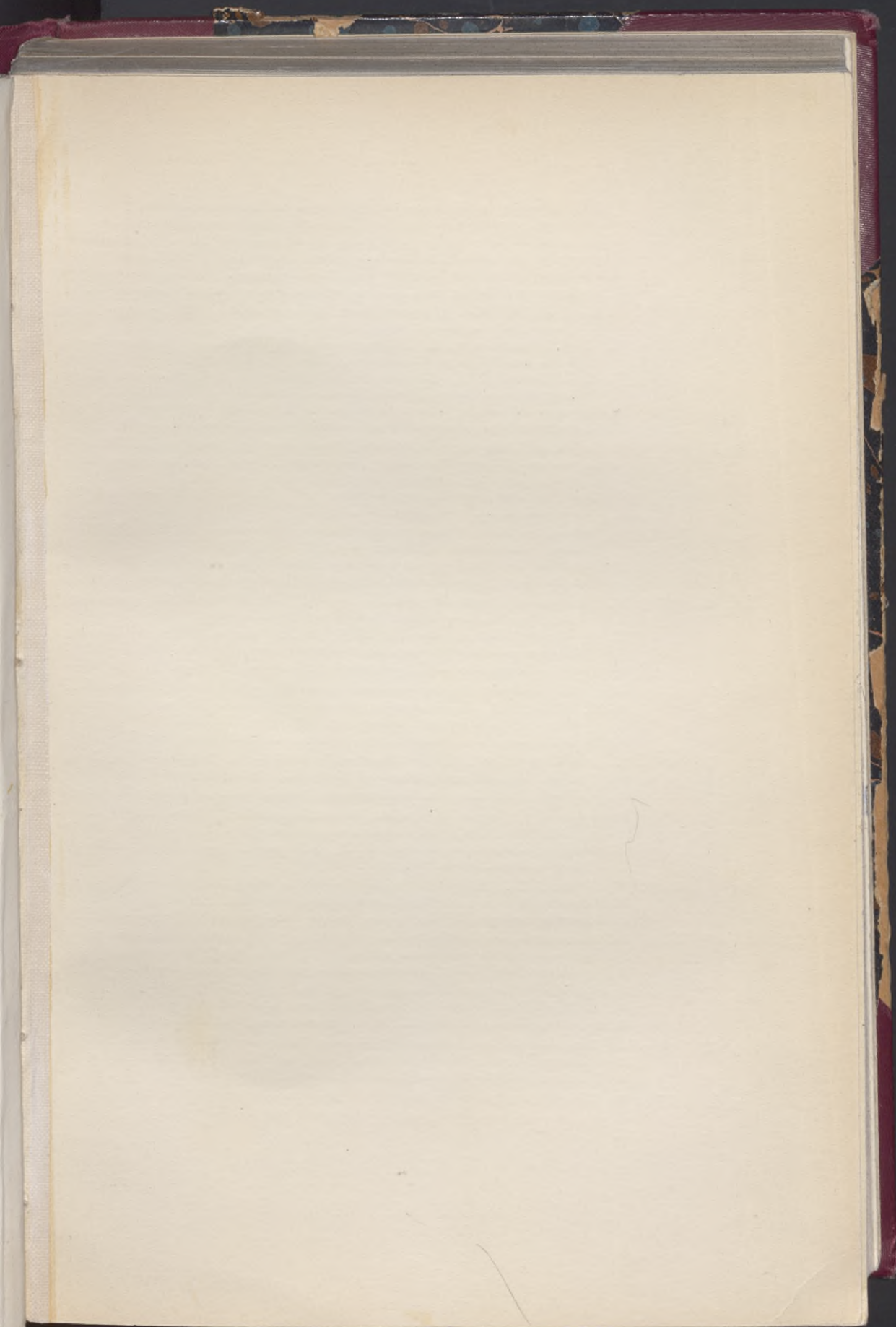
ULA » lands- »

UUB = Uppsala universitetsbibliotek.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING TILL DEL II.

[Till del I finns register å sid. 144 i volym 27.]

	Sid.
Uppsala stift: Abr. Angermanni statuter 1595	3
Joh. Baazii d. y.:s " 1678	4
Linköpings stift: Nic. Hermannis synodalstadgor	7
Jonas Kylanders påbud i Ö. Stenby 1619	8
" och (eller) Skara stift, Skövde och (eller) Göteborgs superintendentior? Stadga av Sylvester Phrygius	10
Skara stift: Paulus Paulis påbud c:a 1615	17
Jonas Magnis synodalstadgor a) 1642, b) 1647	19
Strängnäs stift: Paulini synodalstadga 1618	30
Joh. Matthiæ's förordning 1655	32
Västerås stift: Ol. Laurelii ordinantier 1648	35
A. Kalsenii synodalstadgor 1750	43
Växjö stift: Joh. Baazii d. ä.:s konstitutioner 1647	44
Jon. Y. Scarinii " 1679	46
Biskop Lunds herdabrev ²⁵ / ₅ 1712	58
" " synodalbeslut 1712, 1713	62
" Osanders dekret 1751	69
Göteborgs superintendentia: E. Brunnii förordning 1663	72
Kalmar " " : Statuter från 1600-talets första årtienden	76
Visby " " : Joh. Brodini edikt 1657	104
H. Spegels förordningar 1680, 1681 ...	108
Beslut under Stiernmanns presidium 1687	110
Joh. Möllers föreskrifter 1802	114
Härnösands " " : Petrus Steuchii Conclusiones 1659	115
Bilagor till del I: Joh. Rudbeckius till Estlands riksdag 1627	116
Gezelius d. ä.:s cirkulärbrev ²⁰ / ₉ 1665	124
Förkortningar	127

Medlemmar av "Föreningen för svensk undervisningshistoria" erhålla "Årsböcker i svensk undervisningshistoria" mot medlemsavgiften: 5 kronor pr år samt 45 öres porto pr årgång jämte eventuellt erforderlig postförskottsavgift (25 öre). Medlemskap och böcker kunna förvärfvas genom hänvändelse till *Lektor B. Rud. Hall*, Inedalsgatan 7 A *Sthm*. De tio första årgångarna erhållas för 40 kr. Varje volym f. o. m. nr 5 kostar 3 kr.

- Årg. I (1921): 1. *B. Rud. Hall*, Om Sveriges första läroverksstadga. Rör. reformationstidens skola och skolfrågor. 156 sidor. Kr. 3: —.
 2. *G. A. Frykholm* m. fl., Ur Fryksände, Upplands-Lena, Skultuna, Snavlunda och Vålinge skolhistoria. 78 sidor. Kr. 2: —.
 3. *J. Karlsson, G. F. Lagerström, D. Nyström, J. C. Sandgren*, Självbiografier av lärare I—IV. 75 sid. Kr. 1: 50.
 4. Sveriges allmänna läroverksstadgar I—III: 1561, 1611 och 1649 års skolordningar i avtryck och översättning. 191 sid. Kr. 3: 50.
- Årg. II (1922): 5. Johannes Rudbeckii akademiska högtidstal översatta. 156 sid. Kr. 3: —.
 6. Lankasterskolor (i Dala-Husby, Huskvarna, Valleberga, Göteborg, Hamrånge, Åsheda, Wallby o. s. v.). 187 sidor. Kr. 3: —.
 7. Sveriges allmänna läroverksstadgar IV—VI: 1693, 1724 och 1807 års skolordningar. 124 sidor. Kr. 3: —.
- Årg. III (1923): 8. Folkundervisning i Garpenberg, Levede, Strömsholm, Tädene, V. Vingåker, Västerhaninge, Västerljung. 187 s. Kr. 3: —.
 9. Sveriges allmänna läroverksstadgar VII: 1820. 117 sidor. Kr. 3: —.
 10. Till Rudbeckii karakteristik. Urkunder; kommentar. 96 sidor. Kr. 3: —.
- Årg. IV (1924): 11. Sveriges allmänna läroverksstadgar. VIII, IX: 1856 och 1859 års stadgar för elementarläroverken. 125 sidor. Pris 3 kronor.
 12. Ur Husby-Rekarne, Kroppa, N. Björke, Älvdalens, Silleruds, Odensjö, Tädene och Garpenbergs skolhistoria. 156 sidor. Kr. 3: —.
 13. Sveriges allmänna folkskolestadgar 1842—1921. 124 sidor. Kr. 3: —.
- Årg. V (1925): 14. Ur Växjö stifts folkundervisningshistoria 1795—1865. 190 sidor. Kr. 3: —.
 15. *K. F. Karlson, K. Thunander*, Minnen från Örebro, Ny- och Jönköpings läroverk samt Uppsala universitet. 99 sidor. Kr. 3: —.
 16. Ur Malmöhus läns folkundervisningshistoria. 190 sidor. Kr. 3: —.
- Årg. VI (1926): 17. Erasmi Gyldene Bok, Matthiæ adelsskoleböcker. 108 sidor. Kr. 3: —.
 18. *Agardh, Fryxell* m. fl., Enhetsskoletankar. 156 s. Kr. 3: —.
 19. *B. Rud. Hall*, Acta till folkdisciplineringens hist. I. 156 s. Kr. 3: —.
- Årg. VII (1927): 20. *Oskar I, Geijer, Wallin* m. fl., Enhetsskoletankar. 140 s. Kr. 3: —.
 21. *B. Rud. Hall*, Acta till folkdisciplineringens hist. II. 157 s. Kr. 3: —.
 22. Sveriges allm. läroverksstadgar. X: 1878 års stadgar. Bilaga: 1820 års Anvisningar. 150 s. Kr. 3: —.
- Årg. VIII (1928): 23. *B. Rud. Hall*, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder I. 208 s. Kr. 3: —.
 24. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta till 1817. 128 s. Kr. 3: —.
 25. Eneroths pedagogik. Valda uttalanden. Med biografi. 128 s. Kr. 3: —.
- Årg. IX (1929): 26. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta 1817—1859. 128 s. Kr. 3: —.
 27. Folkpedagogiska stiftsstatuter. I: Tyskl., Balt., Finl. 144 s. Kr. 3: —.
 28. Om Lunds och Visby folkskoleseminarier. 148 s. Kr. 3: —.
- Årg. X (1930): 29. Skånska folkskolor. Minnesteckningar m. m. 164 s. Kr. 3: —.
 30. *B. Rud. Hall*, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder II. 224 s. Kr. 3: —.
 31. Sv. allm. lärov.-stadgar. XI: 1905. Recensioner. 112 s. Kr. 3: —.
- Årg. XI (1931): 32. *Almqvist, Cramér, Kryger, Siljeström* Enhetsskoletankar. 160 s.
 33. *Gustav II Adolf, Skytte, Ratich, Comenius* Reformpedagogik. 192 s.
 34. Penalism vid läroverken. Källskrifter, skildringar. 148 s.
- Årg. XII (1932): 35. Folkpedagogiska stiftsstatuter. II: Rikssvenska stift. 128 s. Kr. 3: —.
 36. Hägkomster från folkskola o. folkundervisning. 176 s. Kr. 3: —.
 37.

PRIS 3 KRONOR.